

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** Т. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб., заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2004@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 21

ЗМІСТ

Коротко про головне

**Президент України П. Порошенко:
Україна вдячна ЄС за підтримку реформ**

**Верховна Рада України прийняла за основу
проект закону «Про наукову і науково-технічну діяльність»**

Аналітика

Ворошилов О.

Задержание Г. Корбана в отзывах политиков и экспертов

В об'єктиві – регіон

Рудь І.

Вибори мера у Дніпропетровську – розподіл влади чи реванш опозиції?

Потіха А.

Блокада Криму в оцінках політиків і експертів

Економічний ракурс

Рябоконт А.

**Значимость «газовой составляющей» в отопительном сезоне
2015–2016 гг. в оценках экспертов**

Кулицький С.

Проблеми розвитку української економіки у контексті загрози дестабілізації міжнародних фінансових ринків

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

Корпоративне співробітництво

Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України

Наукові видання НАН України

Наука України сьогодні

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Здобутки української археології

Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Охорона здоров'я

Наука і влада

Проблеми інформатизації

Тарасенко Н.

Ситуація на Донбасі у дискурсі українських ЗМІ

Коротко про головне

Президент України П. Порошенко: Україна вдячна ЄС за підтримку реформ

Президент П. Порошенко під час зустрічі з високим представником ЄС із закордонних справ та політики безпеки, віце-президентом Європейської комісії Ф. Могеріні наголосив на важливості подальшої підтримки для України з боку Європейського Союзу в запровадженні реформ і втіленні в життя Угоди про асоціацію з ЄС.

Високий представник ЄС у заяві для ЗМІ після зустрічі наголосила, що Європейський Союз залишається об'єднаним у підтримці України – як щодо деескалації ситуації на Донбасі, у питанні Криму, так і щодо підтримки реформ в Україні.

Співрозмовники детально обговорили програму реформ. «Дякую за те, що ми маємо постійну політичну підтримку, підтримку на рівні радників по цілій низці реформ, які ми зараз імплементуємо в Україні», – заявив Президент.

Окремо було зосереджено увагу на конституційній реформі в частині децентралізації. Президент відзначив високу оцінку зусиль щодо підготовки цієї реформи до другого читання.

Президент повідомив, що детально поінформував віце-президента про підготовлену реформу Конституції в частині судової системи. Глава держави висловив сподівання, що до кінця поточного тижня цей варіант, який підтриманий Венеціанської комісією, Радою Європи, Європейським Союзом, багатьма міжнародними експертними установами, з'явиться в парламенті.

Окремо глава держави висловив подяку за макрофінансову допомогу, яка є визначальною для забезпечення фінансової стабільності країни.

Президент наголосив, що лише з лютого поточного року на облаштування тимчасово переміщених осіб ЄС надав Україні як гуманітарну допомогу понад 100 млн євро. Також обговорено можливість продовження цієї співпраці.

Підсумовуючи, глава держави подякував віце-президенту за активну підтримку українських реформаторських зусиль. Він передав вітання та відзначив успішну координацію з президентом Європейської комісії Ж.-К. Юнкером і президентом Європейської ради Д. Туском.

П. Порошенко повідомив, що нещодавно Україна отримала лист від очільника Єврокомісії, у якому чітко наголошено на необхідності подальших кроків щодо реалізації реформ. «Дуже вдячний всім. Ми маємо просуватися та демонструвати прогрес в здійсненні всіх без виключення напрямів та реформ, які Україна повинна здійснити для європейської інтеграції та імплементації Угоди про асоціацію», – зазначив глава держави. Зокрема, за словами Президента України, декілька днів тому Україна врегулювала питання щодо членів комісії з обрання антикорупційних прокурорів.

Високий представник ЄС із закордонних справ та політики безпеки

повідомила, що значна увага переговорів була приділена перебігу імplementації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка повністю набере чинності з 1 січня 2016 р. Вона зазначила, що «було зроблено дуже багато на етапі підготовки до цієї дати в плані практичного вирішення та застосування положень цієї Угоди», включно з активною посередницькою місією ЄС щодо газових переговорів між Україною та Російською Федерацією.

Ф. Могеріні наголосила на пріоритетності антикорупційних реформ, які, за її словами, «є ключовими задля формування довіри та стабільного подальшого розвитку усіх сфер реформування, імplementації торговельної частини Угоди про асоціацію та виконання Плану дій щодо лібералізації візового режиму». Вона зауважила про необхідність якомога скорішого проведення прозорого конкурсного відбору та початку роботи антикорупційних органів (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>)*). – 2015. – 9.11).

Верховна Рада України прийняла за основу проект закону «Про наукову і науково-технічну діяльність»

Законопроект за № 2244а спрямований на модернізацію законодавчого забезпечення сфери наукової і науково-технічної діяльності та передбачає створення нових підходів до керування і фінансування в науці, забезпечення ефективності та прозорості при здійсненні наукових досліджень і розробок та при їх фінансуванні, підвищення рівня ефективності взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, створення законодавчого підґрунтя для комерціалізації результатів фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що здійснюються державними науковими установами, а також актуалізації окремих положень чинного Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (*Офіційний портал Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua>)*). – 2015. – 10.11).

Аналітика

О. Ворошилов, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ, канд. ист. наук

Задержание Г. Корбана в отзывах политиков и экспертов

31 октября кандидат в мэры Киева, лидер партии «УКРОП» и ближайший соратник олигарха И. Коломойского Г. Корбан был задержан СБУ.

Лидеру партии «УКРОП» выдвинуто подозрение в совершении преступлений по трем статьям – он задержан в рамках расследования уголовного производства, зарегистрированного по признакам правонарушений, предусмотренных ч. 1 ст. 255, ч. 5 ст. 191, ст. 349 УК Украины.

По словам защитника политика А. Шевчука, подозрение о совершении преступлений, которое было выдвинуто главе Политсовета партии «УКРОП» Г. Корбану в Главном следственном управлении Генпрокуратуры, содержит комплекс статей, не взаимосвязанных между собой, в частности в соответствии с ч. 5 ст. 191 (присвоение, растрата имущества), ч. 1. ст. 289 (незаконное завладение транспортным средством), ст. 255 (создание организованной преступной организации) Уголовного кодекса Украины. По мнению адвоката, «это говорит о фальсифицированности дела», а само подозрение прописано таким образом, чтобы избрать Г. Корбану меру пресечения в виде содержания под стражей.

В Генпрокуратуре и Службе безопасности отрицают информацию о политической подоплеке спецоперации, в рамках которой задержали Г. Корбана. «Наши мероприятия проводятся уже после завершения местных выборов, поэтому любую политическую составляющую мы сразу отбрасываем», – заявил помощник Генпрокурора В. Куценко.

Президент Украины П. Порошенко настаивает на прозрачности расследования дел в отношении главы Политсовета партии «УКРОП» Г. Корбана. «Я подчеркиваю и настаиваю, что расследование должно происходить максимально прозрачно и создавать основания для доверия со стороны общества», – сказал Президент в интервью украинским телеканалам, обнародованном в воскресенье, 1 ноября.

Он напомнил, что несколько недель назад, когда Верховная Рада Украины снимала неприкосновенность с народных депутатов для привлечения их к ответственности, он пообещал, что «это только начало». «Процессы борьбы с коррупцией и решительные процессы восстановления законности будут продолжаться... На Корбане никто останавливаться не будет, – подчеркнул П. Порошенко. – У нас нет иммунитета от расследования, от привлечения к ответственности за коррупционные преступления ни у кого – ни от команды новой власти, где также должны быть возбуждены дела, ни от старой власти, где все виновные должны быть привлечены к ответственности».

Он подчеркнул, что страна должна в ближайшее время услышать новые фамилии тех, кто будет привлечен к ответственности. «Я думаю, что наши силовики лучше меня знают (кто эти люди. – Прим. ред.), а я не думаю, что Президент должен в это вмешиваться», – подытожил П. Порошенко.

Лидер парламентской фракции «Блок Петра Порошенко» Ю. Луценко также прокомментировал задержание лидера партии «УКРОП», соратника олигарха И. Коломойского Г. Корбана. По его словам, Г. Корбан постоянно находился под прицелом силовиков в самых различных делах – от рейдерства до убийства. «Провозгласив лозунг “патриотам можно все”, Корбан и Ко перевели рейдерство с юридической плоскости в силовую, по сути бандитскую», – написал Ю. Луценко на своей странице в Facebook. В то же

время лидер БПП сравнил Г. Корбана с одиозным экс-премьером П. Лазаренко. Он убежден, что в сложившихся обстоятельствах задержание Г. Корбана не могло не произойти.

Первый заместитель председателя фракции «Блока Петра Порошенко “Солидарность”» И. Кононенко также утверждает, что задержание Г. Корбана не связано с политикой и выборами, очевидно, намекая, таким образом, на возможность диалога с И. Коломойским. «Статьи, по которым задержан председатель партии “УКРОП” Г. Корбан, никакого отношения не имеют ни к политике, ни к политикам и не связаны с выборами», – подчеркнул И. Кононенко.

Он отметил, что правоохранители должны провести расследование по делу главы партии «УКРОП» и объявить результаты обществу. «У нас почему-то всегда, когда у правоохранительных органов есть претензии к политикам по статьям Уголовного кодекса, которые не касаются ни политики, ни политической деятельности, сразу идут обвинения, что это преследование за политическую деятельность», – добавил И. Кононенко.

Он также высказал мнение, что правоохранительные органы должны «заниматься своими делами независимо от выборов или времени: после или до выборов». «На это их нанимало общество. И тем более что вызовы в обществе сейчас такие, что общество хочет видеть и борьбу с коррупцией, общество хочет видеть и разоружение нелегальных бандформирований. Общество хочет видеть безопасность на улицах», – отметил И. Кононенко.

По мнению же **экс-губернатора Днепропетровской области И. Коломойского**, никаких уголовных преступлений за Г. Корбаном нет. «Дело Корбана – чистая политика. Я уверен, это связано с результатами, которые партия “УКРОП” получила на местных выборах, – заявил он в эксклюзивном комментарии Lb.ua. – Мне никто не выдвигал никаких требований, я не чувствую давления, тем более шантажа. Я нормально общаюсь с АП, никаких претензий мне не озвучивали».

«Разумеется, никаких уголовных преступлений за Корбаном нет, все обвинения надуманы. Мы не безучастны к его судьбе и будем бороться в юридической плоскости за то, чтобы доказать это. ...Силовики – люди подневольные, мы понимаем, кому они подчиняются, чьи команды выполняют. Какие к ним могут быть претензии? Разве только с точки зрения формального соблюдения закона. Я знаю, что эти так называемые дела (по Корбану. – Прим. ред.) лежали в папках, покрытых пылью. Почему их достали именно сейчас? Опять-таки непонятная болезненная реакция (власти. – Прим. ред.) на результат партии “УКРОП”, – отметил И. Коломойский. – Патриотические силы должны вести диалог. “УКРОП” – патриотическая сила и БПП “Солидарность” позиционируется так же».

В партии «УКРОП» трактуют задержание своего соратника однозначно – это политические репрессии, затеянные властью (конкретно – высшей государственной властью в сговоре с Оппозиционным блоком).

«Видимо, кому-то не нравится хороший результат партии “УКРОП” на местных выборах, который мы показали, войдя в 15 областных советов, 150

городских советов, более 200 районных советов. Возможно, кто-то хочет давить на меня перед вторым туром. Я пока не могу понять, но это могут быть только политические репрессии. В Днепропетровске идет тотальная зачистка партии», – заявил Б. Филатов в эфире одного из телеканалов.

Партийцы также заявили о готовности защищать свои результаты выборов и освободить лидера партии, прибегая к организации массовых акций протеста. Прозвучало даже слово «всеобщая мобилизация». Как заявил Б. Филатов, «партия объявляет всеобщую мобилизацию». «Я обращаюсь к членам нашей партии. Нашим депутатам. Избирателям. Демобилизованным солдатам. Волонтерам. Добровольцам. Всем тем, кого последние полтора года мы лечили, спасали, вытягивали из плена, кому вселяли надежду. Всем, кто хочет жить в новой стране. Всем, кто нам поверил и поверил в справедливость. Готовимся дать последний бой реваншистам и коллаборантам. Мерзавцам, пришедшим во власть на людской крови и надеждах. Собираемся сегодня (31 октября. – Прим. ред.) в 18:00 возле ДнепрОГА. Нам есть о чем поговорить. И что сказать врагам», – написал он.

Действительно, после 18:00, по сообщениям очевидцев, на площади у стен Днепропетровской областной организации собралось несколько сотен человек. (По версии подконтрольных «Привату» СМИ – несколько тысяч).

В целом же дело против Г. Корбана всколыхнуло весь украинский политикум. Чуть ли не все политические партии (кроме БПП) увидели в задержании лидера партии «УКРОП» если не политические репрессии, то выборочное правосудие. Сразу же после громкого субботнего задержания ряд партий выступили с синхронными заявлениями.

«Арест председателя партии “УКРОП”, которая на местных выборах прошла в несколько областных советов, тогда, как до сих пор не наказаны те, кто расстреливал Майдан, кто занимался масштабной коррупцией во времена Януковича, – выглядит как избирательное правосудие и политические преследования», – заявляют в «Батьківщині».

В партии Ю. Тимошенко также потребовали, чтобы Генеральный прокурор В. Шокин и председатель Службы безопасности Украины В. Грицак прибыли во вторник, 3 ноября, на пленарное заседание Верховной Роды, где должны проинформировать об основаниях задержания Г. Корбана и доказать отсутствие политического подтекста в действиях силовиков.

«Теперь, когда Г. Корбан стал членом политической партии, которая выступила с резкой критикой действий Президента, его прошлое стало основанием для ареста. Поэтому очевидно, правдивыми мотивами задержания являются политическое преследование», – уверены в партии «Самопоміч». «Политическая партия “Самопоміч” считает, что обыски в депутатской приемной народного депутата Украины Б. Филатова и задержание его коллеги по партии (Г. Корбана. – Прим. ред.) – попытка вернуть Украину во времена политических репрессий В. Януковича. В то время как враги украинской государственности не несут никакой ответственности, правоохранные органы продолжают аресты десятков добровольцев и волонтеров, которые стали на защиту Украины в войне за независимость», – говорится в заявлении

партии.

«Корбана обвиняют в организации преступной группировки, так у нас страной руководит преступная группировка», – заверяют в **Радикальной партии О. Ляшко**.

«Нас возмущает избирательное правосудие. Как и в случае с нардепом от РПЛ И. Мосийчуком, мы снова ставим вопрос: почему так же жестко правоохранители до сих пор не “отработали”, например, Кернеса? Или Ключева, Вилкула, Бойко, Ефремова и десятков других одиозных фигур режима Януковича?» – заявляют в **«Свободе»**.

Даже в рядах союзника БПП – **«Народном фронте»** говорят нечто подобное. «Вешать лапшу на уши о том, что в разгроме днепропетровской партии “УКРОП” накануне второго тура, в котором Филатов может победить Вилкула, нет политики – значит, считать нас всех полными идиотами», – отметил нардеп от НФ С. Высоцкий.

Со своей стороны лидер партии **«Гражданская позиция» А. Гриценко** убежден, что практика нынешней власти по применению законов, в частности Уголовного кодекса, по своему усмотрению приведет к тому, что в обществе не будет ни чувства справедливости, ни доверия к власти. Об этом он написал в своем Facebook, комментируя задержание экс-заместителя председателя Днепропетровской облгосадминистрации Г. Корбана. «Это не правосудие – это избирательность, договорняки по-ихнему. Корбана задержали. Кернес – на свободе. Их прошлое по-бандитски похоже. Но нынешнее время разное: с началом российской агрессии Корбан стал патриотом, Гена остался ватником и снова агитирует за дружбу с Россией. С кем договорились/сторговались – тот гуляет на свободе, а нет – тогда команда “фас!” и сила закона. Вместо того чтобы закон был действительно один для всех и ответственность за преступление неотвратимой. ...Понимают ли Порошенко с Шокиным, что когда они применяют Уголовный кодекс на свое усмотрение, в обществе не будет ни чувства справедливости, ни доверия к их власти?!» – написал А. Гриценко.

Активно обсуждается данный вопрос и в экспертной среде.

Так, политолог, руководитель Аналитического центра **«Третий сектор» А. Золотарев** оценивает задержание Г. Корбана как мощный удар по «организованной преступной группировке, которая являлась теневыми хозяевами Днепропетровска, владела в нем почти всем и ни за что не отвечала». «Свидетельством этого является, например, наличие печати управления коммунальной собственности в ячейке партии “УКРОП”. Понятно, что стратегия защиты сторонников Корбана – это политика, это борьба с конкурентом, зачистка... Но здесь присутствует и криминальная составляющая. Хотя бы то, что делают в офисе партии пять автоматов со сбитыми номерами, значительные суммы денежных средств, комплекс прослушки, какого нет у СБУ?» – говорит эксперт. Политолог сравнивает операцию СБУ в Днепропетровске с зачисткой целых регионов от мафиозных кланов в Италии. Сходство он видит в наличии силовой составляющей у группировки («феодалы дружины», «частные армии»), политической партии, которая

лоббирует интересы клана, чиновников и сотрудников правоохранительных органов, подчинявшихся группировке.

В свою очередь **политический эксперт, журналист, блогер П. Олещук** отмечает, что ситуация с арестом Г. Корбана свидетельствует о том, что был нанесен удар по соответствующей финансово-промышленной группе, которая связана с именем бизнесмена И. Коломойского. «Корбан – глава партии «УКРОП», которая является политическим воплощением, крылом данной группы. Эта партия претендовала на те или иные политические позиции в Днепропетровске, это проявление борьбы за политическое влияние. Эта сила не получила каких-то чрезвычайных результатов, но стала дополнительным игроком на политической арене, поэтому это все вот таким образом и произошло», – отмечает политолог.

По словам эксперта, назвать происходящее деолигархизацией тяжело. «Коломойский у нас не единственный олигарх, поэтому говорить о деолигархизации в таких условиях не приходится. Я думаю, что элементы личного конфликта Коломойского и Порошенко играют свою роль, но у многих складывается впечатление, что этим своим проектом Коломойский нарушил баланс, который уже сложился между олигархами», – объясняет П. Олещук.

По его мнению, «регионалы», в отличие от И. Коломойского, непосредственной угрозы для нынешней власти не несут. «Я считаю, что у бывших “регионалов” есть неформальные пакты с Президентом, что они никоим образом не претендуют и не могут претендовать на власть, а в обмен на это, в принципе, никто особенно не протестует против того, чтобы они контролировали ряд местных советов. Коломойский, в отличие от бывших “регионалов”, создавал свои проекты с общенациональным прицелом и при этом является в патриотической миссии прямым конкурентом действующему Президенту, – говорит политолог. – У общества реакция на задержание Корбана была неоднозначной, так как сразу возник вопрос, почему более одиозные фигуры не были задержаны. Президент же намекает на то, что они будут задержаны, но позже, что это не какая-то отдельная политическая расправа, что это системная борьба с коррупцией, с олигархами и т. д.»

Директор Информационно-аналитического центра «Перспектива» П. Рудяков также считает, что «в данном случае была предпринята попытка разгромить одну из олигархически-политических группировок Коломойского, которая сейчас № 1 в стране, учитывая мощную опору на добровольческие батальоны, на репутацию фронтовиков, защитников отечества. Я думаю, что ее попытаются фрагментизировать, то есть разбить на какие-то фрагменты, которые не будут иметь общенационального значения», – прогнозирует эксперт.

В то же время он отмечает, что заявление Президента относительно необходимости прозрачного расследования дел в отношении главы партии «УКРОП» Г. Корбана – это красивые слова, в большей степени рассчитанные на дипломатический корпус, на западную аудиторию, чем на внутреннюю.

«Имя, которое могло бы сейчас перебить имя Корбана, придумать трудно. Вот Береза вышел во второй тур – надо тогда брать Березу и ему предъявлять

какие-то обвинения. Из таких, что на слуху, пожалуй, Корбан – это имя, которое звучало громче всех остальных, тем более что это Коломойский, это Днепропетровск. Очевидно, что какие-то задержания будут: в СБУ, я думаю, накоплено много материалов – у нас куда ни ткни пальцем, можно брать и предъявлять обвинения», – резюмировал П. Рудяков.

Эксперт Аналитического центра «Политика» В. Цибулько полагает, что «этот арест вызван тем, что целый ряд политических сил, которые связаны с И. Коломойским, начали антивластные акции. И роль Корбана во многих ситуациях очень важна. Судя по тому персональному доверию, которое ему демонстрирует Коломойский, Корбан мог бы быть ключевым координатором этих всех антивластных протестов. Более того, прокачивался определенный стереотип о Корбане: СМИ несколько лет информировали, что он – рейдер и нечестный конкурент. Очевидно, что эти стереотипы позволили или даже заставили власть реагировать на этот фронт. Я думаю, что по сумме эпизодов и по тем намерениям, которые демонстрировал Корбан в ходе избирательной кампании, стало понятно, что это не только политический оппонент. Это скорее руководитель вооруженного подполья власти, поэтому и был задействован такой жестокий показательный сценарий».

В то же время, по мнению **директора Центра политических исследований «Пента» В. Фесенко**, с учетом политических последствий момент для задержания лидера партии «УКРОП» был выбран не самый удачный.

Как отмечает политолог, «в ситуации с задержанием Корбана обращает на себя внимание тот факт, что Коломойский отреагировал на инцидент с запозданием, и то по просьбе журналистов прокомментировать случившееся. Кроме того, он отреагировал не столько агрессивно, сколько иронично. У меня сложилось впечатление, что Коломойский не хочет вступать в прямую войну с Президентом. Возможно, потому что факт ареста Корбана показал: в случае такой войны украинские власти церемониться не станут».

Поэтому Коломойский действует неожиданно мягко. И старается держать дистанцию. Разумеется, все необходимые действия по защите Корбана с его стороны будут предприняты, но в прямую войну Коломойский пока вести не намерен. Возможно, он опасается последствий не только для Корбана, но и, например, для собственного бизнеса».

Но наиболее негативными могут быть политические последствия этого задержания, предполагает В. Фесенко: «Случившееся очень сильно накалит обстановку в Верховной Раде, может отвлечь от решения других вопросов. Причем уже сейчас критично реагируют на ситуацию даже некоторые депутаты во фракциях БПП и НФ. Таких, я думаю, не будет много, но сам факт показателен».

Кроме того, эксперт прогнозирует, что «конфликт предстоит долгоиграющий. В ближайшие дни и недели вокруг этой темы будет достаточно серьезный политический резонанс. Конфликтное поле в украинской политике, к сожалению, расширится, уровень конфликтности усилится. Также негативным последствием будет рост агрессивных настроений».

Антипрезидентский лагерь и так был немаленьким, как показали выборы, а теперь их позиции только усилятся. Это не пойдет на пользу украинской политике», – уверен В. Фесенко. «Хотя отмечу, – добавляет политолог, – и здесь я согласен с Ю. Луценко, рано или поздно арест Корбана должен был произойти, ведь нарушения закона с его стороны были очевидны. ...Но вот с учетом политических последствий момент для задержания был выбран не самый удачный. Это лишний раз говорит о том, что, когда принимали это решение, политические последствия не учитывали, хотя согласование этого решения наверняка было. Очень заметно, что политику принимали во внимание в последнюю очередь».

Со своей стороны политолог, директор Украинского института анализа и менеджмента политики **Р. Бортник** убежден, что задержание лидера партии «УКРОП» Г. Корбана является попыткой шантажа и давления на всех остальных оппонентов Президента П. Порошенко. «Само задержание, и статьи, по которым обвиняется Корбан, наталкивают на мысль, что в этом деле доминирует политика. Потому что выбраны именно те статьи, которые демонизируют Корбана и его команду в глазах добровольческих батальонов, общественных активистов – коррупция в Фонде национальной обороны... Хотя Корбана очень несложно привлечь по многочисленным другим статьям, поскольку он один из самых активных участников не то что разворовывания, а разгрома государственной собственности, который происходил в Украине в последние 10–15 лет. И правонарушений там – пруд пруди. Берешь любое дело – начиная от шантажа, вымогательства и заканчивая абсолютно уголовными вещами, – сказал Р. Бортник. – Но выбрана вот такая “политическая” статья, чтобы вбить клин между Корбаном и вообще группой “Приват” и добровольческим движением, общественными активистами, лидерами Майдана... Поэтому я более чем уверен, что дело имеет политическую окраску, и причина его кроется в конкуренции группы “Приват” с группой Порошенко. Не исключаю, что это задержание в перспективе может сыграть против Президента – осенью-зимой ситуация будет “кипеть”, уже к лету можем получить полноценный кризис».

Радикалы, как, например, «Правый сектор», «Свобода», «ляшковцы» и даже «Самопоміч», воспринимают позицию Президента как подыгрывание бывшей Партии регионов, что для него опасно, пояснил свою точку зрения Р. Бортник.

В целом причиной для задержаний, считает политолог, стали атаки со стороны депутатов И. Коломойского (у него в Верховной Раде – 45 «штыков») на Генпрокурора, парламентскую коалицию в целом, стимулирование конфликтов в окружении Президента. «Красная черта» – в том, что именно группу «Приват» связывают с финансированием акций протеста, например, тарифного Майдана под Кабмином, уточнил Р. Бортник.

Также «гнев» Президента связан с сентябрьской политической договоренностью, которую не выдержал И. Коломойский, считает директор Института глобальных стратегий **В. Карасев**: «Он должен был снизить политическую активность в обмен на сохранение экономических активов. А он,

наоборот, пошел на создание политпроектов, той же партии «УКРОП», расставил людей на политические должности по стране. Начинается война всех против всех: государство слабое, победит та группа, у которой будет больше ресурсов».

Также В. Карасев убежден, что задержание лидера партии «УКРОП» и обыски у активистов партии и волонтеров – это попытка ограничить возможности и влияние формирующегося по результатам местных выборов очень сильного правого патриотического движения. В основе его, по словам политолога, – партия «УКРОП», «Свобода», РПЛ и другие партии. Он напомнил, что в Украине уже нет хоть сколько-нибудь влиятельных левых политических сил. «Есть Оппоблок, но он менее опасен для нынешней власти, чем правооппозиционный блок, который может сформироваться после местных выборов. Правая опасность для Порошенко сейчас наиболее актуальна, и это (репрессии против партии «УКРОП») – решение проблемы правой опасности, – сказал эксперт. – Это уже не история отношения Порошенко с Коломойским. Это уже история о партии «УКРОП». Это история отношения президентской компании и правого движения».

По мнению же политолога **А. Шулики**, история с задержанием лидера политической партии «УКРОП» – это борьба власти с неудобными днепропетровскими патриотами, в пользу А. Вилкула и Оппозиционного блока: «Теперь все, кто с удивлением вопрошал: почему вы так набросились на Порошенко и Вилкула, получили ясный ответ на свой вопрос. Арест Корбана, обыски в штабе партии «УКРОП» – это уже не грязные избирательные технологии, а грязные формы воздействия государственной власти. Это не игрушки политтехнологов, это то, во что может превратиться в конечном итоге Украинское государство. И ведь сейчас не авторитарный режим Януковича, Кучмы, а вроде бы демократия. К сожалению, единственные решительные и бескомпромиссные действия, которые реализует действующая власть, связаны с устранением своих политических конкурентов внутри страны».

Он считает, что такие действия вызваны лишь одним – страхом. «Результат выборов в Днепропетровске не совпал с результатами многих соцопросов и не оправдал надежд БПП и ОП. Рейтинг Филатова и партии «УКРОП» растет, и действующая власть готова пойти на все, только бы не допустить реального процесса волеизъявления избирателей», – добавил А. Шулика.

Точку зрения **Запада** на задержание лидера партии «УКРОП» довольно четко сформулировал **посол Литвы в Украине М. Януконис**, заявивший, что задержание кандидата в мэры Киева Г. Корбана не будет политическим преследованием, если после этого будут предприняты дальнейшие шаги в борьбе с коррупцией. «Мы не хотим расценивать эту акцию как политическое преследование, мы верим, что для этого есть основания, но ожидаем и дальнейших шагов», – сказал он.

По словам посла, такие действия правомерны, если у СБУ и Генпрокуратуры есть для них основания. «Но есть важный момент: мы хотим верить, что такие действия не будут выборочными и будут применяться ко всем, кто нарушил закон, – отметил М. Януконис. – Мы считаем, что уже

настало время начать реальную борьбу с этим злом».

Внимательно следят за развитием ситуации в Украине и зарубежные издания. По мнению аналитиков, арест лидера партии «УКРОП» Г. Корбана может спровоцировать формирование широкого фронта против Президента Украины.

«Арест Г. Корбана, который сопровождался обысками в офисах возглавляемой им партии «УКРОП» и Фонде обороны страны, может стать началом большого противостояния между Президентом П. Порошенко и его оппонентами», – пишет в статье для **Deutsche Welle** журналист и политический обозреватель С. Руденко. «Все происходящее вокруг Г. Корбана следует воспринимать прежде всего в контексте довольно сложных отношений Порошенко и Коломойского. Последний, естественно, публично отрицает наличие конфликта с Президентом. Но все помнят, как весной 2015 г., пребывая в статусе главы Днепропетровской области, Коломойский вошел в жесткий клинч с центральной властью за право контролировать компанию «Укрнефть». Именно тогда команда Игоря Валерьевича, ушедшего в отставку, начала активно участвовать в политической жизни страны, – полагает автор статьи. – Президент уверяет, что задержание Корбана не имеет никакого отношения к политике. Мол, это только начало больших «посадок» – как представителей новой власти, так и старой. Но осознает ли П. Порошенко последствия объявленной войны «укроповцам»? Наверное, не до конца. Во-первых, нынешнее противостояние спровоцирует формирование широкого партийного фронта против П. Порошенко. В него, очевидно, войдут Радикальная партия, «Батьківщина», «Самопоміч», «Свобода». Во-вторых, противостояние с «приватовцами» может задеть не только интересы членов этой группы, но и рядовых граждан. В частности, через тот же ПриватБанк. Несмотря на все публичные заявления, Коломойский вряд ли простит Порошенко арест Корбана. Если государство сегодня обвиняет Г. Корбана в создании ОПГ, то где гарантия, что завтра ПриватБанк, который находится под контролем Коломойского, не будет объявлен частью этой группировки?».

Не обошли вниманием данное событие и в **России**. Так, **обозреватель expert.ru** отмечает, что цель этой кампании по зачистке украинского политического пространства пока непонятна: «Самая очевидная версия в том, что Порошенко зачищает оппозиционное поле перед зимой, которая будет крайне сложной для украинской экономики и, соответственно, крайне опасной для нынешней украинской власти. В стране не хватает угля и газа, промышленное производство продолжает падать, рабочие места сокращаются, а из экономики по политическим причинам выпадают целые статьи доходов. ...С 1 января 2016 г. ситуация ухудшится – Кремль анонсировал введение ограничений для украинских товаров на российском рынке. В случае резкого обострения экономической ситуации возможны социальные антиправительственные волнения, которые могут возглавить нынешние и потенциальные сидельцы (радикалы, люди Коломойского и даже бывшие «регионалы»). Да, Порошенко может принести в жертву толпе А. Яценюка как «премьера отпущения», однако не исключено, что этой жертвы будет

недостаточно. Поэтому Президент и пытается заранее обезглавить потенциальный протест».

Впрочем, есть и иные точки зрения, отмечает издание. Согласно одной из них, речь идет об элементарном пиаре Президента: «П. Порошенко просто пытается набрать политические очки за счет требуемых населением посадок. ...И главный вопрос теперь в том, как Коломойский и нелояльные Порошенко олигархи (контролирующие потенциальных сидельцев) ответят на поставленный им “шах”?».

Следует отметить, что, судя по публикациям в СМИ, симпатии наиболее активной части общества в данной ситуации на стороне Г. Корбана и его соратников. Днепропетровское дело у многих вызывает острое ощущение несправедливости, а «коммюнике» «оппонентов Порошенко – Шокина» звучит примерно так: даже если Г. Корбана есть тысячу раз за что посадить, почему власть не начинает с членов бывшей Партии регионов, ни один из которых до сих пор не наказан за убийства на Майдане, сбор «, сепаратизм, предательство и разжигание войны в Донбассе. Оппоненты Банковой сразу вспомнили термин времен В. Януковича – «избирательное правосудие».

Большинство неравнодушных не верит, что за делом Г. Корбана не стоит политика и мы не имеем дело со сведением счетов – слишком уж много критики Г. Корбан и его сторонники обрушили на власть и лично на Президента в последнее время.

Те же, кто не поддерживает команду Корбана – Филатова – Коломойского, в общем, тоже соглашались, что для ареста власти выбрали не лучшее время, и опасаются, как бы события 31 октября не стоили Украине новых, возможно, необратимых потрясений.

Возможно, пик конфликта наступит 15 ноября – ко второму туру выборов мэра в Днепропетровске. Мирный договор между сторонами пока выглядит маловероятным.

В данном контексте стоит также упомянуть, что единственным делом последних времен против «патриотов», где у общества не возникло особых вопросов, стало дело И. Мосийчука, в первую очередь из-за неопровержимости и наглядности продемонстрированных доказательств. Во всех других случаях (и в отношении лидеров «Свободы», и по убийству Бузины, и т. п.) убедить людей в виновности тех или иных фигурантов особо не удалось.

В целом же речь идет о столкновении интересов двух примерно равных по силе частей политического поля. Проиграть в этой борьбе может кто угодно, но внешний враг Украины от нее точно выиграет – междуусобицы, пусть даже при относительном перемирии, еще никогда не добавляли обороноспособности воюющей стране и устойчивости ее экономике и финансовой системе.

Вибори мера у Дніпропетровську – розподіл влади чи реванш опозиції?

За остаточними даними Центральної виборчої комісії за результатами першого туру виборів мера Дніпропетровська, у другому турі зійдуться О. Вілкул від Опозиційного блоку, який набрав 37,94 % голосів, і Б. Філатов від партії «УКРОП», якого підтримали 35,77 % виборців.

Такі результати засвідчили прогнози експертів про те, що вибори очільника Дніпропетровська зберігатимуть інтригу до останнього, а переможця визначить другий тур.

Обидва кандидати в мери – О. Вілкул та Б. Філатов – добре відомі місцевим виборцям, суть їх протистояння полягає не лише в самих особистостях кандидатів, а й у боротьбі політичних та промислових груп, з якими пов'язують їхню діяльність.

О. Вілкул та Б. Філатов познайомились у 1994 р. Обидва працювали на Єдині енергетичні системи України (ЄЕСУ) (в 1995–1996 рр. президентом компанії була Ю. Тимошенко. – Ред.): молодий О. Вілкул – менеджером, на три роки старший Б. Філатов – юристом. Через деякий час Б. Філатов став співпрацювати як юрист групи Приват з І. Коломойським, а О. Вілкул – зі структурами Р. Ахметова, пізніше – з Партією регіонів.

Для протидіючих олігархічних об'єднань, які підтримують кандидатів, перемога на Дніпропетровщині, і особливо в самому Дніпропетровську, може стати ключем до перемоги на всьому Південному Сході країни. Тим більше, що нині на Дніпропетровщині відбувається неоголошена «економічна війна» між Р. Ахметовим (з яким пов'язують О. Вілкула) та І. Коломойським (що фактично став ініціатором створення партії «УКРОП» та підтримує Б. Філатова) за контроль над Дніпропетровською областю як базовою.

Слід врахувати соціологічні дані, які вказують на те, що понад 60 % жителів області підтримують європейські цінності й реформування країни. Тому поширена у багатьох ЗМІ інформація про великий реванш Опозиційного блоку за результатами місцевих виборів на Дніпропетровщині, а отже, мобілізація можливого електорату О. Вілкула – це швидше політтехнологія, ніж реальність.

Важливим фактором, що матиме вплив на результати другого туру виборів мера Дніпропетровська, є можлива явка виборців. Згідно з даними соціологічного дослідження, яке оприлюднив ще в серпні центр СОЦИС, якщо в другий тур вийдуть Б. Філатов і О. Вілкул, 58 % жителів Дніпропетровська не прийдуть на вибори.

Прихильники О. Вілкула – це, як правило, традиційно дисципліноване в електоральному плані старше покоління, працівники промислових підприємств і бюджетники. Б. Філатов в основному працює на молодь, представників середнього бізнесу та креативного класу. Але навіть серед молоді

Дніпропетровська є прихильниці кандидата від Опозиційного блоку.

Голоси за бізнесмена З. Краснова, який посів третє місце в першому турі, теж можуть відіграти свою роль у протистоянні, посилюючи позиції котрогось із кандидатів.

Обидва основні кандидати подають себе як опозиціонери, хоча називати такими в Дніпропетровську О. Вілкула чи Б. Філатова складно.

О. Вілкул як экс-віце-прем'єр уряду Азарова, колишній «регіонал» і представник Опозиційного блоку будував свою виборчу кампанію на критиці чинної влади та розповідях про власні досягнення на посаді голови Дніпропетровської облдержадміністрації часів В. Януковича. Позиція Б. Філатова, який протягом 2014 р. працював заступником голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації, а потім був обраний народним депутатом України, від початку виборів на посаду мера Дніпропетровська та буквально до останніх днів, незважаючи на певні провокаційні виборчі агітаційні прийоми, була швидше патріотичною і конструктивною, зводячись до формули: «Якщо влада працює на благо держави – то з нею слід співпрацювати».

Позицію Б. Філатова змінили події 31 жовтня 2015 р., коли в рамках спільної спецоперації СБУ та Генпрокуратури з ліквідації злочинної організації був затриманий лідер партії «УКРОП» (до якої належить і Б. Філатов) – Г. Корбан.

Силовики затримали Г. Корбана близько 8 ранку в суботу 31 жовтня в його будинку в Дніпропетровську. Соратник Г. Корбана та кандидат на виборах мера Дніпропетровська Б. Філатов намагався втрутитися в події – як впливає з відео затримання.

Г. Корбан був доставлений до Києва на допит в Генеральну прокуратуру, а згодом поміщений у Київський слідчий ізолятор. 5 листопада після кількох днів судової тяганини він був залишений під домашній арешт у Дніпропетровську.

Серед злочинів, у яких його підозрюють – створення злочинного угруповання, розкрадання майна (йдеться про кошти «Фонду оборони країни» у Дніпропетровську, розтрата, за даними Генпрокуратури, становить 40 млн грн) і викрадення людей (ідеться про колишнього главу Держземагентства С. Рудика і начальника юридичного департаменту Дніпропетровської міськради О. Величка).

Незважаючи на те що Г. Корбан – людина одіозної репутації, громадська думка, враховуючи черговість, і особливо – час затримання (у розпал виборчого процесу в Дніпропетровську), схилилася не на бік правоохоронних органів та центральної влади.

Арешт Г. Корбана викликав миттєву реакцію як у Дніпропетровську, так і в усьому українському політикумі.

У Дніпропетровську під будівлею облдержадміністрації 31 жовтня ввечері відбувся мітинг активістів партії «УКРОП» та її прихильників. За словами учасників акції, всі вони прийшли підтримати одного з керівників «УКРОПу» Г. Корбана у зв'язку з його затриманням. Акція проходила мирно.

Виступаючи перед присутніми, один з керівників партії «УКРОП», народний депутат України та кандидат у мери Б. Філатов повідомив про оголошену «загальну мобілізацію» партії й закликав стежити за повідомленнями в соцмережах. «Ми збираємо людей в Дніпропетровську. Ми хочемо з ними поговорити. Ми не будемо захоплювати ніякі адміністративні будівлі, ми не будемо проводити ніякі насильницькі дії, тому що ми розуміємо, що корінь зла знаходиться не в Дніпропетровську», – підкреслив Б. Філатов.

2 листопада представники Міністерства внутрішніх справ України принесли на погоджувальну раду Верховної Ради України повістки трьом народним депутатам Опозиційного блоку – В. Новінському, О. Вілкулу та Н. Королевській. Пізніше в ГПУ уточнили, що кандидат у мери Дніпропетровська О. Вілкул викликається як свідок, однак надалі його статус може змінитися.

Б. Філатов скептично поставився до виклику О. Вілкула в ГПУ, даючи зрозуміти, що на відміну від переслідування представників партії «УКРОП» це лише імітація розслідувань.

Того самого дня, 2 листопада, кандидат на посаду міського голови Дніпропетровська, народний депутат України від партії «Опозиційний блок» О. Вілкул не з'явився на теледебати, які мали відбутись у студії телеканалу «UA: Перший».

Як повідомляє прес-служба О. Вілкула, депутат провів той день у Польщі, де в нього була запланована зустріч з екс-президентом країни О. Квасневським. О. Вілкул і О. Квасневський обговорювали питання децентралізації та її перспективи в Україні.

Опонент О. Вілкула, народний депутат Б. Філатов використав ефірний час дебатів для проведення власної передвиборної агітації.

За словами ведучого теледебатів, умови організаторів були досить жорсткі: по-перше, відповіді учасників мали обмежуватися хронометром. По-друге, кандидати, які погоджувалися на участь у дебатах, підтверджують, що не будуть «полювати брудом» опонентів і торкатися гострих політичних моментів.

Оскільки в дебатах на Першому Національному брав участь лише Б. Філатов, глядачі змогли оцінити лише його виступ.

Зі спостережень за виступом Б. Філатова очевидно було, що таймер стримував кандидата, не даючи йому розвернутися і широко відповісти на запитання. Принаймні в першому раунді. Коли ж пішли конкретні запитання про те, як кандидат у разі обрання його мером має намір розв'язувати комунальні проблеми Дніпропетровська, Б. Філатов уникав конкретики і з нетерпінням чекав закінчення відведеної йому хвилини на відповідь. Жодної прогнозованої відповіді кандидат у мери на ці запитання так і не дав.

5 листопада кандидат на посаду міського голови Б. Філатов, виступаючи на Форумі дніпропетровської інтелігенції, закликав інтелектуальні сили Дніпропетровська активніше підключатися до управління містом і брати участь у громадському житті. Зустріч із Б. Філатовим, організована його прихильниками із соціальної мережі Facebook, проходила в Будинку вчених, який традиційно є центром спілкування дніпропетровської інтелігенції.

Виступаючи перед присутніми, Б. Філатов пообіцяв, що у разі його обрання на посаду міського голови він не буде монополізувати владу в місті та в першу чергу проведе в Дніпропетровській міськраді повний аудит фінансів та комунального майна, оскільки колишнє керівництво спробувало «відвести» 96 об'єктів комунальної нерухомості, три десятка з яких так і не вдалося повернути.

Відповідаючи на запитання про декомунізацію, Б. Філатов заявив, що він виступає за збереження назви міста «Дніпропетровськ», бо з цією назвою, особливо за останні півтора року, надто багато пов'язано. Він зазначив, що 80 % городян, хоча і виступають за збереження назви, але ніяк не пов'язують її з ім'ям «всеукраїнського старости» Г. Петровського. Що стосується назв вулиць, то їх потрібно перейменовувати, оскільки багато з них дотепер носять імена «справжніх людожерів».

У разі обрання міським головою Б. Філатов пообіцяв присутнім налагодити прямий зв'язок з виборцями через кол-центр і оптимізувати систему управління в мерії, де значиться безліч чиновників та їхніх родичів з непомірно високою зарплатнею. Як приклад він навів ефективний, відкритий і демократичний стиль роботи Дніпропетровської облдержадміністрації періоду губернаторства І. Коломойського.

Б. Філатов зазначив, що партія «УКРОП» на місцевих виборах зуміла показати значний результат, створивши свої фракції і групи у 18 обласних, 150 міських і в понад 200 районних радах. Він повідомив, що під час виборчої кампанії з виборів міського голови Дніпропетровська тільки в першому турі безпосередньо зустрівся з 38 тис. городян, вислухав їхні побажання і розповів про свої плани на посаді мера. Б. Філатов вважає, що досі в Україні було мало прикладів успішного управління великим містом, за винятком Львова та Вінниці.

Тим часом спостерігачі громадянської мережі ОПОРА напередодні другого туру виборів зафіксували в Дніпропетровську розповсюдження листівок із чорним піаром і без вихідних даних.

В агітаційних наметах кандидата в мери Дніпропетровська О. Вілкула, разом з іншим агітаційним матеріалом, перед другим туром поширюються листівки без вихідних даних з інформацією про теледебати кандидатів у мери, які начебто призначені на 13 листопада.

А на будинках по просп. Гагаріна спостерігачі побачили листівки з чорним піаром на кандидата в мери міста Б. Філатова. Хто друкує цей матеріал, невідомо, адже замовник і тираж відсутні.

Подібна ситуація з поширенням такої інформаційної продукції виявлена і на площі Островського, у районі залізничного вокзалу Дніпропетровська. Там невідома жінка роздавала листівки з інформацією про політичні репресії. Вихідні дані на них теж не значилися.

Експерти і політологи не залишають вибори мера в Дніпропетровську поза своєю увагою.

Політолог О. Палій висловлює думку, що на виборах у Дніпропетровську, скоріше за все, перемогу отримає Б. Філатов. Незважаючи на рівність

результатів Б. Філатова та О. Вілкула в першому турі, решта кандидатів більше схиляються до підтримки в другому турі Б. Філатова. Тобто голоси, віддані за цих кандидатів, з великою імовірністю перетечуть до нього.

Водночас політичний консультант П. Кругляковський вважає, що у кожного з переможців першого туру виборів мера в Дніпропетровську є свої сильні сторони.

У О. Вілкула це методичність, системність, більш спокійний стиль ведення кампанії. Штаб Б. Філатова більш агресивний і креативний, тому від цього кандидата слід очікувати несподіваних виборчих технологій. На думку експерта, важливо, як відбуватиметься перетікання голосів (від кандидатів, які вибули) та як це вплине на результат другого туру.

Більш розлогу характеристику виборчому процесу на виборах мера міста Дніпропетровськ дав політичний оглядач А. Золотарьов: «Дніпропетровськ – українське місто й у Філатова було б більше шансів завоювати довіру земляків, якби він не був таким агресивним у своїй кампанії і не будував її на негативі. Шанси у другому турі – 50 на 50. Важливо, хто зуміє краще мобілізувати свій електорат, який у Філатова та Вілкула фактично не перетинається», – наголосив експерт.

За словами А. Золотарьова, фальсифікації у першому турі виборів стали більш винахідливими. Так, у Дніпропетровську в кабінках активно фотографували бюлетені. «Це одна з нових технологій, коли тобі на рахунок приходить спочатку 50 гривень, а в день голосування, якщо ти відправляєш знімок бюлетеня, отримуєш іще 500 гривень», – поділився власними даними А. Золотарьов.

Координатор ОПОРІ в Дніпропетровській області С. Федько зауважує: під час передвиборних змагань Б. Філатов намагався грати на електоральному полі суперника, тим часом як О. Вілкул обмежився своїм традиційним електоральним полем.

«Здивувало в кампанії Філатова те, що він частково перейняв тактику Вілкула щодо неперейменування міста, щодо привітання ветеранів, дещо скопіював його манеру агітації і, можливо, це додало йому голосів. Тактика О. Вілкула є традиційною, мало відрізняється від попередніх кампаній – робота зі своїм електоратом, людьми старшого віку. До того ж, йому на руку було те, що в Дніпропетровську поширювалися чутки про те, що молодих людей на дільницях чекатимуть представники військкоматів і таким чином намагалися знизити явку молоді. Але молодь прийшла на виборчі дільниці, можливо тому ми побачили, що О. Вілкул не здобув безперечної перемоги», – зазначає С. Федько.

Як вважають експерти, в оточенні губернатора В. Резніченка (якого пов'язують з главою Адміністрації Президента Б. Ложкіним) Б. Філатов не стане зручним партнером губернатора як глава міста. О. Вілкул на посаді мера Дніпропетровська був би зручнішим для губернатора області. Розбіжності між представником Привату УКРОПівцем Б. Філатовим та В. Резніченком можуть бути істотними (особливо в руслі розвитку справи Корбана і можливих переслідувань партії «УКРОП»).

Симптоматичним з огляду на такі міркування стало поширення інформації з анонімних джерел у Дніпропетровській ОДА про те, що голова обласного Департаменту фізичної культури і спорту, сім'ї та молоді О. Пшеничников на поточному тижні викликає до свого кабінету керівників підвідомчих підприємств і організацій для так званого «інструктажу».

«Складаються списки співробітників, уточнюються райони їх прописки і ділянки для голосування. Безумовно, всіх цих людей будуть примушувати голосувати за О. Вілкула, начальник штабу якого очолює облраду», – розповідає джерело в ОДА.

За повідомленнями місцевих ЗМІ, раніше від працівників великих промислових підприємств Дніпропетровська вже надходили скарги на керівництво заводів, що змушує підлеглих голосувати в другому турі за О. Вілкула і приносити у відділ кадрів фотографії бюлетенів з відповідними відмітками.

Однак такі дії не означають, що адмінресурс у місті та області цілком на боці О. Вілкула, як би на це не нарікав у день голосування ще в першому турі Б. Філатов.

Сім з восьми голів районних рад міста перебувають в орбіті команди І. Коломойського, а отже, підтримують партію «УКРОП» і безпосередньо Б. Філатова, а голосування на контрольованих ними ділянках у першому турі виборів мера теж супроводжувалося скандалами і спробами фальсифікацій.

Таким чином, у місті спостерігається конкуренція адмінресурсу, обидва кандидати – як О. Вілкул, так і Б. Філатов – незважаючи на заявлену опозиційність та ідеологічні розбіжності, мають тісні зв'язки з владними структурами та пов'язаними з ними групами впливу. Експерти схиляються до думки, що сили приблизно рівні, а розраховувати на однозначне «перетікання» голосів від кандидатів, що вибули, учасникам другого туру виборів мера Дніпропетровська не варто. На результат повторного голосування може вплинути явка виборців на вибори, застосування в переддень виборів чорних піар-технологій, організація роботи виборчих ділянок і ситуація з фальсифікаціями (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел:*

<http://inshe.tv/politics/2015-10-28/64431/>

<http://tsn.ua/politika/hto-otrimaye-naybilshi-mista-ukrayini-politologi-rozpovili-pro-nespodivanki-viboriv-meriv-2015-521249.html>

<http://dv-gazeta.info/news/mestnyie-vyiboryi-10-glavnyih-itogov.html>

<http://korupciya.com/vybory-mera-dnepropetrovska-vilkul-i-bankovaya-protiv-kolomojskogo-foto/?lang=ru>

<http://snr24.com/dnr/12511-v-dnepropetrovske-risk-silovogo-varianta-na-kotoryy-poydet-kolomoyskiy.html>

<http://www.litsa.com.ua/show/a/25074>

<http://antikor.com.ua/articles/71517->

[k_skupke_golosov_za_vilkula_prisoedinilsja_departament_dnepropetrovskoj_oblgo_sadministratsii_istoch](http://antikor.com.ua/articles/71517-k_skupke_golosov_za_vilkula_prisoedinilsja_departament_dnepropetrovskoj_oblgo_sadministratsii_istoch)

<http://lastnews.com.ua/novosti-ukraini/184178-filatov-anonsiruet-miting->

storonnikov-ukropa-v-kieve-iz-za-zaderzhaniya-korbana.html
http://korupciya.com/vybory-mera-dnepropetrovska-vilkul-i-bankovaya-protiv-kolomojskogo-foto/?lang=ru
http://www.dsnews.ua/politics/oleksiy-koshel-vibori-v-dnepropetrovsku-stanut-drugoyu-25082015131600
http://uazmi.net/news/eDYAP0NbFdNqXCqKo68Ss2
http://rian.com.ua/story/20151103/376289873.html
http://24tv.ua/yak_kolishni_druzi_vilkul_ta_filatov_peretvorilis_na_zapeklih_vorog_iv_n626116)

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Блокада Криму в оцінках політиків і експертів

Після анексії Криму російське керівництво запровадило ряд своїх законів на території півострова та проводить заходи, які спричинили обмеження політичних прав і свобод громадян, зокрема кримських татар. Незаконні арешти і викрадання стали постійним елементом російського державного терору проти політичних опонентів. Деяких викрадених людей згодом знаходили мертвими. Проукраїнські активісти нетатарського походження також піддавалися репресіям. Значна частина кримчан вимушена була покинути рідні місця й переселитися до материкової України. При цьому вони намагаються підтримувати зв'язок зі своїми рідними й близькими, які залишилися в окупованому Криму, але російська влада цьому постійно перешкоджає.

У відповідь на репресії та анексію Криму лідери Меджлісу кримськотатарського народу (далі – Меджліс), яким російська влада заборонила в'їзд до Криму, 20 вересня почали блокаду Криму, не допускаючи поставок продовольчих товарів на територію кримського півострова. До кримських татар приєдналися інші активісти, зокрема представники «Правого сектору».

Як інформують ЗМІ, учасники акції вимагають від окупаційної влади забезпечити права і свободи громадянам України, які проживають на території тимчасово окупованого Криму, припинити репресії та дискримінацію стосовно громадян України – жителів Криму, звільнення політв'язнів, включаючи кримськотатарських активістів, а також О. Кольченка, Н. Савченко та О. Сенцова, зняття заборони на в'їзд до Криму лідерам Меджлісу, закриття сфальсифікованих кримінальних справ проти жителів Криму – активістів громадського руху, забезпечити умови для постійної присутності в Криму міжнародних місій, зокрема місії ООН, і, найголовніше, – звільнення Криму і відновлення територіальної цілісності України.

Разом з тим учасники акції з блокади Криму вимагають від української влади скасування закону про створення вільної економічної зони в Криму, який критикувався рядом організацій із захисту прав людини. Українська влада негласно погодилася з ініціативою блокади, і на три пункти в'їзду в Крим з

території «материкової України» були відправлені представники силових структур, а от скасовувати закон про вільну економічну зону не поспішають.

Проте лідери Меджлісу запевняють, що вони не дадуть Кремлю та українській владі «заговорити» кримське питання й блокада Криму триватиме до того часу, поки не будуть виконані вимоги активістів. Учасники акції намагаються не пропускати до півострова вантажівки з продуктами (як інформують ЗМІ, до блокади в Крим в'їжджало 400–500 вантажівок щодня) і вимагають припинити постачання електроенергії на окуповану територію.

Блокада може торкнутися не тільки українських бізнесменів, а й пересічних громадян, адже в Криму, де українська продукція досі була в ходу, очікують підвищення цін. До блокади ціни на продукти в Криму трималися на рівні середньоросійських, але цього досягали головним чином завдяки наявності на ринку дешевої української продукції.

Щодо енергетичної блокади, то тут ситуація значно складніша. Усі спроби активістів перешкодити постачанню електроенергії в Крим зустрічають опір з боку представників української влади. Як інформують ЗМІ, уже кілька разів були спроби пошкодити лінії передачі електроенергії, але завдяки своєчасним діям фахівців подача електроенергії відновлювалася.

За інформацією ЗМІ, активісти не планують відступати й продовжують наполягати на посиленні блокади Криму, у тому числі й енергетичної. Як зазначив голова Меджлісу кримськотатарського народу, депутат Верховної Ради України Р. Чубаров, слідом за «продуктовою блокадою» Криму, окупованого Росією, кримські татари домагатимуться припинити постачання електроенергії на півострів.

Він зазначив, що це питання порушувалося на переговорах із Президентом України П. Порошенком 17 вересня, але остаточного рішення не було. При цьому політик наполягає на рішучих діях з боку влади.

Разом з тим Р. Чубаров зазначив, що коли саме буде висуватися вимога припинити постачання електроенергії до Криму, нині говорити наразі рано.

Тим часом громадські активісти обіцяють проводити енергетичну блокаду Криму доти, поки не буде повністю зупинено енергопостачання півострова з материкової частини України. Про це заявив координатор блокади Криму Л. Іслямов. «Енергетичну блокаду ми почали і вона далі триватиме – до того моменту, поки повністю ми не відключимо Крим весь, під нуль. Ми будемо тиснути на владу, щоб вона в особі Верховної Ради України прийняла закон про заборону постачання електроенергії до Криму. Щоб це було на офіційному рівні зроблено, а не на нашому рівні», – наголосив Л. Іслямов.

Активісти блокади Криму розраховують на поліпшення політичних умов проживання українців і представників кримськотатарського народу на півострові. Таку думку висловив заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу Н. Джелялов. За його словами, унаслідок енергетичної блокади Криму можливе покращення політичних умов для мешканців Криму і відбуватиметься зменшення тиску, переслідування кримськотатарських та українських активістів. «Звільнятимуть незаконно утриманих людей. У Крим допустять моніторингові групи, журналістів та

правозахисників. За цей час Україна на законодавчому чи урядовому рівні прийматиме компромісні рішення для української і кримської сторони. Полегшить вступ кримських випускників до українських ВНЗ, оформлення документів та дозволів. Раніше прийнятий закон про зону вільної торгівлі жахливо позначився на його економіці. Товари проходять повз Крим у російський Краснодарський край. Люди бідують. Зараз їх змусять відмовитися від обов'язкового медичного страхування. Кримчани платитимуть за лікування, бо Росія не має на це грошей. Півострів для неї цілком дотаційний регіон», – заявив Н. Джелялов.

На його думку, 80 % населення Криму підтримують блокаду півострова. Але тут не зрозуміло, звідки в політика така інформація про масову підтримку блокади півострова кримчанами. Імовірно, Н. Джелялов сподівається, що в перспективі подібна акція буде підтримана в Криму людьми, які невдоволені діями російської влади.

Разом з тим активісти блокади Криму заявляють, що не мають на меті мститися російському керівництву окупованого півострова. Але його повне енергетичне забезпечення більше не може тривати. Цілковите перекриття електрики катастрофічно позначиться на кримчанах. Часткове ж відключення сигналізуватиме українцям у Криму, що про них не забули. «Там є дуже багато патріотів, які згодні пережити тимчасові негаразди задля спроб повернення до складу України», – заявив заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу.

Експерти й політики по-різному оцінюють ситуацію і намагаються знайти компромісний варіант розв'язання проблеми. Зокрема, навіть глава Меджлісу кримськотатарського народу Р. Чубаров, який наполягав на посиленні блокади Криму, засумнівався в доцільності повної енергетичної блокади. Він вважає, якщо Україна припинить подачу електрики в окупований Крим, Росія зробить контрзаходи, наслідком яких можуть стати віялові відключення світла в регіонах. «Може створитися така ситуація, що для виживання потрібно буде ввести постійні віялові відключення. Частина областей буде в темряві, а частина в цей час приходить до тями. І так буде багато місяців. Готове до цього українське суспільство або не готове?» – зазначив Р. Чубаров.

За його словами, у багатьох сферах з боку Росії є відповідні дії, наслідки яких для України будуть не менш шокуючими, ніж дії України щодо окупантів.

Подібну думку висловив співголова Фонду енергетичних стратегій Д. Маруніч і наголосив, що негативні наслідки енергетичної блокади Криму можуть відчути жителі материкової України, адже кримська енергосистема є частиною української, і якщо просто нищити опори ліній електропередач, можна зруйнувати всю систему. «Кримська енергосистема фактично залишається частиною Об'єднаної енергосистеми України. Вона працює таким чином, що в кожний конкретний момент часу має бути баланс між споживачем і виробником електроенергії», – зазначив експерт.

За його словами, будь-яке втручання в роботу енергосистеми може спричинити аварії з тяжкими наслідками. «Тому якщо зараз хтось десь знищить декілька ліній електропередач, а диспетчер не встигне зреагувати, то можуть

бути глобальні наслідки для великої кількості споживачів, не тільки для Криму, а для всієї південної енергосистеми, зокрема Херсонської області», – наголосив Д. Маруніч.

За словами експерта, для того щоб припинити поставки електрики в Крим, недостатньо «вимкнути рубильник», потрібно перебудувувати роботу всієї енергосистеми України.

Натомість колишній віце-прем'єр Криму А. Сенченко вважає, що енергетична блокада Криму потрібна для подальшого тиску на окупантів. «Зараз усіх лякають якоюсь зворотною реакцією Кремля, що перестануть постачати ядерне паливо і так далі. Це все дурниці. Кремль зубами тримається за український ринок ядерного палива. І заміна, будь ласка, є компанія Westinghouse, яка давно на цей ринок намагається зайти», – заявив політик.

За словами А. Сенченка, блокаду потрібно вводити поетапно. «Наше завдання, щоб ми не заважали забезпечувати електрикою населення та об'єкти соціально-культурного призначення. Рівно стільки ми повинні давати. У них є власна генерація. Те, що дає Україна, повинно вистачати населенню, школам, лікарням, громадському транспорту. Але ми, однозначно, не повинні постачати електроенергію залишкам промисловості, яка фінансує окупаційний бюджет. І безумовно для військових частин РФ на півострові», – зазначив А. Сенченко.

При цьому він не уточнив, хто розподілятиме та кому скільки дістанеться електроенергії. Марно сподіватися, що окупаційна влада обмежуватиме в електроенергії саме військові й промислові об'єкти та поставлятиме українську електроенергію простим споживачам.

Проте экс-віце-прем'єр переконаний, що це можна зробити й поставок електрики вистачить населенню півострова. «Формула гранично проста. Те, що виробляє Крим, плюс те, що дає Україна, повинно рівно вистачати населенню, школам, лікарням», – заявив А. Сенченко. Він вважає, що економічний тиск на окупантів найбільш ефективний. «Потрібно боротися за Крим, а не чекати дива. І точно так само боротися за Донбас. І методи економічного впливу – найбільш ефективні. Тому що не спричиняють людські жертви, як на фронті», – пояснив він.

У свою чергу голова Одеської ОДА М. Саакашвілі вважає, що товарна блокада Криму силами громадських активістів несе певні ризики безпеки. Про це він заявив під час засідання Комітету Верховної Ради з питань бюджету. «Я думаю, що російські окупаційні війська повинні платити ціну за те, що вони роблять, і що Українська держава повинна вжити дієві заходи... Одночасно вважаю, що всі ці дії повинні бути здійснені державними органами», – вважає М. Саакашвілі.

Він наголосив, що з великою повагою ставиться до людей, які організували акцію щодо товарної блокади півострова, але все ж рішення про подібні заходи потрібно приймати на найвищому рівні держави, оскільки дії громадських працівників можуть нести певні ризики. «Держава має монополію на використання сили, держава має монополію для перекриття комунікацій для якихось адміністративних та інших кордонів. Держава має бути досить сильною, досить розвинутою, щоб вона сама виконувала ці функції, а не просто

завжди покладалася на якісь ініціативи, тому що в цьому теж є свої великі ризики і про ці ризики ми теж повинні замислюватися», – підкреслив одеський губернатор.

Деякі експерти вважають, що блокада Криму спричинить погіршення ситуації та чергове загострення відносин у відносинах України й Росії. Як відзначає виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера О. Устенко, унаслідок блокади Криму Україна буде оголошена очевидним ворогом.

На його думку, варто розуміти, що тиск чинитиметься на населення Криму. З точки зору економіки Криму, варто очікувати збільшення цін на продовольчу групу. Фактично, рівень конкуренції там забезпечувався за рахунок напівлегального ввезення продуктів харчування з боку України. «Зараз цей канал буде відтято, що означає збільшення цін і те, що Кремль змушений буде вирішувати питання, пов'язані не лише з поставкою продуктів харчування, а й з регулюванням цінової політики. Але регулювання цін на продовольчу групу завжди призводить до одного – дефіциту», – зазначив О. Устенко.

Разом з тим експерт наголошує, що будуть соціальні наслідки, але не потрібно забувати, що за підтримки колосальної пропагандистської машини, яка працює в Криму, очевидним ворогом буде оголошена Україна. Тому дії українських активістів викличуть невдоволення діями української влади. Це, на думку експерта, буде дуже серйозно підтримано їхньою пропагандистською машиною. «Хоча ідея Чубарова полягає в тому, що невдоволення буде спрямовано на Москву. Ні! В даному разі за допомогою пропагандистської машини невдоволення впаде на Київ», – підкреслив експерт.

О. Устенко вважає, що подібні акції повинні мати значну інформаційну підтримку. «Якщо ініціатива надходить від кримськотатарського населення, то не завадило б при цьому такі економічні кроки підкріпити більш активним розкручуванням української пропагандистської машини, особливо щодо активізації будь-яких можливих каналів поширення інформації з боку кримчан, аж до “сарафанного радіо”», – наголошує експерт.

Він не виключає, що дії активістів можуть призвести до активізації діяльності спецслужб РФ на території Криму, тому що будь-яке невдоволення в тоталітарних державах швидко придушиться.

Український економіст О. Савченко не вбачає особливого економічного ефекту від блокування Криму і вважає, якщо вже і запроваджувати блокаду, то політика має бути єдиною до Криму і Донбасу. Однак набагато більших збитків, ніж продовольча блокада, завдало б ембарго на російські товари. «Насправді, не настільки критичним є продовольче ембарго. Так, це призведе до напруження щодо деяких товарів і підняття цін, адже товари з РФ дорожчі, ніж з України. Крім того, додаються транспортні витрати. Поставляти продукти можна через Керч кораблями та літаками, але зрозуміло, що літаками поставок не буде. Залишаються пароплави й Керч, і там, звісно, буде перевантаження. За термінами це також набагато довше, і водночас потрібно розуміти, що й наші виробники отримають від цього збитки», – зазначає О. Савченко.

За його словами, набагато вигідніше було б не пускати російські товари в Україну, ніж блокувати українські, тому що саме тут є подвійний зиск. «По-

перше, коли російські товари не заходять в Україну – це реальна шкода РФ. По-друге, перевага нашим виробникам, тому що ми зможемо замінити всіх російських виробників за добривами, харчовою промисловістю, сільським господарством, машинобудуванням. Тут цілковита відповідальність лежить на Мінекономіки», – вважає експерт.

На його переконання, заборона на імпорт російських товарів завдала б у 20 разів більше шкоди, ніж блокада. «Закінчиться ця блокада може тим, що якщо Україна взагалі закриє кордон, то блокада може тривати декілька років. Але це не зовсім реальна блокада, тому що під час блокади населення блокується від засобів існування. А так, просто ринки в Криму займе хтось інший. Наприклад, будуть ввозити молдовську продукцію. Звичайно, це буде дорожче приблизно на 20 %. Це єдина найбільш вагома шкода», – вважає О. Савченко.

При цьому він наголосив на необхідності запроваджувати блокаду й на окупованих територіях Донбасу. «У міністра економіки слід запитати, чому в РФ діє ембарго на наші товари, а ми продовжуємо постачання. Якщо вже обирати, яка політика краща, то доцільніше тотальна блокада. Нічого не купувати не лише з ДНР/ЛНР та Криму, а й з усієї РФ», – підкреслив експерт.

Прогнозована реакція західних ЗМІ, які активно висвітлюють події в Україні. Зарубіжні політики досить насторожено ставляться до будь-яких радикальних заходів. Тому не дивно, що журналісти зарубіжних видань досить песимістично оцінюють перспективи блокади Криму. Зокрема, журналісти The Independent вважають, що блокада кордону кримськими татарами може придушити економіку та викликати силову відповідь з боку Росії. Аналітики The Independent наголосили, що кордон між Кримом та Україною блокують кримські татари на чолі з М. Джемільєвим, який з моменту «московської анексії півострову» став духовним лідером народу. При цьому наголошується, що держава мала б забезпечити безпеку протестувальників біля кордону. Однак, наводячи думку європейських дипломатів, The Independent пише про практичну відсутність можливості повернення Криму до складу України найближчим часом.

Аналітики The Telegraph звертають увагу на те, що активісти – етнічні татари – пообіцяли відрізати поставки товарів до анексованого Росією півострова в спробі привернути увагу до гонінь з боку тамтешньої влади. Разом з тим The Telegraph не дає власних прогнозів щодо ситуацій із блокуванням півострову, пояснюючи лише розвиток подій.

Обережні в прогнозах і аналітики The New York Post, які більше звертають увагу на учасників акції і на те, як ці події висвітлюються російськими ЗМІ. За словами авторів повідомлень, російське телебачення максимально фокусується на тому факті, що блокуванням доріг керують члени «Правого сектору», українська націоналістична організація, заборонена в Росії, яку в новинах часто зображують як неонацистів. Також The New York Post звертає увагу на дискримінацію кримських татар після анексії півострова, згадавши про відключення кримськотатарського телеканалу та утиски.

Журналісти USA Today зазначають, що між Україною та Росією може оновитися конфлікт через Крим. У виданні також наводяться аргументи обох

сторін, проте надають не лише сухі факти, а й дають певні прогнози. У USA Today прогнозують, що конфлікт між Україною та РФ може отримати новий виток саме через економічну блокаду українськими активістами захопленого Росією півострова.

Видання TASS висвітлює окремі думки деяких західних аналітиків, які вважають, що мета організаторів акції не була досягнута. Англomовна версія російського видання TACC, яка розрахована на міжнародну спільноту, у категоричній формі заявляє, що блокада Криму провалилася, цитуючи «кримських чиновників». Видання називає блокаду Криму «дешевою комедією» та звинувачує в організації заходу «американську владу, яка прагне прийти до влади в Україні».

Частина українських експертів, які сподіваються на позитивний результат блокування Криму, вважають, що не лише активісти, а і влада має об'єднати зусилля й тиснути на Росію. Як зазначив політолог А. Башловка, в Україні є всі шанси протистояти агресії Росії, яка ніколи не досягала успіху у війнах на чужих територіях.

На його думку, Україні важливо розуміти, що Росія із сьогоdnішньою владою – це ворог, тому «всі спроби приспати суспільство в Україні потрібно нещадно присікти». «Оскільки це і є один з планів Кремля – переконати українське суспільство, що у всьому тому жаху, що був на Донбасі, росіяни не брали ніякої участі, що є абсолютною і зухвалою брехнею, так само як і брехня про “зелених чоловічків” у Криму...» – зазначає експерт.

Він переконаний, що питання повернення Криму повинне бути закріплене на законодавчому рівні, «щоб жодна політична партія або чиновник навіть помислити не мігли про спроби торгувати цією проблемою». «Щодня потрібно розробляти і впроваджувати в життя плани щодо дестабілізації і блокади Криму, створювати проблеми потрібно в будь-яких дрібницях і лише солідарно ми зможемо перемогти», – заявив А. Башловка.

Разом з тим, як зазначив експерт, у той самий час потрібно зустрічати як дорогих гостей усіх, хто захоче переселитися на материкову Україну.

Експерти сподіваються, що в недалекому майбутньому в Криму зрозуміють, що без України ситуація на півострові лише ускладнюватиметься, адже очікуване підвищення цін на півострові на деякі товари вже відбувається, але підбивати перші підсумки акції громадських активістів поки все ж таки рано. Тому що старі запаси в Криму ще не доїли, а Керченській переправі погода поки дає можливість функціонувати без значних перебоїв. Але необхідний економічний ефект від блокади обов'язково буде.

Уже понад місяць триває блокада Криму. У сюжетах місцевих новин переконують, що всього достатньо й продавці на ринках запевняють, що всі овочі на півострові свої. Однак, як інформують українські ЗМІ, усе добре тільки з екранів телевізора. У кримських супермаркетах товару більше, ніж на ринках, там можна знайти навіть українські продукти. Молочні ж продукти – усі російські. Також у Криму зникли українські яйця, а ось сиру й ковбаси поки достатньо, повідомляють українські журналісти. Продовжують працювати в

Криму і відомі українські торгові марки. Європейські ж товари для кримчан переходять у розряд дефіцитних.

Блокада триває, але уваги цій акції приділяється все менше, політики й журналісти зайняті виборчим процесом, резонансними судовими справами, парламентськими «баталіями», та й кримчани поки що не голодують. Тому прогнозувати наслідки акції блокування Криму досить важко. І не дивно, що думки політиків, експертів, журналістів різняться. Оцінки діаметрально протилежні від фраз «блокада не тільки була з самого початку приречена на провал, а й завдала шкоди інтересам української держави і її громадянам» до вимог більш активно «тиснути» на окупантів (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Блокада Крыма – первая масштабная гражданская акция на пути к деокупации // <http://socportal.info/2015/10/15/blokada-kry-ma-pervaya-masshtabnaya-grazhdanskaya-aktsiya-na-puti-k-deokkupatsii.html>. – 2015. – 15.10; Тиждневики: блокада Криму – сигнал і Москві, і Києву // http://www.bbc.com/ukrainian/press_review/2015/09/150926_ukr_press_weekly_ak. – 2015. – 26.09; Энергоблокада Крыма будет продолжаться, пока мы не отключим весь полуостров, под ноль – активисты // <http://www.segodnya.ua/ukraine/energoblokada-kryma-budet-prodolzhatsya-pokamtu-ne-otklyuchim-ves-poluostrov-pod-nol-aktivisty-657713.html>. – 2015. – 13.10; Чубаров рассказал, почему Украина не может полностью обесточить Крым // <http://ru.slovoidilo.ua/2015/10/17/novost/politika/chubarov-rasskazal-pochemu-ukraina-ne-mozhet-polnostyu-obestochit-krym>. – 2015. – 17.10; Стихийна енергетична блокада Криму загрожує Україні // http://24tv.ua/ukrayina/stihiyna_energetichna_blokada_krimu_zagrozhuye_ukrayini_ekspert/n620150. – 2015. – 13.10; У Демчишина прокоментували чутки про відключення ЛЕП до Криму // <http://energy.apostrophe.com.ua/enerhetychnyy-rynok/novyny/novyny-ukrayinskoyi-enerhetyky/u-demchyshyna-prokomentuvaly-chutky-pro-vidklyuchennya-lep-do-krymu>. – 2015. – 12.10; На порозі нового конфлікту Києва і Москви. Блокада Криму очима міжнародних ЗМІ // <http://tsn.ua/svit/vid-prognoziv-do-visnovkiv-blokada-krimu-ochima-mizhnarodnih-zmi-500209.html>. – 2015. – 25.09; Півострів виживання: чим обернеться блокада Криму? // <http://www.slovoidilo.ua/2015/09/16/pogljad/polityka/pivostriv-vyzhyvannya-chym-obernetsya-blokada-krymu-ekspert>. – 2015. – 16.09; Після блокади Криму таку ж політику слід запровадити щодо «ДНР» та «ЛНР» – експерт // <http://www.slovoidilo.ua/2015/09/21/pogljad/ekonomika/pislya-blokady-krymu-taku-zh-polityku-slid-zaprovadyty-shhodo-dnr-ta-lnr-ekspert>. – 2015. – 21.09; Проголодался ли Крым без украинских продуктов // <http://www.facenews.ua/news/2015/294270>. – 2015. – 17.10; Саакашвили о блокаде Крыма: монополию на использование силы должно иметь государство // <http://ru.slovoidilo.ua/2015/09/24/novost/obshhestvo/saakashvili-oblokade-kryma-monopoliiyu-na-ispolzovanie-sily-dolzno-imet-gosudarstvo>. – 2015. – 24.09; Дестабілізацію і блокаду окупованого Криму потрібно нарощувати //*

http://24tv.ua/ukrayina/destabilizatsiyu_i_blokadu_okupovanogo_krimu_potribno_naroshhuvati_ekspert/n621802. – 2015. – 19.10).

Економічний ракурс

А. Рябокони, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Значимость «газовой составляющей» в отопительном сезоне 2015-2016 гг. в оценках экспертов

Отопительный сезон 2015–2016 гг. стартовал немного ранее обычного. Согласно постановлению Кабинета Министров № 630 от 21.07.2005 г., отопительный сезон начинается, когда средняя температура воздуха в течение трех суток не поднимается выше восьми градусов тепла. Следовательно, по сообщению Минрегиона, еще 8 октября соответствующее решение о начале подачи теплоносителя было принято в 13 областях Украины.

9 октября заместитель министра регионального развития, строительства и ЖКХ Э. Кругляк заявил: «Прошу принять во внимание то, что сейчас в стране наблюдается резкое снижение среднесуточной температуры воздуха, и, согласно Правилам предоставления услуг по централизованному отоплению, снабжению холодной и горячей воды и водоотводу, утвержденных постановлением Кабинета министров Украины от 21 июля 2005 г. № 630, решение о начале отопительного сезона лежит на органах местной исполнительной власти. По состоянию на 8 октября соответствующее решение принято в 13 областях Украины». По его словам, по состоянию на начало октября из запланированных 160 471 домов было подготовлено к зиме 160 168, или 99,81 % от плана.

Однако неделей позже, по сообщению того же Минрегиона, был обнародован список областей с наихудшими показателями подключения отопления. В частности, хуже всего с запуском котельных справились в Днепропетровской (34,1 %), Запорожской (22,3 %), Одесской (3,4 %), Херсонской (0 %) областях.

В то же время наилучшая ситуация по подключению жилых домов к отоплению наблюдалась в Тернопольской (100,0 %), Ровенской (100,0 %), Ивано-Франковской (99,0 %), Винницкой (98,5%), Житомирской (99,0 %), Хмельницкой (98,1 %) и Львовской (96,4 %) областях.

Следует отметить, что Кабмин принял Распоряжение № 1064-р в редакции от 7 октября этого года, которое обязывает органы местного самоуправления обеспечить готовность теплогенерирующих, теплоtransportирующих и теплоснабжающих организаций, а также соответствующих инженерных систем и оборудования до начала и прохождения отопительного сезона.

Согласно данным Минрегиона, на 28 октября 2015 г. в Украине было запущено 20 850 котелен (98,49 %) – наименьший процент запуска был зафиксирован в Запорожской (87,8 %), Киевской (89,5 %) и Херсонской

(86,6 %) областях;

К теплоподаче было подключено:

– 16 452 школ (94,5 %) – наименьший процент в Херсонской области (68,7 %);

– 12 595 детских садов (99,26 %) – наименьший процент в Херсонской области (85,8 %);

– 6079 больниц и поликлиник (98,24 %) – наименьший процент в Херсонской области (82,8 %);

– 85 408 жилых домов (98,56 %) – наименьший процент в Херсонской области (64,5%) (в основном по причине теплой погоды).

Стопроцентное подключение жилых домов к теплоносителям было зафиксировано министерством в Винницкой, Житомирской, Закарпатской, Ивано-Франковской, Львовской, Николаевской, Ровенской, Тернопольской, Харьковской, Хмельницкой, Черкасской, Черновецкой и Черниговской областях.

Отметим, что пока гораздо хуже обстоят дела с подключением к отоплению зданий бюджетных организаций, однако данной статистики профильное министерство пока не привело. К тому же одной из главных проблем является накопление запасов топлива для приемлемого, в нынешних условиях, прохождения отопительного сезона.

Тревожные «звонки» начали поступать уже через две недели после официального старта отопительного сезона. Запасы угля на складах украинских теплоэлектростанций за период с 26 октября по 2 ноября снизились на 2,4 % – до 2,141 млн т с 2,194 млн т, говорится в сообщении госкомпании «Укрэнерго».

Согласно сообщению, из общего объема топлива 1,064 млн т приходится на антрацитовые угли, которые в Украине в дефиците. Их запасы за указанный период снизились на 5,8 %.

При этом 361 тыс. т антрацитовых углей находятся на Луганской ТЭС, которая работает отдельно от украинской энергосистемы.

Кроме того, «Укрэнерго» сообщает, что Украина, после приостановки импорта электроэнергии из России более чем на месяц, с 1 ноября возобновила ее закупку у РФ. «Объем импорта электроэнергии на максимум нагрузки 18:00 составил 278 МВт (плановая величина 400 МВт)», – сказано в сообщении.

В данной ситуации все более актуализируется пресловутый «газовый вопрос». Напомним, что еще 25 сентября премьер-министр РФ Д. Медведев подписал распоряжение, в котором утвердил скидку на газ для Украины в размере 24,6 дол. за 1 тыс. куб. м за счет снижения экспортной пошлины.

Таким образом, цена российского газа для украинского рынка в IV квартале составит 227,4 дол. за 1 тыс. куб. м. После такого дисконта Украина начала получать топливо из России по цене, сравнимой с ценой на газ для сопредельных с Украиной стран ЕС.

Также 26 сентября Украина, РФ и Еврокомиссия парафировали новый зимний пакет о поставках газа в Украину на период с октября 2015 по март 2016 г. В пакете предусмотрены обязательства Украины по закачке в октябре в подземные хранилища 2 млрд куб. м российского газа. Для этого украинское

правительство перевело 500 млн дол. на счета «Нефтегаза», который в свою очередь оплатил «Газпрому» получение в течение месяца 2, 2 млрд куб. м природного газа.

Всего же бюджет финансирования нового зимнего пакета составляет 1,3 млрд дол. Предполагается, что около 800 млн из них Украина займет у ЕБРР (300 млн дол.) и Всемирного банка (500 млн дол.).

Отметим, что примерно треть от своей потребности в газе Украина удовлетворяет за счет реверса российского газа из сопредельных стран ЕС. В частности, еще в начале сентября 2014 г. был открыт словацкий реверсный маршрут и подписан первый прямой договор интерконнекта (объединения сетей) между «Укртрансгазом» и европейской Eustream.

17 декабря прошлого года «Укртрансгаз» и компания Gaz-System подписали договор об интеграции ГТС Польши и Украины (в частности, о строительстве нового интерконнектора, позволяющего Украине увеличить импорт газа из Европы).

И, наконец, в середине июля этого года в Хорватии 15 стран ЕС и Энергетического сообщества стран Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы, включая Украину, подписали Меморандум об интеграции газовых рынков и диверсификации источников поставок.

В результате в январе – сентябре 2015 г. было импортировано 8,8 млрд куб. м реверсного топлива. По данным «Укртрансгаза», по сравнению с аналогичным периодом прошлого года реверсные поставки возросли в четыре раза. Правда, основной объем, 8,25 млрд куб. м, поступил из Словакии. Через Польшу с начала года было импортировано всего около 100 млн куб. м газа (несмотря на подписанное соглашение с Gaz-System, с мая поставки были приостановлены и возобновились лишь 13 октября).

С затруднениями происходили и реверсные поставки газа из Венгрии: в конце сентября прошлого года эта страна прекратила реверс после визита представителей «Газпрома». Хотя 10 января 2015 г. поставки были возобновлены, и реверс газа с того момента составил около 400 млн куб. м.

Но нужно сказать, что отдельные специалисты уже поставили под вопрос выгодность реверсных поставок как таковых. Как отмечает член наблюдательного совета Института энергетических стратегий Ю. Корольчук, обнародованные данные «Нефтегаза» за II квартал свидетельствуют, что компания понесла убытки от покупки реверсного газа.

«При средней цене на него 275 дол. за 1 тыс. куб. м компания приобрела 2,68 млрд куб. м на 737 млн дол. При этом «Газпром» соглашался на цену 247 дол. за 1 тыс. куб. м. Тот же объем можно было бы приобрести за 662 млн дол.», – поясняет Ю. Корольчук.

Косвенно выводы Ю. Корольчука подтверждает тот факт, что сразу после подписания нового зимнего пакета Украина сократила реверс через Словакию почти в 3,5 раза.

Учитывая ситуацию, нынешний отопительный сезон может проходить с привычными уже атрибутами: веерными отключениями электроэнергии, удлинением каникул и дополнительными отпусками в бюджетных

организациях. Однако, несмотря на традиционные уже трудности подготовки к отопительному сезону в виде сложностей с накоплением запасов газа и угля, опасаться коллапса украинской энергетики нынешней зимой пока не стоит. В случае относительно теплой зимы, запасов газа в украинских ПХГ в размере 17 млрд куб. м. будет достаточно для прохождения отопительного сезона, и с избытком.

Ранее, согласно прогнозам правительства, объем газа в ПХГ должен был составить 19 млрд куб. м на начало отопительного сезона. Американские эксперты оценивали необходимые объемы в размере 20,7 млрд куб. м газа. По факту Украина будет иметь в своих ПХГ около 17,5 млрд куб. м. Это на 1 млрд куб. м больше, чем в прошлом году. Весьма немаловажным моментом в этой плоскости являются объемы падения потребления газа промышленностью, во многом обусловленные сложностями с функционированием промышленных предприятий, связанными с ситуацией на Донбассе. Если, например, в 2007 г. потребление промышленностью, по данным Минэнерго, составило 33 млрд куб. м, то в 2014 г. реальным сектором было использовано всего 15 млрд куб. м газа, что сопоставимо с кризисом 2009 г., когда потребление реальным сектором упало до 17 млрд куб. м. В текущем году, с учетом падения показателей промышленного производства, этот показатель будет еще ниже.

Аналогичная ситуация складывается и с потреблением газа населением и предприятиями ТКЭ. В минувшем году потребление газа упало более чем на 3 млрд куб. м и составило 23,7 млрд куб. м против 27 млрд куб. м в 2013 г. Вероятно, снижение продолжится, поскольку рост тарифов стимулирует население как проводить мероприятия по энергосбережению, так и отказываться от природного газа и переходить на доступные альтернативные виды отопления.

По данным отраслевых ведомств, за девять месяцев этого года уже зафиксировано падение потребления газа на 25 % с 10,7 до 8 млрд куб. м промышленностью и на 21,2 % с 10,6 до 8,4 млрд куб. м населением.

Также недавно в Государственном агентстве по энергоэффективности и энергосбережению (Госэнергоэффективности) Украины заявляли, что рассчитывают, что в отопительный сезон 2015–2016 гг. удастся достичь сокращения потребления природного газа населением, а также предприятиями коммунальной теплоэнергетики (теплокоммунэнерго, ТКЭ) и бюджетными организациями минимум на 10 % по сравнению с отопительным сезоном 2014–2015 гг.

Как сообщила пресс-служба Госэнергоэффективности со ссылкой на его главу С. Савчука, такой уровень сокращения потребления газа в указанный период ожидается достичь путем реализации административных и стимулирующих мероприятий по примеру предыдущего отопительного сезона.

В свою очередь директор энергетических программ Центра мировой экономики и международных отношений НАН Украины В. Землянский считает, что пессимистические заявления в духе «все пропало» не соответствуют действительности. По его словам, ключевым фактором будет погода. «Если температура будет как в прошлом году, газа хватит. В случае

если придется перекрывать небольшой дефицит, то на это хватит денег, которые Украина планирует получить от международных финансовых структур», – пояснил он. «На начало ноября прогноз прохождения отопительного сезона достаточно оптимистичен. Дальше все будет зависеть от того, как будет проходить реформирование», – подчеркнул эксперт.

В то же время В. Землянский отметил: «Бодрые заявления, что Украина обойдется без российского газа, не соответствуют действительности. Если начнется рост объемов промпроизводства, то вырастет потребление газа. Но финансовых ресурсов должно хватить для прохождения отопительного сезона».

Отметим, что за последние годы, запасы газа в украинских ПХГ на начало отопительного сезона постоянно снижались с 31 млрд куб. м до 16,7 млрд куб. м в 2014 г. На начало ноября 2015 г. объем газа в украинских ПХГ, по данным «Укртрансгаза», составил 17,1 млрд куб. м.

В. Землянский отмечает и объясняет характерные явления украинско-российских газовых отношений последних лет: «...Вне зависимости от заполненности украинских хранилищ, со стороны представителей “Газпрома” и руководства РФ постоянно звучали предостережения в виде, если “не все пропало”, то очень близко к этому. Но зиму проходили, транзит не прерывался, и Украина оставалась с теплом».

Причина, по которой звучат подобные заявления со стороны Кремля, более чем понятна и осязаема. После провала в 2002–2004 гг. идеи создания трехстороннего международного газотранспортного консорциума на базе украинской ГТС, Кремлем было принято политическое решение избавиться от транзита по территории Украины.

Все последующие решения Москвы относительно строительства обходных газопроводов необходимо рассматривать исключительно в контексте данного решения. Вне зависимости от того, сколько Украина закачает газа в свои ПХГ, заявления о неготовности Киева к зиме будут повторяться как мантра. В 2007 г. они были необходимы для мотивирования инвесторов по строительству первой очереди Северного потока. В момент газового кризиса-2009 – для получения им статуса трансъевропейского и выведения Северного потока из-под действия ограничений европейского энергетического законодательства.

Сегодня, как и восемь лет назад, – для усиления мотивации европейских инвесторов в отношении строительства второй очереди Северного потока.

Основным же фактором, по мнению В. Землянского, который будет влиять на стабильность газоснабжения и транзита российского газа в этом сезоне, будут погодные условия: «В том случае, если среднесуточная температура более недели будет составлять -5 Цельсия и ниже, это может привести к возникновению дефицита газа в уже январе – феврале, который может достигать 1,5 млрд кубометров в месяц, даже с учетом падения потребления частном секторе и промышленности. Закрывать этот дефицит можно будет за счет дополнительного импорта из РФ, на что потребуются порядка 750–800 млн дол., без учета оплаты текущих поставок газа в Украину. Следовательно, главной проблемой для правительства станет поиск

дополнительных финансовых средств на закупки дополнительных объемов газа у Газпрома».

В свою очередь профессор Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, директор специальных проектов НТЦ «Психея» Г. Рябцев добавил, что нынешней зимой коллапса энергетики не будет. Правда, понятие нормального прохождения отопительного сезона отличается от привычного. Г. Рябцев напомнил, что для нынешнего сезона обсуждается снижение нормы температуры в квартирах с 18 до 16 градусов. Кроме того, зимой будут веерные отключения, увеличение зимних каникул, перевод в отпуска работников бюджетных организаций, а промышленности – на ночной режим работы, чтобы избежать пиковых нагрузок на энергосистему.

Сопредседатель Фонда энергетических стратегий Д. Марунич отметил, что девизом нынешнего отопительного сезона станет ожидание, что «вдруг пронесет». «Надежда на теплую зиму строится на основе прогнозов американского метеорологического бюро, которое обещало снежную теплую зиму. Но этот прогноз касался не отдельно Украины, а всего Северного полушария», – подчеркнул Д. Марунич. В то же время, по его словам, в Москве готовятся к более суровой зиме, чем в 2014 г., исходя из прогнозов, что на европейской части России она будет холоднее.

По его мнению, высокие цены на газ, неплатежи потребителей и нежелание «Нефтегаза» повышать платежную дисциплину могут привести к параличу монополиста. Для покупки газа на зиму 2014–2015 гг. Украина фактически взяла у МВФ кредиты на выплату предыдущих долгов перед «Газпромом», а в 2015 г. вся закупка газа велась исключительно на заемные средства. Получается, что у «Нефтегаза» нет ресурса для оплаты газа, хотя тарифы, в частности, для населения повысились в разы, а значит, и поступления должны были увеличиться.

Д. Марунич считает важным риском отопительного сезона именно финансовое положение «Нефтегаза». «“Нефтегаз” не имеет денег для покупки 5 млрд куб. м газа, но и не собирает деньги с рынка. Задолженность выросла до 30 млрд гривен. Долги за газ на внутреннем рынке стремительно растут. Уровень оплаты промышленных предприятий за полученный газ снизился за 8 месяцев этого года до 70 %... Как это могло произойти?» – отметил Д. Марунич. Эксперт напомнил, что долги «Нефтегаза» по кредитам составляют 70 млрд грн. «Тарифы выросли в разы, но ситуация не улучшилась. Вся история с повышением тарифов ничего не дала... Риск сбора средств будет ключевым в этом сезоне», – добавил он.

Помимо долга промышленных потребителей за газ остается проблема платежеспособности населения. В либеральной системе экономики тарифы на энергоносители для всех видов потребителей формируются исходя из рыночных цен. По словам Д. Марунича, Украина взяла на себя обязательство повысить тарифы до рыночных, подписав Соглашение об ассоциации с Евросоюзом. В то же время эксперт считает, что власть будет корректировать тарифы, иначе повышается риск социальных потрясений.

В свою очередь Г. Рябцев отметил, что в ближайшее время тарифы на газ,

электроэнергию и отопление пересматриваться не будут. Обещания снизить тарифы для населения не соответствуют действительности, потому что их утверждает Национальная комиссия в сфере энергетики и коммунальных услуг, где не планируют пересмотр ранее принятых решений, отметил эксперт.

Экс-министр ЖКХ и почетный председатель ВОО «Союз собственников жилья Украины» А. Кучеренко и ряд отраслевых экспертов оспаривают саму формулу расчета розничной цены на газ для населения. По мнению А. Кучеренко, она базируется на недостоверных данных о балансе газа и не учитывает потери тепла, технологические потери, отпуск газа без счетчиков и т. п.

В. Землянский считает, что тариф должен быть установлен правительством на уровне, которое население способно оплатить. «Должен быть возврат к установлению социальных норм потребления. И если потребитель выходит за эти пределы, то обязан оплачивать весь объем по самому высокому тарифу. Пока этого не будет, потребители, способные оплачивать свои объемы, будут пользоваться субсидиями», – считает эксперт. В ноябре население получит первые платежки с новыми, слишком высокими для большинства, тарифами на коммунальные услуги. Газ, который подорожал в шесть раз, а за ним – горячая вода и отопление.

Недавно Кабинет Министров уточнил социальные нормативы потребления жилищно-коммунальных услуг, в пределах которых будут предоставляться субсидии. Для абонентов, жилые дома которых оборудованы домовыми или квартирными счетчиками тепла, на услуги централизованного теплоснабжения установлен норматив в размере 0,0548 Гкал в месяц на 1 кв. м отапливаемой площади в отопительный сезон.

В. Землянский прокомментировал нововведение правительства: «Надеюсь, что все это было принято Кабмином для того, чтобы увеличить объем предоставляемых субсидий. Собрался “тарифный майдан”, требует менять нормы потребления газа. Уже А. Коболев заявил о том, что их нужно менять. Возможно, будут корректироваться тарифы на газ для населения в целом. Хотя буквально за неделю до этого он заявлял, что тарифы не дотягивают до рыночной цены. Я думаю, что власти потихонечку начинают приходить в себя, возвращаться из своей параллельной реальности в ту действительность, которая существует на самом деле. Есть понимание того, что поднятые тарифы просто не будут оплачиваться, а программы, которые широко рекламировались, в виде субсидий и социальной поддержки малоимущих, либо не работают, либо эффект от них минимален. И отсюда идут все эти решения. Реально ли снизить тарифы на газ для населения? Это чисто политическое решение, потому что цена на газ особо на тарифную политику не влияет. Тарифы привязаны сейчас к импортной цене на газ. И планка цены на импортный газ сейчас начинает опускаться ниже 230 долларов. При этом среднегодовой ценой продолжает считаться цифра в 300 долларов, потому что в первом квартале было 345. Дальше еще интереснее. А. Коболев говорит: мы не будем закупать у России газ, а будем закупать в Европе. При этом правительство РФ говорит, что средняя цена на российский газ будет

составлять 146 долларов, а средняя цена из Европы, по оценкам того же «Газпрома», который будет поставлять газ в Европу, составит 199 долларов. И при такой политике, как я понимаю, особо на снижение рассчитывать не приходится. При этом при цене в 146 долларов нужно было бы очень здорово корректировать тарифы, для населения в том числе».

В правительстве Украины также планируют привязать стоимость отопления к температуре воздуха на улице, сообщил 2 ноября Премьер-министр Украины А. Яценюк. «Это должно стать ответственностью теплокоммунэнерго – уменьшать объемы потребления природного газа, уменьшать температуру теплоносителя и соответствующим образом уменьшать счет за отопление вашей квартиры, а не отапливать атмосферу за ваши деньги», – сказал А. Яценюк. Он подчеркнул, что сейчас, какова бы ни была температура на улице, – «батареи красные, открываем окна, и счета получаем за то, что отапливается атмосфера». «Правительство предлагает привязать счет, который получают граждане, к температуре наружного воздуха», – отметил Премьер, добавив, что рабочая группа по данному вопросу уже работает.

Таким образом, прохождение отопительного сезона 2015–2016 гг. в Украине связано с рядом определенных рисков, которые могут быть нивелированы за счет дополнительных финансовых средств для закупки газа в декабре – феврале. А это означает, что вопросы сотрудничества с «Газпромом» для Украины, как и поиск альтернативных источников энергии и реформирования энергетического сектора продолжают оставаться актуальными.

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. екон. наук

Проблеми розвитку української економіки у контексті загрози дестабілізації міжнародних фінансових ринків

1. Зовнішні загрози дестабілізації фінансової ситуації в Україні

Влітку – на початку осені цього року на світовому фінансовому ринку склалась доволі складна й нестабільна ситуація, пов'язана насамперед з трьома значними падіннями фондового ринку Китаю та неочікуваною девальвацією китайської національної валюти – юаня. Китайські події спричинили ланцюгову девальвацію деяких національних валют, і у сфері міжнародних фінансів виник «привид» «валютних війн». Більш наочним стало зіткнення на міжнародній арені фінансово-економічних інтересів США і Китаю, що також дестабілізує сферу міжнародних фінансів. Причому ця нестабільність може мати прояви як короткотермінового, так і довготермінового характеру (*Детальніше див. матеріал СІАЗ: Загрози дестабілізації міжнародних фінансових ринків: чинники та ймовірні наслідки // Україна: події, факти, коментарі. – К., 2015. – № 20*).

Наслідком загального зростання нестабільності міжнародних фінансових ринків найімовірніше буде:

- прискорене зростання попиту на гроші й капітал у світі;
- зменшення схильності реальних і потенційних інвесторів до ризикованих операцій та довготермінових інвестицій;
- зростання ціни фінансових, інвестиційних ресурсів;
- зростання відмінностей між національними економіками щодо їх забезпеченості капіталом, фінансовими ресурсами взагалі.

У цілому нестабільність міжнародних фінансових ринків і зростання ціни залучення грошей та капіталів негативно впливатиме на розвиток не лише фінансового, а й реального сектору глобальної економіки, особливо його сировинного сегмента. А це вже напряду впливатиме на розвиток фінансово-економічної ситуації в Україні. Адже, з одного боку, українська економіка належить до категорії національних економік так званої світової «капіталістичної периферії», звідки фінансовий капітал у разі економічних і соціально-політичних потрясінь тікає до «центру глобальної капіталістичної системи», тобто, до розвинених країн. А з іншого боку, переважна частина українського експорту має сировинний та напівсировинний характер. Посилення міжнародної фінансової нестабільності негативно позначається на темпах розвитку світової економіки, наслідком чого є спад попиту на сировинні та напівсировинні товари й зниження цін на них на світовому ринку.

Причому зазначена дестабілізація міжнародних фінансових ринків загрожує доволі серйозними проблемами українській економіці через механізми як безпосереднього, так і опосередкованого впливу. Йдеться, зокрема, про фінансові й товарні канали впливу міжнародних фінансових ринків на українську економіку. Так, внаслідок зміни цін на експортовані й імпортовані українськими підприємствами товари та послуги, насамперед зниження світових цін на сировинні та напівсировинні товари, через систему безпосередніх і опосередкованих зв'язків, змінюються витрати й доходи дуже багатьох вітчизняних підприємств, а не лише тих з них, які безпосередньо здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Зазначені зміни позначаються на доходах й витратах населення та формують сальдо торгового балансу української зовнішньої торгівлі. Своєю чергою сальдо торгового балансу як складова платіжного балансу України робить свій потужний внесок у формування динаміки обмінного курсу гривні щодо долара США та інших вільноконвертованих валют (ВКВ).

Дестабілізація міжнародних фінансових ринків призводить до втрати усталених орієнтирів багатьма їхніми учасниками, збільшує турбулентність цін різних груп товарів, сприяє зростанню ризикованості зовнішньоторговельних операцій та знижує ділову активність у цій сфері підприємницької діяльності. У такій ситуації, як правило, найбільше страждають відносно слабші учасники ринків. Тобто це напряду стосується української економіки. За умов невпевненості у майбутньому підприємці знижують свою ділову активність, що не лише негативно позначається на розвитку національної економіки, а й стимулює загострення соціальних проблем.

Негативний вплив імовірної дестабілізації міжнародної фінансової системи накладається на внутрішні проблеми розвитку української економіки та специфіку нинішнього етапу українсько-російських відносин. Внутрішні проблеми розвитку української економіки зумовлені тим, що після глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. вітчизняна економіка не була реформована відповідно до нових вимог, які поставив на порядок денний новий етап розвитку міжнародних економічних відносин у сучасному глобалізованому світі. Звичайно, за такий короткий проміжок часу економіку держави масштабу України неможливо належним чином реформувати. Однак протягом 2010–2013 рр. ніяких економічних реформ в Україні по суті і не здійснювалось. Фактично після удару глобальної кризи вітчизняна економіка почала відновлюватись на вже усталених раніше засадах її функціонування.

Як наголошує доктор економічних наук С. Кораблін на сторінках «Дзеркала тижня», «поверхневого погляду достатньо, щоб зрозуміти: за останні 19 років усі (!) валютні кризи в Україні відбувалися при падінні світових цін на сировину. Її економіка й валюта не змогли протистояти жодній (!) сировинній рецесії... Разом з тим час і місце всіх трьох криз визначалися сировинною спеціалізацією України та обвалом цін на її експорт. У будь-якому разі їх загальна логіка залишалася приблизно однаковою: сировинна рецесія, падіння експорту і пов'язаних з ним доходів, фінансові і бюджетні дефіцити, втеча капіталу, девальвація, банківська криза, виснаження резервів, валютні обмеження, кредит МВФ. Фінансові розриви, у яких часто бачать причину кризи, самі були лише одним з її наслідків. Їх різке зростання – результат не лише недбальства, а й падіння сировинної кон'юнктури. Саме з нього починаються проблеми, які ведуть гривню до чергової програми фонду. Причому цей зв'язок виник до кризи 1998–1999 рр.: stand-by (1996-й, 1997 р.), EFF (1998 р.), знову stand-by (2008-й, 2010-й і 2014 р.), знову EFF (2015 р.). Усі зазначені програми (окрім stand-by 2010 р.) збіглися з часом сировинних рецесій і були спрямовані на стабілізацію курсу. Глибина його річних спадів досягала, відповідно, -104,3 % – у серпні 1999 р., -64,8 % – у вересні 2009-го і -182,8 % – у лютому 2015-го» (*Дзеркало тижня. – 2015. – № 35. – С. 1, 8*). Тому в результаті післякризового поновлення в Україні економічне пожвавлення 2010–2011 рр. змінилося фактичною стагнацією вітчизняної економіки у 2012–2013 рр., тим більше що, через пріоритет політичних цілей тодішньої державної влади і попри усталене скорочення золотовалютних резервів (ЗВР) Національного банку України, штучно підтримувався стабільний офіційний курс гривні. Внутрішня українська соціально-політична криза, яка наприкінці 2013 р. перейшла в гостру фазу, у I кварталі 2014 р. змінилася гібридною війною та прямою збройною агресією Росії проти України.

2. Стан української зовнішньої торгівлі та її вплив на фінансову ситуацію в Україні

Надзвичайно потужний вплив на стан фінансової системи держави справляють обсяги, динаміка та інші параметри її зовнішньої торгівлі. Утім,

катастрофічне для української економіки поєднання зовнішніх і внутрішніх чинників впливу надзвичайно негативно позначилося на результатах зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. Так, останнім часом спостерігалось зменшення експорту вітчизняних товарів та імпорту товарів в Україну. Правда, темпи зменшення імпорту були дещо більшими, ніж темпи зменшення українського експорту. Наприклад, за підсумками січня – серпня 2015 р. (попередні дані), порівняно з аналогічним періодом 2014 р., обсяги експорту вітчизняних товарів зменшилися на 34,6 %, тоді як обсяги імпорту товарів в Україну зменшились на 36,4 %. Правда, відносне зменшення експорту українських товарів за підсумками січня – серпня 2015 р. було значно більшим, ніж за аналогічний період 2014 р., коли воно становило 8,7 %. Що ж стосується відносного зменшення обсягів імпорту товарів в Україну, то різниця у темпах зменшення імпорту товарів у 2015 р. і 2014 р. була меншою, ніж у темпах зменшення експорту. Так, за підсумками січня – серпня 2015 р. (попередні дані), порівняно з аналогічним періодом 2014 р., обсяги імпорту товарів в Україну зменшились на 36,4 %, тоді як за підсумками січня – серпня 2014 р. (попередні дані), порівняно з аналогічним періодом 2013 р. – на 24,2 %.

Зазначені зміни в динаміці обсягів експорту та імпорту товарів пов'язані з тим, що поряд зі зменшенням обсягів зовнішньоторговельних операцій українських підприємств спостерігалися також і зміни галузевого та географічного характеру в структурі таких операцій. Зокрема, у товарній структурі українського експорту зросла частка продовольчих товарів та сировини для її виробництва – до 38,2 % за підсумками січня – серпня 2015 р. проти 29,8 % за аналогічний період минулого року. Водночас зменшилася частка експорту мінеральних продуктів (насамперед залізної руди), металургійної та машинобудівної продукції. Причому темпи зменшення експорту продукції машинобудування зросли з липня 2014 р., тобто з початком активізації воєнних дій на Донбасі. З періодами активізації воєнних дій на Донбасі збігається і зменшення абсолютних обсягів експорту продукції українського машинобудування. Зокрема, найбільші спади місячних обсягів експорту цієї продукції мали місце у липні – серпні минулого року й у січні – лютому нинішнього. Значною мірою це пов'язане зі зменшенням обсягів українського машинобудівного експорту до Росії.

Утім, можна припустити, що період доволі різкої зміни структури українського експорту вже позаду. А це означає, що тренд надходження в Україну потоків вільно конвертованих валют (ВКВ), принаймні в найближчій перспективі, може стабілізуватися, стати більш передбачуваним для суб'єктів ринку. Це також важливий чинник стабілізації фінансової ситуації в Україні.

Водночас у структурі імпорту товарів в Україну збільшилася частка мінеральних продуктів і продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (насамперед за рахунок імпорту енергоносіїв: природного газу, нафти й нафтопродуктів, вугілля) і зменшилася частка продовольчих товарів і сировини для їх виробництва та продукції машинобудування. Зокрема, сукупна частка мінеральних продуктів і продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості у загальній вартості імпорту товарів в Україну за підсумками

січня – серпня 2015 р. зросла до 50,8 % проти 43,8 % за аналогічний період 2014 р.

Якщо ж говорити про зміни географічного характеру, то слід наголосити на радикальному зменшенні частки країн СНД, і насамперед Росії, та зростанні частки країн Європи й Азії у структурі українського зовнішнього товарообігу. Так, за підсумками січня – серпня 2015 р. (попередні дані), порівняно з аналогічним періодом 2014 р., обсяги українсько-російського товарообігу зменшилися із 16,6 млрд дол. США до 7,5 млрд дол. США, тобто у 2,1 раза. У результаті частка Росії в обсягах експорту українських товарів і послуг зменшилась з 18,7 % у січні – серпні 2014 р. до 11,8 % у січні – серпні 2015 р., а в обсягах імпорту товарів і послуг в Україну – з 24,2 до 19,3 % відповідно. При цьому майже на третину зменшилась величина від'ємного сальдо України у торгівлі з Росією. Показово, що деякі вітчизняні ЗМІ на зазначені вище зміни у структурі української зовнішньої торгівлі відгукнулися повідомленнями про переорієнтацію вітчизняного продовольчого експорту з Росії на Китай.

Одночасно зі зменшенням обсягів товарообігу України з Росією дещо, хоча значно меншою мірою, скоротився й товарообіг України з іншими країнами СНД. Причому як у сфері експорту, так і у сфері імпорту товарів та послуг. Утім, якщо взяти до уваги, наприклад, результати цьогорічних візитів Президента України П. Порошенка до Казахстану і Туркменістану, а також його нещодавнє інтерв'ю деяким українським телеканалам, то слід визнати, що нині відбувається спроба України повернути свої колись втрачені позиції у торгівлі з державами пострадянського простору, звичайно, окрім Росії.

Узагалі, нинішня зміна структури українського експорту з його переорієнтацією на продаж менш капіталоємної продукції (зокрема, товарів агропромислового комплексу порівняно з товарами машинобудівної групи) сприяє зменшенню потреби у «довгих» грошах (кредитах) для підтримки експорту на користь зростання потреби у «коротких» грошах (кредитах). При цьому зі зменшенням обсягів експорту в 2015 р. зменшились і сукупні потреби у фінансових ресурсах, з кредитами включно, для підтримки експортних операцій. Аналогічні зміни мали місце і у потребах на фінансування імпорту товарів в Україну. Адже обсяги імпорту товарів також зменшилися, а за своєю структурою потік імпортних товарів в Україну став, так би мовити, більш «сировинним».

Звичайно, зазначені вище зміни в обсягах і структурі української зовнішньої торгівлі зробили певний внесок у дестабілізацію фінансової ситуації в країні. Так, зміна в обсягах і структурі експорту українських товарів сприяє деякому посиленню турбулентності попиту на гроші (кредити) одночасно за певного скорочення його обсягів з боку експортерів. Зокрема, зростання ролі аграрного експорту в українській зовнішній торгівлі посилює сезонну циклічність надходження вільноконвертованих валют в Україну. Так само зростає й сезонність попиту на грошово-кредитні ресурси, в тому числі й у формі ВКВ. Сприяє посиленню сезонного попиту на ВКВ і зростання частки енергоносіїв, а також продукції хімічної промисловості (зокрема й сільськогосподарського призначення) у сукупному обсязі імпорту товарів і

послуг в Україну.

Значне зменшення імпорту машин, устаткування, транспортних засобів і приладів з початку нинішнього року було, вочевидь, пов'язане як зі стрімким падінням курсу гривні у цей період, так і зі зниженням схильності бізнесу до інвестування. Якщо така ситуація зберігатиметься й надалі, то згодом це може негативно позначитись на соціально-економічному розвитку України. Хоча зі зменшенням обсягів імпорту продукції машинобудування в Україну може зменшитись і попит на вільноконвертовану валюту. Утім, з точки зору довготермінового економічного розвитку України навряд чи таке скорочення попиту на ВКВ можна вважати раціональним. Адже значні суми ВКВ потрібні вітчизняним підприємствам для придбання технологічного обладнання з метою модернізації свого виробництва, без чого неможливо досягти конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Тому зниження попиту на вільноконвертовану валюту саме за рахунок зменшення закупівель технологічного обладнання – явище в економічному плані негативне. Інша справа – зменшення закупівель споживчих товарів машинобудівної групи, особливо дорогих легкових автомобілів. У такій ситуації Україна могла б скористатись нинішнім зменшенням попиту на імпортні товари не лише як чинником, що сприяє певній фінансовій стабілізації вітчизняної економіки, а й для сприяння розвитку імпортозаміщення за рахунок розвитку відповідних вітчизняних виробництв і галузей.

Аналіз платіжного балансу України свідчить, що сальдо вітчизняної зовнішньої торгівлі у січні – серпні 2015 р. було від'ємним (-466 млн дол. США). Однак цей показник значно кращий за минулорічний: у січні – серпні 2014 р. сальдо української зовнішньої торгівлі становило -2234 млн дол. (тобто «негатив» був у 4,8 раза більший). Але завдяки балансу оплати праці резидентів України за кордоном, доходам від інвестицій та різноманітним трансфертам, отриманим резидентами України з-за кордону, рахунок поточних операцій платіжного балансу України у січні – серпні 2015 р. хоча й залишався від'ємним, однак становив лише -133 млн дол. (попередні дані). Тоді як у аналогічний період 2014 р. він становив -2346 млн дол., тобто був, так би мовити, у 17,6 раза гірший. Таким чином, вітчизняна зовнішня торгівля й різноманітні доходи, отримані резидентами України з-за кордону цього року, в цілому сприяють стабілізації фінансової ситуації в Україні. Звичайно, якщо порівнювати цю ситуацію з недалеким минулим.

3. Питання розвитку фінансової системи України

Радикальне зменшення офіційних (золотовалютних) резервів (ЗВР) України та стрімке падіння курсу гривні у 2014 – на початку 2015 рр. є наочним проявом не лише дестабілізації фінансової системи нашої держави, а й симптомом зростання залежності фінансової системи України від іноземних джерел фінансування. Про це, зокрема, свідчить й аналіз платіжного балансу України.

Попри суттєве поліпшення сальдо української зовнішньої торгівлі

протягом 2014–2015 рр., динаміка цілого ряду інших статей платіжного балансу України не настільки оптимістична. Зокрема, цього року банки та підприємства реального сектору вітчизняної економіки (не фінансові корпорації) в значних обсягах повертали різні види раніше отриманих позичкових коштів. Цей процес відбувався доволі інтенсивно. Причому по середньо- і довготермінових запозиченнях цей процес проходив інтенсивніше, ніж минулого року. Водночас роль торгових кредитів і авансів від зовнішньоекономічних партнерів резидентів України була меншою, ніж торік. А втім, покращилася ситуація з надходженням в Україну прямих іноземних інвестицій. У січні – серпні 2015 р. в Україну надійшло прямих іноземних інвестицій на 2,2 млрд дол., тоді як у цей самий період минулого року спостерігався їх відплив з України. Характерною ознакою нинішнього року слід вважати радикальне зростання ролі МВФ й інших міжнародних фінансових організацій у підтриманні платіжного балансу України.

За інформацією НБУ, станом на кінець вересня 2015 р. офіційні (золотовалютні) резерви (ЗВР) України становили 12,8 млрд дол. США, збільшившись порівняно з їх обсягом у січні 2015 р. у 2 рази. У зв'язку з радикальним цьогорічним зменшенням обсягів імпорту товарів і послуг в Україну такий рівень офіційних резервів видається достатнім для забезпечення стабільності функціонування фінансового сегмента вітчизняної економіки. Однак, враховуючи налаштування українських підприємств і суспільства в цілому на вихід з економічної кризи, для забезпечення фінансової стабільності в Україні офіційні (золотовалютні) резерви повинні бути суттєво збільшені. А цього можна досягти лише за умови усталеного надходження в Україну значних потоків ВКВ як за рахунок експорту товарів і послуг, так і за рахунок вигідних для української економіки кредитів, інвестицій, та інших фінансових потоків.

Водночас треба згадати, що доволі потужним зовнішнім чинником потенційної дестабілізації фінансової ситуації в Україні є проблема зовнішньої заборгованості нашої держави, яка цього року тривалий час підтримувала напругу в українському соціумі. Однак 27 серпня 2015 р. Кабінет Міністрів повідомив, що Україна домовилася про списання 3,8 млрд дол. з 19,3 млрд дол. боргів. Суму 15,5 млрд дол. було вирішено виплачувати з 2019 р. Однак, на думку оглядача «Дзеркала тижня», українці «отримали завуальовану пролонгацію боргових зобов'язань. Середню ставку збільшено на 0,5 %, до 7,25 %, а закладені в угоді інструменти відновлення вартості передбачають компенсацію кредиторам за списані зобов'язання. Якщо річний приріст ВВП перевищує 3 % кредитори отримують 15 % від такого перевищення, якщо ВВП зростає більш як на 4 % кредитори отримують 40 % від перевищення. (Також умови передбачають, що виплати розпочинаються при перевищенні ВВП 125 млрд дол., а протягом 2021—2025 платежі за варантом не можуть перевищувати 1 % ВВП). При найбільш імовірних сценаріях економічного розвитку обсяг списаної суми зобов'язань дорівнюватиме теперішній вартості платежів за інструментом відновлення вартості» (*Дзеркало тижня. – 2015. – № 41. – С. 1*). Утім, з точки зору забезпечення фінансової стабільності та

економічного розвитку України в цілому такий результат вирішення питання зовнішнього боргу держави на найближчі 3–4 роки видається цілком ефективним.

При цьому потенційно чинником дестабілізації фінансової ситуації в нашій країні найближчим часом залишається питання українського боргу перед Росією. Цей борг оформлений у вигляді єврооблігацій на суму 3 млрд дол. США, які були випущені в грудні 2013 р. зі ставкою купона 5 % річних. Зазначені цінні папери включені в лістинг Ірландської фондової біржі. Термін їх погашення – грудень 2015 р. У ЗМІ повідомлялось, що Україна просила Росію списати частину боргів за євробондами на тих самих умовах, на які вже погодилися приватні власники українських облігацій. Однак міністр фінансів Росії А. Сілуанов заявив, що Росія не братиме участі в реструктуризації українського боргу. Росія вважає зазначений борг суверенним офіційним державним боргом України, а Україна вважає його комерційним, оскільки він був оформлений через цінні папери з можливістю їх обігу на фондовій біржі. Цю українську позицію свого часу озвучила міністр фінансів Н. Ярецько. Зі свого боку Росія заявила, що готує звернення до міжнародних судів і Міжнародного валютного фонду в разі невиконання Україною боргу. Про це повідомив голова Міністерства фінансів РФ А. Сілуанов. А наприкінці жовтня ЗМІ поширили офіційне повідомлення про те, що Міністерство фінансів України і уряд Російської Федерації не досягли угоди за умовами реструктуризації облігацій українського зовнішнього боргу на суму 3 млрд дол. США, термін погашення яких настає в грудні 2015 р.

Оглядачі ЗМІ звертають увагу на те, що МВФ офіційно поки не висловив свою позицію щодо боргу України перед Росією та чи може дефолт за ним призвести до заморожування чинної програми кредитування України. Адже до кінця цього року Україна повинна отримати третій транш на 1,7 млрд дол. за чинною з минулого року програмою розширеного фінансування МВФ. До цього траншу МВФ прив'язана інша міжнародна фінансова допомога на загальну суму 2,3 млрд дол. Подальше міжнародне фінансування України, згідно з правилами МВФ, може виявитися під питанням у разі дефолту України за суверенним державним боргом.

Поряд з цим у ЗМІ з'явилися повідомлення про те, що західні країни планують змінити у листопаді правила кредитування Міжнародного валютного фонду, щоб надати Україні змогу отримати черговий кредитний транш навіть у разі дефолту української сторони за борговими зобов'язаннями перед Росією. За інформацією ЗМІ, виконавча рада МВФ може розглянути це питання наприкінці листопада цього року. Хоча нинішня політика МВФ виключає можливість надання подальшого фінансування країні-члену МВФ, яка має заборгованість перед офіційними кредиторами, на думку експертів, МВФ може зробити виняток для ситуацій, коли країна-кредитор проводить недружню політику щодо позичальника. А оскільки, як наголошують оглядачі ЗМІ, це питання не стосується основоположних принципів роботи МВФ, рішення за ним може бути ухвалене більшістю членів його ради.

Цілком очевидно, що відмова від погашення боргу перед Росією призведе до інформаційної війни Росії проти України на міжнародних фінансових ринках. І, як наголошують у деяких ЗМІ, до цього треба бути підготовленими. Але і ситуація з поверненням боргу Росії як державі-агресору є неординарною. Не виключено, що потенційні приватні іноземні інвестори і кредитори при оцінці перспектив свого бізнесу в Україні оцінюватимуть не лише поведінку України у питанні зазначеного боргу перед Росією (саме через неординарність цієї ситуації), а, мабуть, більшою мірою оцінюватиметься інвестиційна привабливість України взагалі, й, звичайно, не з позиції держави-агресора.

До наведеного варто додати, що в українському суспільстві поширюється ідея (і, мабуть, вона є доволі популярною), що борг Росії, як державі-агресору, взагалі не треба повертати. Причому цієї точки зору дотримуються не лише пересічні громадяни, а й деякі експерти. Зокрема, директор Інституту економічних досліджень і політичних консультацій І. Бураковський заявив, що він призупинив би виплату цього боргу саме з політичних причин. «Якщо Росія – агресор, з нашої сторони повинні бути певні відповідні дії. Повинен бути інший режим співробітництва, економічних відносин, у тому числі й на рівні держави. Інакше виходить, що ми вважаємо Росію агресором, але при цьому повертаємо їй гроші», – наголошує він (<http://nv.ua/opinion/burakovsky/gibridnaja-ekonomika-nuzhno-otkazatsja-vozvrashchat-kredit-rf-70434.html>).

Схожу позицію займає й кореспондент «Дзеркала тижня»: «Для України факт повернення боргу агресору, на переконання автора цих рядків – це приниження і втрата політичних рейтингів. Головним аргументом на користь цього рішення є те, що невиконання зобов'язань та пов'язані із ним судові спори буцімто негативно позначаються на інвестиційному кліматі країни. Варто зазначити, що цей аргумент має право на існування лише за однієї передумови – якщо інші складові інвестиційної привабливості країни не пасуть задніх. Допоки в Україні залишатимуться неререформовані та корумповані суди, прокуратура, фіскальні органи, а також здирницькі й складні процедури з отримання дозволів на будівництво, закриття підприємства й підключення до електроенергії тощо, про привабливість України для інвесторів не може бути й мови» (*Дзеркало тижня. – 2015. – № 41. – С. 8*).

Таким чином, будь-який варіант вирішення питання російського боргу загрожує негативним впливом на фінансову стабільність в Україні. Причому в разі відмови України від повернення кредиту Росії цей вплив матиме зовнішній характер – через судовий позов Росії та його можливі прямі та непрямі наслідки. А в разі повернення Росії згадуваного вище кредиту джерелом фінансової дестабілізації може стати загострення внутрішньої соціально-політичної ситуації в Україні, оскільки вагома частина українського суспільства розцінюватиме цей вчинок як капітуляцію перед агресором, і до того ж – за рахунок статків пересічних українців. У цілому ж вибір варіанта вирішення питання щодо зазначеного російського кредиту потребує спеціального економіко-політичного аналізу.

Важливий вплив на потенційних інвесторів і кредиторів справляють рейтинги, які надаються різним цінним паперам відповідних емітентів

міжнародними рейтинговими агентствами. Як наголошують оглядачі ЗМІ, «останні місяці були гарячими для Міністерства фінансів – уряд країни встиг побувати в стані дефолту і досягти домовленості про реструктуризацію 13-ти з 14-ти випусків облігацій. Зокрема було пропущено платежі за облігаціями на суму 500 млн дол. та 600 млн євро з погашенням 23 вересня та 13 жовтня поточного року. Як наслідок, 25 вересня та 6 жовтня Standard&Poor's та Fitch відповідно знизили український рейтинг зобов'язань у іноземній валюті до «SD» – вибірковий дефолт та «RD» – обмежений дефолт. Остаточної домовленості щодо реструктуризації 13-ти серій єврооблігацій було досягнуто 14 жовтня поточного року, і, як наслідок, S&P невдовзі підвищило рейтинг аж на три позиції (до «В-»))» (*Дзеркало тижня. – 2015. – № 41. – С. 8*). Таким чином, можна констатувати, що принаймні в короткотерміновому плані останнє рішення такого авторитетного міжнародного агентства, як Standard&Poor's, прийняте на користь фінансової стабілізації в Україні. Можна очікувати на аналогічне рішення й міжнародного агентства Fitch.

Водночас слід визнати, що вартість кредитів для української держави та підприємств зростає, а обсяг їх пропозиції може зменшитись за будь-якого, навіть найсприятливішого, варіанта розв'язання проблем українського державного боргу. Адже з точки зору потенційних кредиторів це буде не що інше, як плата за ризик.

Одним з базових факторів, що визначають рівень фінансової стабільності національної економіки, є стан її банківської системи. Причому саме через функціонування банківської системи проявляється дія як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що впливають на фінансову ситуацію у державі. Українська банківська система нині переживає важкі часи. Її проблеми сягають періоду глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. Хоча, звичайно, бурхливі події 2014–2015 рр. зробили надзвичайно вагомий внесок у вельми драматичну трансформацію вітчизняної банківської системи.

Зокрема, за інформацією НБУ, «обсяг грошової маси у вересні 2015 р. зріс на 1,7 % (з початку року на 0,8 %) – до 964,7 млрд грн, що відбулося за рахунок зростання залишків на рахунках юридичних осіб у національній валюті на 5,5 % (з початку року на 12,8 %) – до 191,7 млрд грн та на рахунках фізичних осіб у національній валюті на 1,2 % (з початку року зменшення на 10,2 %) – до 176,0 млрд грн. Обсяг депозитів фізичних осіб у національній валюті без урахування коштів у банках, які визнано неплатоспроможними та перебувають у стадії ліквідації, у вересні 2015 р. збільшився на 2,0 % – до 161,4 млрд грн. Обсяг депозитів фізичних та юридичних осіб у національній валюті за місяць збільшився на 3,4 % (з початку року на 0,5 %) – до 367,7 млрд грн».

Водночас експертні оцінки банкірів щодо збільшення обсягів кредитного портфеля суб'єктів господарювання в Україні на наступні 12 місяців у III кварталі 2015 р. поліпшились і мали переважно позитивний характер, на відміну від оцінок кредитного портфеля фізичних осіб. З іншого боку, якість кредитного портфеля фізичних осіб оцінювалась банкірами в цілому вище, ніж якість кредитного портфеля суб'єктів господарювання. Що ж стосується депозитів у банках, то банкіри переважно очікували на зростання сум коштів на

депозитних рахунках як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб. Причому ці очікування щодо депозитних рахунків суб'єктів господарювання були, в основному, більш оптимістичними, ніж очікування щодо депозитних рахунків фізичних осіб.

До того ж, за інформацією НБУ, «протягом вересня 2015 р. порівняно із серпнем середньозважена вартість коштів істотних змін не зазнала. Зокрема, відбулося незначне збільшення відсоткових ставок: за наданими кредитами в національній валюті – до 21,06 % з 21,01 % річних у серпні; за наданими кредитами в іноземній валюті – до 8,49 % з 8,18 %; за залученими депозитами в іноземній валюті – до 6,23 % з 6,13 %; за наданими кредитами в національній валюті на міжбанківському кредитному ринку – до 21,16 % з 19,92 %. Натомість середньозважена вартість коштів за залученими депозитами в національній валюті зменшилася – до 13,34 % з 13,60 % річних у серпні».

Таким чином, можна говорити про певний надлишок пропозиції грошей у вітчизняній економіці. Але при цьому ціна кредитних ресурсів для позичальників залишається вельми високою і, як зазначають деякі експерти, банки не надто прагнуть до збільшення своїх кредитних портфелів. Тому, як зазначила голова НБУ В. Гонтарева, «тут необхідно повернутися знову до другого етапу нашої реформи. Основне зачищення сектору ми планували завершити до липня 2015 р., перша фаза докапіталізації до того моменту вже минула. Зрозуміло, що державні банки її пройшли дуже легко, а комерційні – набагато складніше. Але хто залишився, усі пройшли. Ми маємо програму з докапіталізації та згортання інсайдерського кредитування, розраховану на чотири роки. Зараз ми перейшли до етапу реформи банківського сектору, який називається «перезавантаження». І тільки після його закінчення, у середині 2016-го, розпочнеться реальне зростання. Поки в нас немає зростання промисловості, реального сектору, гроші нікому не потрібні. У системі 53 зайві мільярди, вони хочуть кредитувати? Хто при здоровому глузді, маючи діру в капіталі, маючи проблеми з позичальниками, яких треба реструктуризувати, захоче кредитувати?»

До того ж, на її думку, «реальний сектор і так перекредитований. Його теж треба розчищати. Не можна давати гроші тим, хто не може обслуговувати свої кредити. Здебільшого це вже мертві бізнеси. А нові проекти, стартапи в усьому світі фінансує в основному венчурний капітал, а не банки. Банки мають кредитувати живі та здорові працюючі бізнеси, і поки вони не очистять своїх портфелів, не докапіталізуються, ніякого кредитування не буде. Нині в банківському секторі залишилися здорові, реальні банкіри, от чому в сектору величезна ліквідність. Коли ми дійдемо до інфляції в 11–12 %, ставка рефінансування опуститься до приблизно такого самого рівня. Думаю, це буде в середині наступного року. При виконанні всіх супутніх умов ми знімемо обмеження та знизимо ставку до аналогічного рівня. І тоді банки, розвантажившись та одержавши суди, які працюють, і закон про захист прав кредиторів, що зависнув у парламенті, і почнуть нарощувати кредитування» *(Дзеркало тижня. – 2015. – № 36 – 37. – С. 7).*

Таким чином, стан вітчизняної банківської системи, як і практика взаємовідносин менеджменту реального та фінансового секторів української економіки, несе у собі потенційну загрозу дестабілізації фінансової ситуації в Україні, насамперед за умови появи якихось потужних негативних зовнішніх впливів («шоків»). У цілому трансформація цих відносин відбувається доволі поступово. Однак, оскільки найпотужніші стреси, яких останнім часом зазнала українська економіка, найімовірніше, вже позаду, то навряд чи відносини реального і банківського секторів вітчизняної економіки як такі самі по собі у найближчій перспективі стимулюватимуть дестабілізацію фінансової ситуації в Україні. Цей чинник фінансової дестабілізації в Україні може активізуватись, якщо, наприклад, негаразди в економіці Китаю викличуть негативну ланцюгову реакцію у масштабах світової економіки.

4. Економічні очікування підприємців і населення

Вітчизняна та світова практика свідчить, що потужний вплив на фінансовий стан національної економіки справляють відповідні настрої підприємницького середовища. У зв'язку з цим Департамент статистики та звітності Національного банку України проводить щоквартальне опитування керівників підприємств щодо оцінки ними поточної та майбутньої ділової активності, інфляційних і курсових очікувань, змін економічної ситуації в Україні. У III кварталі 2015 р. опитано керівників 858 підприємств у 22 регіонах країни (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, а також Донецької і Луганської областей), які представляють українську економіку за основними видами та напрямками діяльності, розмірами за кількістю працівників. За результатами цього опитування, «респонденти в цілому покращили свої оцінки щодо розвитку макроекономічної ситуації в Україні. Зокрема, на наступні 12 місяців очікується:

- покращення негативного балансу очікувань обсягів виробництва до «мінус» 21,5 % (у II кварталі – «мінус» 35,3 %);
- уповільнення зростання споживчих цін – до 25,5 % (у II кварталі – 27,1 %);
- зниження курсу гривні: середнє значення – 26,1 грн/дол. США (у II кварталі – 25,0 грн/дол. США);
- поживлення ділової активності: індекс ділових очікувань (ІДО) зріс до 100,2 %, уперше після II кварталу 2014 р. Зростання ІДО відбулося завдяки очікуванням респондентів щодо зростання загальних обсягів реалізації, інвестицій в обладнання та покращення фінансово-економічного стану своїх підприємств».

Як зазначається у звіті, складеному за результатами опитування, «основними негативними чинниками розвитку залишаються: політична ситуація, коливання курсу гривні та занадто високі ціни на енергоносії, сировину та матеріали. Підприємства продовжують відзначати зростання потреби в позикових коштах і планують брати банківські кредити. Очікування

респондентів переважної більшості видів економічної діяльності покращилися, найбільше – у підприємств будівництва.

Найбільш песимістичні очікування:

- за видами економічної діяльності – у респондентів підприємств енерго- та водопостачання;
- за розміром – у великих підприємств;
- за напрямом діяльності – у тих, що не здійснюють експортно-імпортних операцій».

Така стисла характеристика нинішніх ділових очікувань керівників вітчизняних підприємств. Однак в українському підприємницькому середовищі песимістичні очікування в цілому більше поширені, ніж оптимістичні. Так, очікування керівників підприємств щодо зменшення обсягів виробництва товарів і послуг переважають над очікуваннями зростання обсягів виробництва. Попри певні поліпшення очікувань керівників підприємств, зберігаються вагомі чинники, вплив яких у майбутньому може призвести до погіршення фінансової ситуації в Україні.

Насамперед це стосується згадуваних вище інфляційних очікувань у вітчизняному підприємницькому середовищі, які хоча й дещо ослабли, однак у цілому все одно залишаються високими. При цьому «основними факторами впливу на зростання цін залишаються обмінний курс (85,1 % відповідей респондентів) та зростання витрат виробництва (63,8 %). Порівняно з попереднім кварталом їх вплив посилюється. Найменше на індекс споживчих цін впливатимуть динаміка пропозиції грошей в економіці (12,1 %), соціальні видатки бюджету (12,2 %), ціни на світових ринках (12,6 %)».

Водночас зниження курсу гривні в наступні 12 місяців очікують 80,7 % респондентів (у II кварталі 2015 р. – 71,9 %), що, за оцінками фахівців Національного банку, «пов'язане з інерційністю очікувань. Середнє значення очікуваного обмінного курсу української національної валюти – 26,1 грн/дол. США (у II кварталі – 25,0 грн/дол. США). За видами економічної діяльності найбільш песимістичні очікування переважають серед керівників підприємств енерго- та водопостачання і будівництва (баланси відповідей 89,1 % та 82,4 % відповідно), найоптимістичніше налаштовані підприємства торгівлі (баланс відповідей – 73,4 %)». Аналіз результатів опитувань, проведених фахівцями НБУ, дає підстави вважати, що очікування щодо зниження курсу гривні більше поширені серед підприємств, які здійснюють лише імпортні операції. Насамперед, це, мабуть, стосується імпортерів енергоносіїв.

Варто підкреслити, що високі інфляційні очікування, які є панівними у середовищі менеджменту українських підприємств, самі по собі виступають вагомим чинником стимулювання інфляційних процесів у вітчизняній економіці, а отже – і чинником її потенційної фінансової нестабільності. Те саме стосується й панівних серед менеджменту українських підприємств очікувань щодо майбутнього зниження курсу гривні. Адже, попри деяке уповільнення темпів зниження середнього значення очікуваного обмінного курсу української національної валюти у наступні 12 місяців, девальваційні настрої самі по собі зберігаються.

Водночас, як наголошують фахівці НБУ, відновилися позитивні очікування щодо фінансово-економічного стану підприємств, зростання загальних обсягів реалізації готової продукції та інвестицій в обладнання. Так, у III кварталі 2015 р. «тривало покращення оцінок респондентів поточного фінансово-економічного стану своїх підприємств. Негативний баланс оцінок зменшився до «мінус» 5,7 % (у II кварталі 2015 року – «мінус» 5,9 %). Найвищими та позитивними є оцінки респондентів:

- за видами економічної діяльності – підприємств сільського господарства;
- за розміром – середніх підприємств;
- за напрямом діяльності – підприємств, що здійснюють лише експортні операції...

Найнижчі оцінки у респондентів:

- за видами економічної діяльності – підприємств енерго- та водопостачання;
- за розміром – малих підприємств;
- за напрямом діяльності – підприємств, що здійснюють лише імпорتنі операції або не здійснюють зовнішньоекономічної діяльності...»

Зокрема, «респонденти відзначили зменшення вільних виробничих потужностей. Найбільш інтенсивно використовувалися виробничі потужності на підприємствах сільського господарства і транспорту. Значні резерви виробничих потужностей у добувній і переробній промисловості... Респонденти прогнозують поживавлення економічної активності. Індекс ділових очікувань (ІДО) підвищився порівняно з попереднім опитуванням і вперше після II кварталу 2014 р. перевищив значення 100 % – 100,2 %». На думку експертів НБУ, «це свідчить про поживавлення ділової активності в наступні 12 місяців».

Утім, із безапеляційним характером цієї тези навряд чи можна погодитись. Зазначені очікування радше відображають тенденцію до майбутнього поживавлення економічної активності в Україні, позитивна реалізація якої залежить від багатьох чинників, включаючи якість державної економічної політики. У принципі, це підтверджується й результатами галузевої (секторальної) частини опитувань, проведених НБУ. Так, «найвищі очікування у респондентів сільськогосподарських підприємств (ІДО становить 111,4 %), підприємств торгівлі (102,4 %), а також у підприємств, що здійснюють лише імпорتنі операції (106,8 %). Найнижчі очікування у підприємств енерго- та водопостачання». Тобто, спостерігається чітка залежність між сучасним рівнем економічної активності у тій чи тій вітчизняній галузі та його екстраполяцією на наступні 12 місяців. Хоча, як свідчить вітчизняний і світовий досвід, подібна екстраполяція далеко не завжди реалізується на практиці.

Те саме можна сказати й про очікуване поліпшення фінансово-економічного стану підприємств. Хоча, як зазначається в доповіді НБУ, «баланс очікувань досяг позитивного значення вперше з III кварталу 2014 р. і становить 2,0 % (у II кварталі 2015 р. – «мінус» 3,1 %). Найвищі оцінки спостерігаються у підприємств сільського господарства (баланс відповідей

11,1 %), добувної промисловості (10,9 %) та торгівлі (10,1 %). Найнижчі оцінки у підприємств енерго- та водопостачання (баланс відповідей «мінус» 20,0 %)). Утім, звичайно, сама по собі наявність позитивних ділових очікувань менеджменту вітчизняних підприємств є важливим чинником стабілізації фінансово-економічної ситуації в Україні.

Як підкреслюється в доповіді НБУ, відновилися позитивні очікування щодо зростання загальних обсягів реалізації та інвестицій в обладнання. «Баланс очікувань щодо зростання загальних обсягів реалізації продукції зріс до 6,7 % (у II кварталі 2015 року – 0,7 %). Зростання загальних обсягів реалізації прогнозують респонденти усіх видів економічної діяльності, за винятком підприємств енерго- та водопостачання, а також транспорту. Очікується зменшення обсягів реалізації продукції на зовнішньому ринку. Баланс очікувань – «мінус» 1,4 % (у II кварталі 2015 року – 0,3 %). Найнижчі оцінки у підприємств добувної промисловості та сільського господарства (баланси відповідей – «мінус» 25,0 % та «мінус» 15,0 %)).

Також «відновилися позитивні очікування щодо збільшення інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар. Баланс очікувань – 3,6 % (у II кварталі 2015 року – «мінус» 5,6 %). При цьому залишаються негативними очікування щодо інвестицій у будівництво (баланс відповідей «мінус» 3,1 %)). Як бачимо, підприємці налаштовані, насамперед, на технологічну модернізацію виробництва, що є вельми позитивним чинником для фінансової стабілізації вітчизняної економіки у довготерміновій перспективі. Хоча у короткостроковому плані це може призвести і до певних дисбалансів при фінансуванні зростання інвестиційних видатків. «Найвищі очікування щодо майбутніх інвестицій у підприємств сільського господарства (баланс очікувань щодо видатків на машини, обладнання та інвентар – 16,7 %, у будівництво – 10,8 %), транспорту (12,9 % та 6,3 % відповідно), та великих за розміром підприємств. Зменшення інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар найбільше очікують підприємства добувної промисловості (баланс відповідей «мінус» 5,4 %), у будівництво – респонденти інших видів діяльності (баланс відповідей «мінус» 9,2 %)).

При цьому в українському бізнес-середовищі «відновилися позитивні очікування щодо обсягів залучення іноземних інвестицій. Баланс відповідей зріс до 6,1 % (у II кварталі 2015 року – «мінус» 5,0 %). Зовсім трохи «зросла частка респондентів, які вже залучають іноземні інвестиції, – 19,4 % (у II кварталі 2015 року – 19,0 %). Збільшення обсягу іноземних інвестицій очікують респонденти підприємств енерго- та водопостачання (баланс відповідей 13,0 %), переробної промисловості (4,0 %), а також сільського господарства (1,7 %)). Однак такі очікування щодо обсягів залучення іноземних інвестицій видаються дещо завищеними.

Водночас «респонденти продовжують прогнозувати зменшення кількості працівників на своїх підприємствах». Хоча при цьому «негативний баланс очікувань зменшився до «мінус» 8,5 % (у II кварталі 2015 року – «мінус» 10,2 %). Зменшення прогнозують респонденти усіх видів економічної діяльності незалежно від розміру». І це насторожує, оскільки зростання

безробіття в масштабах усієї держави потенційно сприятиме загостренню соціально-політичних, а через них – і фінансово-політичних проблем в Україні.

Важливим чинником фінансової стабільності у державі є нормальне кредитування національної економіки. А ця сфера економічної діяльності в Україні у 2014–2015 рр. зазнала впливу потужних шоків. Правда, не виключено, що останнім часом ситуація поступово стабілізується. Так, за результатами проведеного НБУ опитування, «четвертий квартал поспіль респонденти підвищували оцінки щодо зростання потреб у позикових коштах найближчим часом – баланс відповідей 29,9 % (у II кварталі 2015 року – 29,0 %).

Найбільша потреба в запозиченнях:

- за видами економічної діяльності – у підприємств енерго- та водопостачання (баланс відповідей 60,0 %);
- за розміром – великих підприємств (35,6 %);
- за напрямом діяльності – що здійснюють експортні та імпорتنі операції (32,1 %).

Найменшою є потреба:

- за видами економічної діяльності – у підприємств добувної промисловості (баланс відповідей 4,2 %);
- за розміром – середніх підприємств (26,9 %);
- за напрямом діяльності – що здійснюють лише імпорتنі операції (20,0 %).

Порівняно з попереднім кварталом частка респондентів, які планують брати кредити, скоротилася до 34,9 % (у II кварталі 2015 року – 35,4 %). Найбільше планують брати кредити:

- за видами економічної діяльності – підприємства переробної промисловості (баланс відповідей 45,6 %);
- за розміром – великі підприємства (50,2 %);
- за напрямом діяльності – що здійснюють експортні та імпорتنі операції (48,0 %).

Зросла частка підприємств, які планують залучати кредити за кордоном – до 7,1 % (у II кварталі 2015 року 6,4 %). Це переважно підприємства добувної промисловості (21,1 %), енерго- та водопостачання (17,4 %).

Частка респондентів, які планують брати кредити в національній валюті, становила 87,1 %, в іноземній – 12,9 % (у II кварталі 2015 року – 87,6 % і 12,4 % відповідно).

Найбільше кредити в національній валюті планують брати:

- за видами економічної діяльності – підприємства будівництва та торгівлі (100 % та 85,0 % відповідей);
- за розміром – середні підприємства (90,8 %);
- за напрямом діяльності – що не здійснюють експортно-імпортних операцій (94,2 %).

В іноземній валюті найбільше планують брати кредити:

- за видами економічної діяльності – підприємства добувної промисловості (26,7 % відповідей);

- за розміром – великі підприємства (19,4 %);
- за напрямом діяльності – що здійснюють експортно-імпортні операції (21,4%)...

Як і в попередньому кварталі, найбільше на рішення про відкладення залучення кредиту впливали занадто високі ставки за кредитами та значні коливання курсу гривні до інших валют. Істотні фактори впливу:

- для підприємств добувної промисловості та інших видів діяльності – наявність інших джерел фінансування;
- для підприємств енерго- та водопостачання – невпевненість у спроможності вчасно виконувати боргові зобов'язання;
- для підприємств будівництва – надто складна процедура оформлення документів.

Баланс оцінок жорсткості кредитних умов зменшився на 5,5 п. п. – до 50,1 %. Зниження оцінок спостерігалось в респондентів більшості видів економічної діяльності, крім підприємств сільського господарства, добувної промисловості, а також енерго- та водопостачання. Найсуттєвіше знизили оцінки підприємства транспорту та переробної промисловості (баланси відповідей 33,3 % та 41,2 % відповідно). Частка респондентів, які відзначили, що немає проблем із проведенням банківських операцій, зросла до 90,9 % (у II кварталі 2015 року – 84,3 %) (<http://www.bank.gov.ua>)».

Як бачимо, умови кредитної діяльності в Україні й надалі залишаються вельми несприятливими для активізації запозичень підприємствами реального сектору вітчизняної економіки. Хоча в цілому ці умови поступово поліпшуються. Мабуть, якщо українське суспільство протягом 2015–2016 рр. не зазнаватиме якихось потужних потрясінь, у тому числі військово-політичного характеру, то вітчизняна система кредитування економіки поступово перейде до усталеного режиму функціонування. А поки доволі нерівноважний стан кредитування залишається чинником потенційної фінансової нестабільності в Україні.

Водночас аналіз результатів опитування керівників українських підприємств, проведеного фахівцями НБУ, дає підстави вважати, що вітчизняний бізнес не дуже добре (або ж надто спрощено) уявляє собі конкретні механізми впливу міжнародних фінансових ринків на ймовірний розвиток фінансово-економічної ситуації в Україні. Адже, як зазначалось вище, ціни на світових ринках отримали лише 12,6 % позитивних відповідей як чинник впливу на можливості зростання цін на товари і послуги в Україні, тоді як і раніше «основними факторами впливу на зростання цін» в Україні залишились обмінний курс гривні (85,1 % відповідей респондентів) та зростання витрат виробництва вітчизняних підприємств (63,8 %). Навіть серед вітчизняних підприємств, які здійснюють виключно імпортні операції та найбільш песимістично налаштовані щодо впливу цін на світових ринках на можливості зростання цін на товари і послуги в Україні, цей чинник набрав 21,7 % відповідей. Тому цілком імовірно, що у разі стрімкого погіршення ситуації на міжнародних фінансових ринках вітчизняний бізнес може виявитись недостатньо підготовленим до подібного перебігу подій.

Також, як показує вітчизняний та світовий досвід, потужний вплив на фінансовий стан національної економіки справляють відповідні очікування населення. Дослідження, які щомісяця здійснює GfK Ukraine, засвідчили, що у серпні 2015 р. споживчі настрої українців поліпшилися. Так, індекс споживчих настроїв (ІСН) у цей період становив 46,9, що на 3,8 п. більше, ніж у липні. Найсуттєвіших змін зазнали девальваційні очікування та очікування щодо розвитку економіки найближчим часом. Оцінка населенням України свого поточного становища підвищилася на 2,7 п. до значення 39,2. Складові цього індексу змінилися таким чином: індекс поточного особистого матеріального становища збільшився на 4,9 п. та дорівнював 32,5; індекс доцільності робити великі покупки залишився майже без змін та дорівнював 45,9. Не виключено, що на оцінку населенням України свого поточного особистого матеріального становища вплинула вже традиційна серпнева дефляція, пов'язана з надходженням на вітчизняний ринок великих обсягів сільськогосподарської продукції та продовольства цьогорічного врожаю.

Цей самий чинник, особливо на тлі помітного зменшення напруги воєнного протистояння на Донбасі, так само позитивно міг вплинути і на перспективні очікування українців. Так, очікування щодо розвитку економіки країни збільшилися на 4,5 п. та дорівнюють 52,1. Складові цього індексу змінилися наступним чином: індекс очікуваних змін особистого матеріального становища збільшився на 4,1 п. та дорівнює 45,3; індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчого року становить 43,1 що на 8,4 п. вище, ніж у липні; індекс очікування розвитку економіки країни впродовж найближчих п'яти років збільшився на 1 п. порівняно до липня та становить 67,8.

Правда, у серпні цього року «дещо збільшилися очікування українців щодо можливого безробіття: індекс очікуваної динаміки безробіття дорівнює 153,6, що більше показника липня на 2,2 п. Крім того, у серпні збільшився індекс інфляційних очікувань – на 4,2 п. та склав 184,7. Разом з тим, очікування українців щодо курсу гривні впродовж найближчих трьох місяців у серпні поліпшилися: індекс девальваційних очікувань знизився на 6,9 п. до значення 143,2» *(20150917gfk_rel_cci_aug'15_ukr.pdf)*.

З іншого боку, як зазначається в прес-релізі компанії GfK Ukraine, «у вересні 2015 року споживчі настрої українців зазнали незначних змін» *(20151026gfk_rel_cci_sep'15_ukr-1.pdf)*. Хоча у вересні 2015 р. «споживчі настрої українців зазнали незначних змін, індекс споживчих настроїв (ІСН) дорівнює 47, що на 0,1 п. більше, ніж у серпні. Найсуттєвіших змін зазнав індекс поточного особистого матеріального становища». Зокрема, «індекс поточного становища (ПС) зменшився на 2,5 п. до значення 36,7. Складові цього індексу змінилися таким чином:

- індекс поточного особистого матеріального становища зменшився на 8 п. та дорівнює 24,5;
- індекс доцільності робити великі покупки збільшився на 2,9 п. до значення 48,8.

Індекс економічних очікувань (ІЕО) збільшився на 1,8 п. та дорівнює 53,9. Складові цього індексу змінилися наступним чином:

- індекс очікуваних змін особистого матеріального становища збільшився на 2,7 п. та дорівнює 48;
- індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчого року становить 45,4, що на 2,2 п. більше, ніж у серпні;
- індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчих п'яти років майже не змінився та дорівнює 68,4, що на 0,6 п. більше за серпневий показник.

У вересні дещо покращились очікування українців щодо можливого безробіття: індекс очікуваної динаміки безробіття знизився на 4,9 п. та дорівнює 148,7. Разом з тим, на 2,2 п. збільшився індекс інфляційних очікувань – у вересні цей показник склав 186,9. Погіршилися очікування українців щодо курсу гривні впродовж найближчих трьох місяців: індекс девальваційних очікувань додав 2 п. до значення 145,3».

На думку аналітиків GfK Ukraine, у населення України «зростання економічних очікувань випереджає динаміку оцінки поточного стану. Українці сподіваються на покращення економічної ситуації через півроку або рік, але на сьогодні ще не відчули позитивних змін у власному становищі».

До цього варто додати, що на погіршення оцінки населенням свого поточного особистого матеріального становища, найімовірніше, сильно вплинуло підвищення комунальних тарифів, і зокрема вереснєве підвищення цін на електроенергію для населення.

Причому сила впливу підвищення комунальних тарифів на згадувані вище економічні оцінки населення визначається, мабуть, не лише величиною цього підвищення, а й інформаційним впливом на формування масових уявлень населення щодо економічної ситуації в Україні та відповідного позиціонування власного матеріального становища у цій економічній системі. Не виключено, що погіршення економічних очікувань населення у вересні 2015 р. певною мірою було пов'язане з розгортанням активної рекламної кампанії до виборів органів місцевої влади в Україні. Адже під час цієї рекламної кампанії претенденти на виборні посади в органах місцевої влади акцентували увагу своїх потенційних виборців саме на негативних аспектах економічної ситуації в Україні, як реальних, так і уявних. До того ж інформаційно-психологічний вплив таких передвиборчих кампаній на населення нерідко базувався не стільки на логічній обґрунтованості аргументації, скільки на масованій подачі емоційно забарвленої інформації. Доволі поширеним був і відверто «чорний ПР». Тому не виключено, що із закінченням у цілому кампанії з цьогорічних виборів до органів місцевої влади в Україні, економічні очікування населення можуть дещо поліпшитись. Звичайно, якщо реально не буде помітного погіршення економічної ситуації в Україні.

Відзначимо, що протягом нинішнього року девальваційні очікування населення більш-менш чітко відповідали динаміці курсу долара США в Україні. Хоча на динаміку очікувань впливали й інші фактори. Зокрема, у 2015 р. найвищих значень девальваційні очікування українців сягнули у період

стрімкого подорожчання долара США і відповідного знецінення гривні. Тому можна очікувати, що населення України реагуватиме зростанням попиту на іноземну валюту не лише на реальні фінансово-економічні проблеми. Скажімо, приводом для стрімкого зростання попиту на ВКВ (а отже – і зростання її курсу, насамперед долара США, в Україні) можуть слугувати цілеспрямовані масштабні інформаційні атаки на тлі короткочасного реального або уявного загострення на лише економічної, а й політичної ситуації в Україні. Вірогідність такого перебігу подій можлива за умов «гібридної війни», яку Росія продовжує вести проти нашої держави.

Що ж стосується інфляційних очікувань населення, то можна припустити, що на них більше впливає не зростання цін як таке, а інші події, більш наочні для пересічних громадян. Підставою для такого припущення є невідповідність максимальних значень інфляційних очікувань населення, визначених згідно з результатами опитування, проведеного компанією GfK Ukraine, і реальних показників інфляції згідно із зафіксованими цього року даними Державної служби статистики (Держстату) України. Тому цілком вірогідно, що за таких обставин інфляційні очікування населення самі по собі не можуть бути визначальним чинником фінансової дестабілізації в Україні. З іншого боку, зазначені інфляційні очікування в цілому відповідають пануючим в суспільстві доволі песимістичним настроям. І тому нинішні вельми сильні інфляційні очікування населення, найімовірніше, лише у поєднанні з іншими чинниками (а не самі по собі) можуть сприяти дестабілізації фінансової ситуації в Україні.

5. Про перспективи розвитку фінансової ситуації в Україні

Як зазначалося вище, існують два потужних зовнішніх джерела загроз фінансової дестабілізації, а отже – і для розвитку української економіки. По-перше, це негативна «ланцюгова реакція» світової економіки на ймовірну фінансову дестабілізацію та значне сповільнення розвитку економіки Китаю. А по-друге – повномасштабна гібридна війна Росії проти України. Причому потужна негативна роль другого чинника впливу для української економіки у 2014–2015 рр. була цілком реальною, тоді як перша загрози мала завуальований характер і, мабуть, більшою мірою стосувалась імовірного перебігу подій на перспективу.

Аналіз динаміки вітчизняної економіки у 2014–2015 рр. та експертних оцінок щодо її розвитку на перспективу дає підстави для припущень, що найгостріша фаза гібридної війни Росії проти України, яка характеризувалась широкою участю російських збройних формувань у бойових діях на Донбасі та відповідним військово-технічним забезпеченням російсько-терористичних військ з боку Росії, вже позаду. Мабуть, гібридна війна Росії проти України нині набуває затяжного характеру, а центр її ваги переміщується у сферу економічних, політичних та інформаційних відносин. Водночас це визначає і характеру впливу російського чинника на перебіг соціально-психологічних процесів в українському суспільстві та розвиток вітчизняної економіки.

Зокрема, з цієї сторони найближчим часом, мабуть, не варто очікувати якихось «шоків». А «китайська загроза» дестабілізації української економіки поки перебуває у латентному стані та й взагалі має ймовірнісний характер.

Таким чином, можна вважати, що українська економіка та суспільство в цілому так чи так пристосувалося до нових умов своєї життєдіяльності. І хоча, звичайно, умови ці вельми несприятливі, але вже більш-менш зрозумілі та передбачувані. А це, своєю чергою, сприяє відновленню ділової активності в Україні. Правда, на нижчому, ніж у попередні роки, рівні. Така зміна умов підприємницької діяльності та господарювання в цілому позначилася на прогнозах розвитку української економіки, які складаються урядовими та неурядовими організаціями.

Зокрема, у середині жовтня в ЗМІ наводилась аргументація міністра фінансів України Н. Ярецько стосовно того, що Україні вдалося стабілізувати економіку та фінансову систему. «Сьогодні ми вже бачимо значний перелік ознак цього важливого досягнення. Перше – це стабільний курс гривні. Друге – це початок повернення вкладів громадян у банківську систему. Третє – зменшення темпів падіння економіки, четверте – зменшення падіння промислового виробництва, далі зменшення темпів інфляції та збільшення резервів Національного банку України від критично низького рівня від менш 5 млрд доларів до сьогоднішнього – близько 13 млрд доларів. Україна нібито нарешті пройшла дно кризи», – сказала міністр» (<http://ua.112.ua/ekonomika/yaresko-ukraina-nareshhti-proishla-dno-kryzy-265325.html>). Так само директор Інституту економіки й прогнозування НАН України В. Геєць висловив думку, що «українська економіка практично досягла дна. Але характер кризи може бути таким, що на дні вона залишиться ще протягом довгого періоду часу. Ключова проблема – це попит. Попит населення в умовах макроекономічної стабільності не росте. Інвестиційного попиту немає. Зовнішній попит сьогодні є дуже проблемним». І з цим важко не погодитись. Однак і як фатальний вирок цей висновок розглядати не варто. Радше треба говорити про певний період невизначеності щодо перспектив економічного зростання української економіки.

Мабуть, саме тому економічні прогнози на наступний рік вельми обережні. Наприклад, у ЗМІ повідомлялося про те, що законопроект про державний бюджет України на 2016 р. розрахований на базі макроекономічного прогнозу, погодженого з Міжнародним валютним фондом, який передбачає зростання реального валового внутрішнього продукту (ВВП) України у 2016 р. на 2 %. А Світовий банк очікував на зростання реального ВВП України наступного року лише на 1 %.

Водночас деякі експерти наголошують, що наступного року українських товаровиробників очікують ще більш жорсткі умови на російському ринку, оскільки почне діяти економічна частина Угоди про асоціацію з ЄС. Посиляться, наприклад, обмеження для української аграрної продукції на російському ринку. З одного боку, з обґрунтованістю такої точки зору важко не погодитись. Тим більше, що наприкінці жовтня російський прем'єр-міністр Д. Медведєв повідомив, що з 1 січня 2016 р. Росія підвищить рівень митно-

тарифного захисту стосовно України. Це пов'язане з введенням у дію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Крім того, на Україну як країну, що приєдналася до антиросійських санкцій, буде поширена дія російських економічних заходів у відповідь, заявив він. Але з іншого боку, слід пам'ятати, що цілеспрямовано й послідовно Росія здійснює економічний тиск на Україну з кінця 2013 р. За цей час значення російського ринку для української економіки істотно зменшилось, а український бізнес так само значною мірою вже пристосувався до російських економічних обмежень. Тому навряд чи нові російські санкції проти України відчутно вплинуть на вже сформовані тренди розвитку вітчизняної економіки. А цей захід російської влади сам по собі не зможе стати вирішальним чинником дестабілізації фінансової ситуації в Україні.

Ознаки стабілізації демонструє й власне фінансова система України. Так, у середині жовтня цього року заступник голови Національного банку України Д. Сологуб прогнозував, що до кінця 2015 р. офіційні резерви України сягнуть 18 млрд дол. Правда, при цьому він припускав, що ці резерви можуть зменшитись на 3 млрд дол. через повернення боргу Росії. Однак, якщо брати до уваги подальший перебіг подій навколо питання повернення Україною боргу Росії, то зменшення офіційних резервів України на суму в 3 млрд дол. через розв'язання зазначеного боргового питання, принаймні цього року, очікувати не варто. Таким чином, одна із загроз фінансової дестабілізації в Україні відсувається на більш віддалену перспективу.

А на думку виконавчого директора Центру соціально-економічних досліджень «CASE Україна» Д. Боярчука, передумови для створення додаткового тиску на гривню є, але на обвал української національної валюти очікувати не варто. Його прогноз обмінного курсу нашої національної валюти – коливання в діапазоні від поточних 23 до 25 грн за долар до кінця року. Основна причина цього в тому, що на рахунках уряду нагромадилося досить багато гривневої ліквідності. Традиційно у IV кварталі цього року нас очікує зростання витрат і, дуже ймовірно, – дефіцит державного бюджету (нині його профіцит становить близько 28 млрд грн). Додаткові витрати в останні три місяці 2015 р. будуть стимулювати імпорт і потенційно створювати додатковий попит на долар. «Іншими словами, передумови для створення додаткового тиску на гривню є. Але перспектив якогось обвального падіння гривні не проглядається, – вважає Д. Боярчук» (<http://nv.ua/opinion/boyarchuk/hto-zhdet-grivnu-zimoy-2015-goda-73595.html>). Коливань курсу гривні в певному «коридорі» (близько 22–24 грн/дол. США) очікують і деякі інші експерти.

Таким чином, до кінця нинішнього і в наступному році поки не проглядаються вагомні зовнішні та внутрішні чинники, здатні дестабілізувати фінансову ситуацію в Україні. Зокрема, навряд чи Росія стимулюватиме активізацію бойових дій на Донбасі у найближчій перспективі. Та й активізація «китайського чинника» дестабілізації світової, а через неї і української, економіки протягом року видається малоімовірною. Найімовірніше, вітчизняна економіка до кінця нинішнього року і у наступному році перебуватиме у стані дуже повільного зростання, а в гіршому разі – у стагнації. Щоправда, у цей

період може накопичуватись потенціал фінансової дестабілізації в подальшому. Адже швидко змінити «напівсировинну» («сировинну») спеціалізацію української економіки, на якій наголошують фахівці, за будь-яких умов неможливо. Тому зростання попиту в Україні на імпортні товари у недалекій перспективі несе в собі потенціал дестабілізації фінансової ситуації в нашій державі.

Теоретично в середньотерміновому плані фактором дестабілізації фінансової ситуації в Україні може стати погашення відтермінованого нині зовнішнього державного боргу. Тобто цей дестабілізаційний процес може розпочатись десь приблизно у 2020–2021 рр. А поки, через зменшення схильності реальних і потенційних інвесторів до ризикованих операцій та довготермінових інвестицій, в Україні можна очікувати доволі довгого збереження високих цін на фінансові ресурси (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Бизнес (<http://www.business.ua>) – 2015. – 12.10; Дзеркало тижня. – 2015. – № 33, 35, 36 – 37, 41; Дзеркало тижня (<http://dt.ua>). – 2015. – 8–10.10; Західна інформаційна корпорація (<http://zik.ua>). – 2015. – 6, 9, 11, 15, 16, 30.10; Левый берег (<http://economics.lb.ua>). – 2015. – 28, 29.10, 2. 11; Новое время (<http://nv.ua>). – 2015. – 24. 09; 9, 10, 12, 30, 31.10; 112.ua (<http://ua.112.ua>). – 2015. – 9, 13, 16, 29, 30; GfK Ukraine (http://www.gfk.ua/public_relations/press).*

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

12 червня 2015 р. відбувся черговий семінар Державного фонду фундаментальних досліджень (ДФФД) на тему: «Фізика і гуманітарні науки». Про деякі міждисциплінарні застосування статистичної фізики доповів Ю. Головач, член-кореспондент НАН України, доктор фізико-математичних наук, завідувач лабораторії Інституту фізики конденсованих систем НАН України (м. Львів).

Розглянуто складні системи на прикладі взаємодії слів у мові, універсальних законів життя у віртуальному світі, соціальних структур героїв давніх епосів. Поведінка цих систем може докорінно змінитися від як завгодно малої зовнішньої дії. Також проаналізовано системи, що складаються з багатьох взаємодіючих складових, у тому числі нефізичної природи. До фізичних об'єктів віднесено: детермінований хаос, квантові заплутування, спінове скло, неупорядковані магнетики, скручування білків. Об'єкти нефізичної природи:

еконофізика, соціофізика, складні мережі. Лінгвістика кількісно розглянута на прикладі «Лиса Микити» Івана Франка і Шекспірівського «Гамлета». Приведено статистику екстремальних подій, філогенетичний аналіз і різні способи побудови мережі слів, а також розглянуто універсальність структури різних мов (*Державний фонд фундаментальних досліджень* (http://www.dffd.gov.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=118:12-cherwnia-2015-roku-vidbuvsia-cherhovyi-seminar-dffd-na-temu-fizyka-i-humanitarni-nauky&Itemid=508&lang=ua). – 2015. – 15.06).

Корпоративне співробітництво

22–24 вересня 2015 р. на базі Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів) за участі Центру математичного моделювання Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України було проведено Науково-технічну конференцію «Мікро- та нанонеоднорідні матеріали: моделі та експеримент» (INTERPOR'15). Участь у пленарному засіданні та роботі п'яти секцій конференції взяли близько 100 українських науковців, які виголосили понад 60 доповідей.

Серед співавторів доповідей було четверо вчених з Польщі. У рамках роботи конференції було розглянуто такі питання, як розроблення математичних моделей та методів дослідження полів різної природи в мікро- й нанонеоднорідних матеріалах, дослідження різних процесів у наноматеріалах (зокрема, явищ переносу в поруватих структурах з обмеженою геометрією, електронних процесів і квантових ефектів у нанорозмірних та інтеркальованих матеріалах), а також синтез і модифікація нанонеоднорідних матеріалів, фізико-хімічні властивості поруватих структур з нанообмеженою геометрією та їх застосування. Крім того, науковці окреслили перспективи подальших досліджень зі згаданих напрямів.

Виступи на пленарному засіданні й вибрані секційні доповіді запропоновано видати окремим номером англomовного журналу *Mathematical Modeling and Computing*, співзасновниками якого є Національний університет «Львівська політехніка» та Центр математичного моделювання Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/news/Pages/contents.aspx?ffn1=ID&fft1=Eq&ffv1=2595>)).

* * *

Підписано Угоду про спільну науково-технічну діяльність між Державним науково-технічним центром з ядерної та радіаційної безпеки, Інститутом проблем безпеки атомних електростанцій НАН України та корпорацією Циндао Ксеінчу Меканікал Еквіпмент. З 24 по 30 вересня

2015 р. Україну відвідала делегація китайської енергетичної корпорації Циндао Ксеінчу Меканікал Еквіпмент.

Під час візиту іноземні гості ознайомилися з основними напрямками діяльності та результатами наукових досліджень Інституту проблем безпеки атомних електростанцій (АЕС) НАН України.

Ключовим моментом перебування китайської делегації в нашій державі стало підписання 25 вересня тристоронньої Угоди про спільну науково-технічну діяльність між Державним науково-технічним центром з ядерної та радіаційної безпеки (ДНТЦ ЯРБ), Інститутом проблем безпеки АЕС НАН України та корпорацією Циндао Ксеінчу Меканікал Еквіпмент.

У церемонії підписання Угоди взяли участь академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем енергетики (ВФТПЕ) НАН України академік НАН України О. Кириленко, заступник директора Інституту проблем безпеки АЕС НАН України член-кореспондент НАН України А. Носовський, учений секретар ВФТПЕ НАН України В. Зварич.

Основні напрями спільної діяльності, передбачені Угодою, стосуються питань зняття з експлуатації енергоблоків атомних електростанцій та дослідницьких ядерних реакторів; поводження з відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами; проведення спільних наукових досліджень щодо нових технологічних рішень з безпеки виробництв, пов'язаних з використанням ядерної енергії, об'єктів з поводження з відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами, застосування радіаційних технологій в промисловості та науці.

Також учасники переговорів досягли попередніх домовленостей щодо створення на базі корпорації Циндао Ксеінчу із залученням фахівців ДНТЦ ЯРБ та Інституту проблем безпеки АЕС спільного науково-технологічного інституту з питань зняття з експлуатації енергоблоків АЕС та поводження з відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/news/Pages/contents.aspx?ffn1=ID&fft1=Eq&ffv1=2602>)).

Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України

29 вересня 2015 р. в Інституті всесвітньої історії (ІВІ) НАН України проведено засідання круглого столу на тему: «Проблеми миру та безпеки в діяльності міжнародних організацій: до 40-річчя Гельсінського заключного акту».

Захід було присвячено актуальним проблемам міжнародних відносин у європейському та євроатлантичному просторі. Основні питання порядку денного охоплювали низку проблемних аспектів міжнародних відносин, а саме: роль проблем миру й безпеки в діяльності міжнародних організацій; основні принципи Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва в Європі (Гельсінського заключного акта) та сучасні проблеми міжнародних відносин у Європі та світі; стан, можливості та перспективи Організації з безпеки і

співробітництва в Європі (ОБСЄ) як структури багатосторонньої співпраці й регіонального співтовариства безпеки; локальні конфлікти та регіональні вузли напруженості в Східній і Південно-Східній Європі; проблеми безпеки в порядку денному 70-ї сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (ООН); питання війни та миру в контексті історичного досвіду міжнародних відносин і безпекові перспективи майбутнього.

У роботі круглого столу взяли участь співробітники ІВІ НАН України, українські дипломати, викладачі Київського національного університету ім. Т. Шевченка, працівники Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України й інших вищих навчальних закладів та науково-експертних установ.

У вітальному слові до учасників засідання заступник директора з наукової роботи ІВІ НАН України, кандидат філософських наук України Т. Метельова підкреслила важливість історичного досвіду співпраці країн Європи та євроатлантичного простру в напрацюванні узгоджених принципів багатостороннього міжнародного співробітництва, яка ґрунтується на визнанні й реалізації спільних механізмів взаємодії та врахуванні інтересів безпеки держав, що мають відмінні потенціали і статус.

Учасники круглого столу у своїх доповідях порушили важливі питання: розроблення й застосування принципів міжнародного права та їх дотримання в діяльності міжнародних організацій і окремих держав-членів ООН та учасниць ОБСЄ, вплив Гельсінського заключного акта на розвиток міжнародних відносин у Європі та світі, а також сучасний стан і тенденції міжнародної безпеки.

Суттєву увагу було приділено засадам та завданням діяльності української дипломатії в контексті обстоювання інтересів України під час переговорів з урегулювання конфлікту на Донбасі та обмеження застосування права вето в Раді Безпеки ООН при голосуванні за резолюції щодо урегулювання локальних і регіональних конфліктів.

Окреслюючи історичне значення Гельсінського заключного акта 1975 р. у розвитку міжнародної взаємодії в загальноєвропейському просторі, завідувач відділу трансатлантичних досліджень ІВІ НАН України, кандидат історичних наук С. Толстов зазначив, що «декларація принципів, якими держави-учасниці будуть керуватися у взаємовідносинах» зберігає своє політичне значення у контексті подій сьогодення – насамперед у частині, яка декларує базові принципи міждержавної взаємодії (їдеться, зокрема, про визнання суверенної рівності держав та повагу до прав, притаманних суверенітету, незастосування сили чи погрози силою, непорушність кордонів і територіальну цілісність, мирне врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, повагу до прав людини та основних свобод, рівноправ'я та право народів визначати свою долю, співпрацю між державами й добросовісне виконання зобов'язань у рамках міжнародного права), які мають становити основу європейської безпеки, відкриваючи шлях до мирного й гармонійного розвитку всіх учасників міжнародних відносин. Водночас неконфліктне співіснування ціннісно-аксіологічних підходів та індивідуальних інтересів країн з різними політичними

системами й формами державного устрою залишається головною проблемою міжнародних відносин. І особливо чітко це простежується на етапі становлення багатополюсності.

У висновках і пропозиціях, висловлених доповідачами в контексті обговорення сучасних проблем безпеки України, було акцентовано на необхідності поглиблення зв'язків органів виконавчої влади з науково-експертним середовищем, чіткішого окреслення позиції України щодо розв'язання кризи на Донбасі та принципів, які мають бути покладені в основу політичного врегулювання, активізації популяризації позиції органів влади у сфері міжнародного спілкування – в урядових колах, а також у рамках міжнародних організацій, парламентських структур і неурядових організацій зарубіжних країн (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/news/Pages/contents.aspx?ffn1=ID&fft1=Eq&ffv1=2596>)).

Наукові видання НАН України

30 вересня 2015 р. у конференц-залі Наукового товариства ім. Т. Шевченка (м. Львів) відбулася презентація першого тому видання завідувача відділу україніки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника НАН України, кандидата історичних наук К. Курилишина «Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики».

«Діло» – провідний часопис Галичини, її перший, найстаріший і впродовж багатьох років єдиний український щоденник. У праці К. Курилишина подано біобібліографічні матеріали про 3 тис. відомих, малознаних і забутих представників українства та інших національностей, долі яких пов'язані з Галичиною. Книга адресована науковим працівникам, історикам, джерелознавцям, бібліографам, краєзнавцям, журналістам, а також усім, хто цікавиться історичним минулим (*Західна інформаційна корпорація* (<http://zik.ua/tv/video/29484/>)).

Наука України сьогодні

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

На виконання Плану заходів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Коаліційної угоди щодо гармонізації стандартів, необхідних для забезпечення обміну електронними документами між Україною та державами-членами ЄС, за результатами експертних досліджень адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України видано позитивний експертний висновок на Симетричний блоковий шифр AES (AES-128, AES-192, AES-256), який визначений пунктом

5.1 ISO/IEC 18033-3:2010 «Information technology – Security techniques – Encryption algorithms – Part 3: Block ciphers» (№ 05/02/02-2361 від 04.06.2015).

Таким чином, згідно з вимогами п. 2.12 Положення про порядок розроблення, виробництва та експлуатації засобів криптографічного захисту інформації, затвердженого наказом Адміністрації Держспецзв'язку від 20.07.2007 р. № 141, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 30.07.2007 р. за № 862/14129, Симетричний блоковий шифр AES (AES-128, AES-192, AES-256) є рекомендованим та може бути використаний у засобах криптографічного захисту інформації для захисту інформації з обмеженим доступом (крім службової інформації та інформації, що становить державну таємницю) та відкритої інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом (*Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України* (http://www.dssz.gov.ua/dstszi/control/uk/publish/article?art_id=140927&cat_id=119123). – 2015. – 10.06).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Голова Державного космічного агентства України О. Уруський:

Одним з наслідків торішньої весняної анексії Росією Криму стала втрата Україною важливого комплексу наземної інфраструктури її космічної галузі – розташованого поблизу Євпаторії Національного центру управління та випробувань космічних засобів, який потрапив у підпорядкування командування військово-космічних сил РФ. А тому Україні доведеться створювати десь на своїй материковій території новий центр управління польотами космічних апаратів та деякі інші структури, покликані замінити втрачені в Криму.

Російська сторона так і не передала нам нічого з того численного і різноманітного обладнання, яке Україна мала у своєму євпаторійському Національному центрі управління та випробувань космічних засобів (НЦУВКЗ). Це і розташований там центр управління польотами космічних апаратів сімейства «Січ», і різні командно-вимірювальні системи, і унікальний великий радіотелескоп РТ-70, і обладнання для управління польотом першого українського телекомунікаційного апарата «Либідь» та для наземної станції управління супутникового зв'язку тощо.

Зокрема, власними коштами фактично створили новий центр управління польотом, з якого керуватимуть супутником зв'язку «Либідь», розмістивши його в лівобережній частині Києва на території, яку займає державне підприємство «Укркосмос» – майбутній оператор згаданого телекомунікаційного космічного апарата. А з італійською компанією Telespacio укладено контракт щодо оренди їхньої станції управління польотом в Італії – на той період часу, поки ми в Україні не введемо в експлуатацію відповідну власну станцію для управління польотом «Либеді».

Водночас не припиняємо докладати зусиль, щоб шляхом перемовин з російською стороною домогтися повернення нам української апаратури, яка

входить до складу обладнання по «Либеді», та інших об'єктів у євпаторійському комплексі. Усі юридичні аспекти проблеми – разом з нашими вимогами і пропозиціями ДКАУ передало Міністерству юстиції України та правоохоронним органам нашої держави – з тим, щоб належним чином було висунуто претензії до Росії через міжнародні суди.

Що ж до центру управління польотами космічних апаратів сімейства «Січ», усе обладнання якого залишилося в Криму, у захопленому росіянами українському комплексі поблизу Євпаторії, то аналогічний ЦУП ми вирішили створити в Дунаївцях, що на Хмельниччині (*Державне космічне агентство України* (<http://www.nkau.gov.ua/nsau/newsnsau.nsf/HronolU/C1115CEBF4F10BC8C2257E4B003EDD7E?OpenDocument&Lang=U>). – 2015. – 20.05).

* * *

9 червня 2015 р. у Державному космічному агентстві України відбулося перше засідання Українсько-німецького спільного координаційного комітету з питань співробітництва в космічній сфері.

Комітет утворено відповідно до Рамкової угоди між Державним космічним агентством України та Німецьким аерокосмічним центром (DLR) щодо співробітництва у сфері космічної діяльності. Основним завданням комітету є сприяння розвитку українсько-німецької співпраці у космічній сфері та її координація.

Відкрив засідання голова Державного космічного агентства України О. Уруський, який привітав початок роботи спільного органу та окреслив бачення української сторони щодо розвитку двосторонньої співпраці. «ДКА України кардинально змінює стратегію космічної діяльності і наш вектор сьогодні направлений на Захід. Сподіваємось на підтримку Німеччини в реалізації амбітного плану України – набуття членства в Європейському космічному агентстві», – зазначив О. Уруський.

Загалом порядок денний засідання включав такі питання, як перспективи реалізації спільних проектів за підтримки програми ЄС Горизонт 2020, можливості залучення українських підприємств до виконання проектів, які реалізуються DLR у рамках Європейського космічного агентства. Також було обговорено співробітництво у сфері космічних технологій, дистанційного зондування Землі, ракет-носіїв. Крім того, значної уваги сторони приділили підготовці до майбутніх спільних заходів, спрямованих на розвиток співпраці, серед яких зустріч керівників ДКА та DLR під час Авіаційно-космічного салону Ле Бурже 2015 (17 червня 2015 р., м. Париж, Франція) та Українсько-німецький авіаційно-космічний форум (25 червня 2015 р., м. Берлін, ФРН) (*Урядовий портал* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248231724&cat_id=244277212). – 2015. – 10.06).

* * *

5 червня 2015 р. у конференц-залі павільйону № 1 Національного комплексу «Експоцентр України», у рамках виставки «АГРО-2015», голова Державного космічного агентства України О. Урський та міністр аграрної політики та продовольства України О. Павленко підписали Меморандум про співробітництво у сфері науки, технологій та освіти.

Документ створює правову основу для укладання двосторонніх угод і досягнення додаткових домовленостей з питань співробітництва в дослідженні та використанні космічних технологій дистанційного зондування Землі, створенні інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури Мінагрополітики та підвідомчих підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління, для комплексного збору та обробки інформації, зокрема, з використанням технологій супутникового зв'язку та навігації для раціонального використання земельних ресурсів, моніторингу посівних площ, логістики, оперативного управління системами орошення і меліорації.

Голова ДКА України зазначив, що використання супутникової інформації і автоматизованих геоінформаційних технологій дає змогу ефективно вирішувати оперативні завдання агромоніторингу значних територій і отримувати об'єктивні економічні оцінки ризиків і збитків для підтримки прийняття управлінських рішень.

«Космічні технології все більше проникають в різні галузі економіки держави. Зокрема, застосовуються в картографії, організації і управління транспортними потоками, природоохоронних заходах, моніторингу та запобіганні надзвичайних ситуацій та ін. Державне космічне агентство України розпочало практику підписання меморандуму з міністерствами, відомствами, обласними адміністраціями щодо впровадження космічних технологій в різні галузі економіки нашої держави. Такий документ вже підписано з Міністерством екології та природних ресурсів», – зазначив О. Урський.

ДКА України та Мінагрополітики здійснюватимуть співробітництво у таких напрямках: використання супутникових даних (знімків), супутникового зв'язку та навігації для розробки і експлуатації геоінформаційних систем; створення інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури у вигляді систем супутникового зв'язку з операторським та технологічним супроводом; реалізація ефективної промислової політики та модернізація виробництва на принципах «зеленої економіки»; розробка сучасних комплексів соціально-технологічної інформації з використанням геоінформаційних та аерокосмічних технологій; підготовка кадрів та підвищення кваліфікації фахівців з використання космічних систем різного призначення, обробки і застосування космічної інформації (*Державне космічне агентство України (<http://www.nkau.gov.ua/nsau/newsnsau.nsf/HronolU/709B2656CE1AF6D7C2257E5B004D0550?OpenDocument&Lang=U>). – 2015. – 5.06).*

* * *

11 червня 2015 р. відбулося підписання Угоди про розширення участі підприємств та фахівців космічної галузі у європейських програмах між

ДКА України, Академією технологічних наук України (АТН) та Спілкою наукових та інженерних об'єднань України (СНІО). Від ДКА України Угоду підписав голова О. Уруський, від АТН – президент А. Морозов, від СНІО – президент М. Кірюхін.

Угода покликана розширити співробітництво між ДКА, АТН та СНІО щодо використання мережі громадських організацій у країнах-членах ЄС для більш ефективної участі підприємств, установ, організацій космічної галузі в програмах ЄС.

Також Угодою передбачено започаткування впровадження на підприємствах космічної галузі Європейського паспорту інженера, який, згідно з Директивою Європейської комісії, з 2017 р. буде обов'язковим у країнах ЄС. Сторони домовилися сприяти європейській акредитації програм, які пов'язані з космічною тематикою, у технічних університетах України (*Державне космічне агентство України* (<http://www.nkau.gov.ua/nsau/newsnsau.nsf/HronolU/13BACCE2C06430EAC2257E62004157CE?OpenDocument&Lang=U>). – 2015. – 12.06).

* * *

Підприємства космічної галузі України взяли участь у 51-му міжнародному авіаційно-космічному салоні Paris Air Show, який розпочав роботу 15 червня 2015 р. у Ле-Бурже. На спільному стенді космічної галузі України представлено макети діючих і перспективних ракет-носіїв, ракетних двигунів, космічних апаратів, а також прилади і устаткування українського виробництва.

Програмою участі делегації в міжнародному авіаційно-космічному салоні заплановано проведення ряду зустрічей і переговорів голови ДКА України з керівниками іноземних космічних агентств і комерційних компаній, які працюють у космічній сфері, щодо розвитку співробітництва в галузі мирного освоєння космосу (*Державне космічне агентство України* (<http://www.nkau.gov.ua/nsau/newsnsau.nsf/HronolU/31C7C3C183EFF52AC2257E65004207A1?OpenDocument&Lang=U>). – 2015. – 15.06).

Здобутки української археології

Археологи відкрили загадковий саркофаг, знайдений під підлогою базилики Різдва Пресвятої Діви Марії в польському місті Холм. Імовірно, у ньому був похований один із синів руського князя Данила Галицького. Базилика містилася в місці, де до XVIII ст. було розташовано православний собор, заснований князем Данилом в 1260 р. І знахідки археологів, схоже, підтверджують тезу про те, що рештки людини, знайдені в цегляному саркофазі, зробленому у формі човна, належать комусь із двох синів галицько-волинського князя. Шварно Данилович (1230–1269/1270), князь Галицький, Великий князь литовський. На думку польсько-української дослідницької команди, це рештки Романа або Шварна Даниловичів. Обидва були синами

князя Данила Галицького. Археологи, що виявили останки, серед іншого, знайшли і позолочений дзвінок, який досі дзвенить. Загалом є хороший шанс, що антропологічні дослідження допоможуть встановити особу загиблого. Поки вчені знають, що покійний був двічі зарізаний мечем, череп був пошкоджений – можливо татарською стрілою. Спільні дослідження наводить Інститут археології та етнології і Львівська політехніка. Данило Романович Галицький (1201–1264) – король Русі в 1253–1264 рр. Дослідники сподіваються, що в майбутньому в підвалі також буде знайдено і саркофаг князя Данила (*У Холмі знайдено саркофаг сина знаменитого українського князя // Експрес (http://www.expres.ua/news/2015/06/10/138955-holmi-znaydeno-sarkofag-syna-znamenitogo-ukrayinskogo-knyazu). – 2015. – 10.06).*

Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів

II Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретичні та прикладні аспекти радіотехніки та приладобудування» відбулася в Тернопільському національному технічному університеті ім. І. Пулюя 9 червня. Участь у ній взяли науковці з провідних дослідних, наукових та освітніх закладів України.

Долучилися до організації конференції корпорація «Науковий парк «Інноваційний кластер Тернопілля», ПАТ Тернопільський завод «Оріон», Тернопільська філія концерн РРТ, ДНТП «Промінь», ДНТП «Техас-К», Тернопільське конструкторське бюро радіозв'язку «Стріла», ТОВ НВФ «Інтеграл», ТОВ НВФ «Квазар-плюс», ТОВ «Діполь» (*Тернопільська (Обласна державна адміністрація (http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/news/detail/95290.htm). – 2015. – 10.06).*

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

В Киевском национальном университете культуры и искусств (КНУКиИ) состоялся национальный финал «IT- Universe», в рамках которого Brain Academy совместно с Luxoft провели мероприятие «IT в Украине: перспективы, образование, трудоустройство». Международная IT-Олимпиада проводится уже пятый год, помогает лучшим студентам реализовать свои знания, а также познакомиться с будущими работодателями. В этом году Brain Academy и Luxoft решили помочь студентам определиться, в каких направлениях стоит развиваться, как лучше написать резюме и пройти собеседование, а также – где получить недостающие знания для того, чтобы успешно выйти на свою первую работу.

Мероприятие открыл Д. Дерзиманов, директор департамента медиа-проектов компании Luxoft, он рассказал о рынке IT-проектов, которые реализует компания: «Luxoft, являясь ведущим провайдером

IT-аутсорсинговых услуг в Украине, работает с клиентами практически на всех континентах.

Luxoft представлена 27 офисами по всему миру, где работает более 9 тыс. человек. При этом украинский филиал компании по-прежнему остается самой крупной производственной площадкой: около 4 тыс. сотрудников активно работают над проектами в киевском, одесском и днепропетровском офисах. Если говорить о последних трендах в разработке, то на ум приходят такие вещи, как InternetofThings, BigData, технологии визуализации данных, которое мы активно развиваем в последнее время. Это дает доступ к клиентам – высокотехнологичным компаниям, которые двигаются во главе инновации в современном цифровом мире».

По словам генерального директора Brain Academy, И. Закалова, статистика говорит сама за себя: с одной стороны, украинская IT-сфера в 2015 г. готова предоставить 168 500 новых рабочих мест, а с другой – только 25 % студентов из 163 вузов страны с направлением «Информатика и компьютерные технологии» в итоге устраиваются на работу в IT-компаниях. Ситуация такова, что в вузах не успевают обновлять программы обучения, а это значит, что на факультете информационных технологий можно получить лишь базовые знания, но прикладные – практически никак. Что касается частных IT-школ, то здесь большой потенциал. Единственная проблема – отсутствие единой программы, согласованности этой программы с будущими работодателями и международных стандартов.

За 2–3 месяца Brain Academy выпускает готовых IT-специалистов, лучших из которых сразу трудоустроиваем в компании-партнеры, среди которых Luxoft, GlobalLogic, Infotek и др. Интересно, что на сегодняшний день около 80 % студентов – люди, которые решили изменить сферу своей профессиональной деятельности и начать специализироваться в IT-отрасли. Единственное требование к студентам – базовые знания в работе с ПК и знание английского не ниже Intermediate, ведь все учебные материалы на английском, но главное, что знание языка – важное требование работодателей. Если вы хотите освоить профессию, но язык на уровне Pre-Intermediate – обязательно записывайтесь на курсы или начинайте заниматься с репетитором. Это поможет сделать первый шаг на пути к успешной карьере.

Завершила мероприятие Т. Гриб, руководитель программы интернатуры компании Luxoft, поделившись со студентами возможностями первого трудоустройства: «Моя главная задача в компании Luxoft – поиск талантов и их подготовка для работы на позиции Junior-специалистов. Лучших ребят мы приглашаем к участию в “Корпоративной программе по подготовке начинающих специалистов (CJP)” – интернатуре, которая дает возможность начинающим IT-специалистам построить карьеру в Luxoft. Наша основная аудитория – студенты 4–5 курсов и выпускники высших технических учебных заведений, но при этом мы с радостью ждем выпускников Brain Academy, которые перекавалифицируются из других профессий. Мы ищем кандидатов, которые обладают базовыми знаниями в одной из IT-технологий (C++, Java, QA или Oracle) и английским языком на уровне Intermediate/Upper-Intermediate».

В конце «IT Universe» Brain Academy вручила специальные призы победителям конкурса «Лучший инновационный диплом». Лучшим проектом в этом году единогласно был признан диплом В. Макарьяна, студента Запорожской государственной инженерной академии, который разработал проект Wishmaster в области Интернета вещей. В. Макарьян сможет бесплатно пройти любой курс обучения Brain Academy в киевском или запорожском филиале (*IT Expert* (<http://itexpert.org.ua/rubrikator/item/41029-brain-academy-i-luxoft-otvetili-studentam-it-spetsialnostej-na-samye-vazhnye-voprosy.html>)). – 2015. – 11.06).

Охорона здоров'я

У Вінниці 9 червня відбулася науково-практична конференція, присвячена проблемам безпліддя. Ініціатором дискусії виступила столична медична компанія *ілау*. Науково-практична конференція «Актуальні питання репродуктивного здоров'я» зібрала понад 30 лікарів, які спеціалізуються в галузі репродуктології, акушерства і гінекології. Під час конференції представники регіональних медичних центрів Вінниці та області ознайомилися з доповідями фахівців у сфері репродуктивного здоров'я медичного центру *ілау*, взяли участь у дискусії і обміні думками.

Київські експерти поділилися з вінницькими колегами передовим досвідом та розповіли про нові технології діагностики та лікування безпліддя.

Акушер-гінеколог, репродуктолог, член Української асоціації репродуктивної медицини І. Бабенко представила на конференції доповідь на тему: «Диференційований підхід до лікування безплідності методами ДРТ у поганих відповідачів». Другим спікером на конференції з презентацією на тему: «Ендоскопія в репродукції» виступив один із провідних фахівців клініки *ілау* в галузі ендоскопічної хірургії О. Микитюк.

«Згідно з даними МОЗ, сьогодні в Україна безплідна кожна п'ята пара – це офіційні дані, в той час як реальні показники можуть бути значно вище, – зазначила директор з розвитку компанії *ілау* О. Дідук. – Багато пар, що мають проблеми із зачаттям, не звертаються до лікарів і втрачають дорогоцінний час. Проблема інформованості населення взагалі дуже гостро стоїть в країні. Українські клініки ні в чому не поступаються європейським, а в співвідношенні ціна-якість значно виграють. При цьому як пацієнти, так і лікарі в регіонах не достатньо обізнані про безпліддя і сучасних методи його лікування. Саме тому клініка проводить наукові та освітні заходи в регіонах і закликає людей не втрачати віру. З сучасним рівнем розвитку технологій безпліддя – це більше не вирок».

Також на конференції обговорювалися статистичні дані з проблем репродуктивної сфери, проблем, з якими стикаються лікарі в регіонах при лікуванні різних форм безпліддя, і алгоритми дії докторів і пацієнтів при проблемах із зачаттям (*I Like News.com* (<http://ilikenews.com/article/u-vinnyci->

proyshla-naukovo-praktychna-konferenciya-prysvyachena-problemam-bezplidnya).
– 2015. – 10.06).

* * *

Главный врач диспансера А. Франкенберг заявил о том, что Днепропетровский областной кожно-венерологический диспансер получил европейское признание. Подтверждением этого стал сертификат внешнего контроля от Европейской референс лаборатории, который получила учреждение.

До недавнего времени в Украине не проводились биологические обследования заболевания *Neisseria gonorrhoeae*, которое передается половым путем. Оно имеет много штаммов, чувствительных к антибиотикам. Это, в свою очередь, затрудняло процесс лечения пациентов. Специалисты лаборатории Днепропетровского областного кожно-венерологического диспансера стали первыми, кто занялся изучением этого вопроса. Они выезжали на тренинги в лучшие европейские лаборатории, обменивались опытом. На основе полученных знаний медикам областного диспансера удалось ввести новые современные методики лечения этого заболевания.

Такие действия получили признание и высокую оценку ведущей лаборатории Всемирной организации здравоохранения, расположенной в шведском городе Эребру. Проведение обследований в диспансере по европейским стандартам, к тому же единственных в Украине, было подтверждено соответствующим сертификатом (**МОСТ ДНЕПР** (<http://most-dnepr.info/news/society/119814.htm>)). – 2015. – 10.06).

* * *

Міністр охорони здоров'я України О. Квіташвілі, перший заступник міністра О. Павленко, Надзвичайний і Повноважний Посол Канади в Україні Р. Ващук, голова Київської обласної державної адміністрації В. Шандра, представник Посольства США, представники міжнародних фінансових установ урочисто відкрили новітній біофармацевтичний науково-виробничий комплекс «Біофарма» – перше фармацевтичне виробництво, побудоване в країні «з нуля» за останні 100 років.

Сучасний біофармацевтичний НВК «Біофарма» було збудовано за кошти – понад 40 млн дол. США – українських та іноземних інвесторів за рекордно короткий термін – 1,3 роки. Завод був спроектований міжнародною інжиніринговою компанією з Німеччини, яка має великий досвід роботи у фармацевтичній галузі та відповідає сучасним нормативним вимогам і вимогам GMP, обладнаний сучасним італійським обладнанням, яке відповідає вимогам міжнародних стандартів якості ISO 9000 та екологічного менеджменту ISO 14001. Цей комплекс – один з найпотужніших і найсучасніших у Східній Європі. Передбачається, що з його запуском створиться близько 300 робочих місць.

Почесні гості не лише відкрили збудований комплекс, а й заклали символічну капсулу у фундамент другої черги НВК – майбутній завод-

фракціонатор, у який буде інвестовано понад 30 млн дол. США. Він більше ніж втричі розширить існуючі виробничі потужності компанії з переробки плазми крові, які на сьогодні становлять 90 т на рік. Будівництво заводу дасть змогу на 100 % забезпечити населення України вітчизняними препаратами з плазми крові, що за своєю якістю конкурують з імпортними аналогами, але є доступнішими за ціною. Більше того, це стимулюватиме проведення реформ, насамперед активний розвиток служби крові в Україні. Завод вироблятиме такі лікарські засоби як імуноглобулін, альбумін та фактор VIII. Виробництво цих препаратів буде здійснюватися за власною технологією, яка розроблена науковою лабораторією компанії «Біофарма», що успішно пройшла експертизу спеціалізованого німецького інституту вакцин і біологічних лікарських засобів ім. Пауля Ерліха.

Під час заходу керівництво компанії «Біофарма» передало міністру охорони здоров'я Сертифікат благодійної допомоги на передачу лікарських засобів власного виробництва загальною вартістю 1 млн грн для забезпечення потреб Міністерства оборони України. Медикаменти будуть використані для лікування поранених бійців АТО (*Урядовий портал* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248251832&cat_id=244277212). – 2015. – 16.06).

Наука і влада

У Харківському регіоні створять єдину базу інноваційних проектів і розробок місцевих ВНЗ. Про це розповіла заступник голови Харківської обласної державної адміністрації Ю. Світлична під час презентації аспектів реформування сфери освіти в Харківській області. Вона пояснила, що кожен харківський вищий навчальний заклад має наукові розробки, але на сьогодні в області немає єдиної бази, яка містила б весь перелік цих інноваційних проектів.

Також з цією метою ХОДА проведе регіональний конкурс на кращий інноваційний проект серед вищих навчальних закладів і наукових установ області. У листопаді відбудеться регіональна виставка наукових розробок. Ю. Світлична нагадала, що зараз активно популяризують науку в регіоні – перед Днем науки облдержадміністрація нагородила понад 20 учених, які отримали також і стипендії.

Крім того, ще одним нововведенням у сфері вищої освіти і науки регіону стало створення Харківського університетського консорціуму. Рада ректорів вищих навчальних закладів прийняла рішення про його створення 27 травня (*Харківська обласна державна адміністрація* (<http://kharkivoda.gov.ua/uk/news/view/id/26322>). – 2015. – 10.06).

* * *

У Кіровоградській облраді відбулося засідання обласної комісії з питань підтримки молодих науковців. Члени комісії розглянули звернення наукових установ та вищих навчальних закладів щодо відзначення обласними преміями молодих науковців області, а також підтримки молодих аспірантів та докторантів, які навчаються у вишах області стипендіями обласної державної адміністрації і обласної ради.

Цього року на розгляд комісії подали 10 комплектів документів молодих науковців з чотирьох вищих навчальних закладів.

За результатами засідання I премію у розмірі 3654 грн отримав кандидат сільськогосподарських наук, старший викладач КДПУ ім. Володимира Винниченка В. Гулай, II премію (2436 грн) – кандидат технічних наук, інженер групи досліджень техуніверситету К. Петрова, III премією (1218 грн) вирішили нагородити кандидата технічних наук, старшого викладача КЛАНУ О. Ізвалова.

Крім того, підтримали чотирьох аспірантів стипендіями обласної державної адміністрації та обласної ради.

Обласна премія молодим науковцям області – премія облдержадміністрації та обласної ради, що присуджується науковцям віком до 35 років включно, які працюють в установах, закладах, організаціях та на підприємствах Кіровоградської області, мають науковий ступінь або вчене звання, зробили особистий внесок у розробку актуальних наукових проблем, що мають практичне значення для соціально-економічного або культурного розвитку Кіровоградщини.

Стипендія обласної державної адміністрації і обласної ради призначається аспірантам та докторантам, які навчаються в аспірантурах, докторантурах вищих навчальних закладів області, досягли певних результатів у розробці актуальних наукових проблем, що мають практичне значення для соціально-економічного та культурного розвитку Кіровоградської області (*Три молодих науковця Кіровоградщини отримали обласні премії // Новини Кіровоградщини* (<http://novosti.kr.ua/news/tri-molodikh-naukovcya-kirovogradshini-otrimali-oblasni-premi.html>). – 2015. – 10.06).

Проблеми інформатизації

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Ситуація на Донбасі у дискурсі українських ЗМІ

Ситуація на Сході України та пов'язані з нею регіональні, міжнародні та геополітичні проблеми вже другий рік перебувають у центрі уваги українських медіа. Загальновідомо, що ЗМІ є одним з визначальних чинників формування суспільної думки про ті чи інші процеси, яке відбувається через визначення й

поняття, що використовуються для їх описання, факти, якими аргументують ту чи іншу точку зору, підбір експертних оцінок та коментарів, які орієнтують на певні висновки.

Чи допомагають медіа розв'язувати конфлікти в українському суспільстві, чи лише поглиблюють їх, досліджувала соціологічна агенція «Фама» на замовлення громадської організації «Львівський медіафорум» і Школи журналістики Українського католицького університету (http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/polovina_ukraintsiv_ne_virit_u_nezalezni_zmi/). Дослідження «Конфлікт у медіа і медіа в конфлікті» проводилось у кілька етапів: у Львові, Києві, Дніпропетровську, Харкові та Одесі було проведено фокус-групові дискусії, упродовж яких спеціалісти виокремили твердження-упередження. Далі ці твердження підлягали кількісному вимірюванню – для кожного з них респонденти як з міської, так і із сільської місцевості (окрім Донецької й Луганської областей) визначали рівень згоди. Третій етап був експертним – політологи, історики, медіадослідники, соціологи висловлювалися щодо основних тем дослідження. Загалом було опитано 50 експертів.

Виявилось, що щоденно українці витрачають близько години на перегляд новин на різних інформаційних ресурсах. 7,9 % українців свідомо уникають новин у медіа. 49,4 % респондентів помірно упереджені щодо медіа, 29,4 % – категорично упереджені. Тобто більш ніж кожен другий українець упереджено ставиться до ЗМІ. Лояльно ставиться до них майже кожний п'ятий українець. Серед них помірно лояльно – 18,7 %.

На рівень упередженості до ЗМІ впливає чутливість до російської пропаганди. Серед тих, хто піддається їй, категоричне упередження щодо вітчизняних ЗМІ становить 39,4 %. Чутливість до російської пропаганди вираховували таким чином: респондентам запропонували типові твердження російських ЗМІ: на Сході України немає регулярних російських військ, там триває громадянська війна тощо. Тих, хто погодився з цими та іншими подібними твердженнями, зарахували до категорії чутливих до пропаганди.

Респонденти й експерти під час дослідження підтверджували думку, що ЗМІ поширюють ту інформацію, яка вигідна власникам, і не подають її об'єктивно. Наголошували на тому, що ЗМІ є не так інструментом інформування, як політичного просування. Загалом ці тези підтримали 75,9 % респондентів. Найбільш категоричну упередженість виявили мешканці східної частини України.

З тим, що в Україні не існує незалежних ЗМІ та журналістів, погодилися 47 % українців. Найменша категорична упередженість у мешканців західної частини України – 26 %, а найвища – у мешканців Сходу (34 %).

Цікавими для розуміння сформованих під впливом ЗМІ стереотипів населення щодо окремих питань суспільного життя є такі показники дослідження. Наприклад, 11,4 % українців категорично упереджені щодо внутрішньо переміщених осіб, 48,4 % – помірно упереджені. Лояльних – 3,9 %, помірно лояльних – 36,3 %. На ставлення до переселенців впливає чутливість

до російської пропаганди. Серед тих, хто піддається її впливу, 70,7 % є помірно або повністю упередженими (серед загалу – 59,8 %).

На думку медіакритика О. Довженка, у формуванні образу «поганого переселенця» значну роль відіграла російська пропаганда. «Існує певне напруження, пов'язане з переселенцями. При цьому на них списується все погане, що відбувається. Думаю, що було принаймні кілька хвиль цілеспрямованої кампанії, яка закидалась російською пропагандою проти них, тобто відбувалося спеціальне формування негативного іміджу. Воно успішно підхоплювалось місцевими журналістами, потім йшла наступна хвиля з меседжами “от бачите, якщо вони такі погані, то, може, нам треба окремо від них жити, дати їм відокремитись, нехай собі живуть у своєму ДНР-ЛНР, не треба за них воювати”, ну і так далі».

Від респондентів лунало таке: переселенці створюють конкуренцію на ринку праці та нерухомості, і через це важко знайти хорошу роботу та зростає вартість оренди житла. З цим погодились майже 40 % українців (20,6 % – категорично і 19,8 % – частково). Найменша частка таких – у Західній Україні (12 %). Найбільша – на Сході та Півночі України.

З тим, що з підконтрольних Україні територій Донбасу виїхали лише бандити, а нормальні люди залишаються там жити, повністю погодились 10,6 % та частково погодились 11,4 % опитаних. Проти цього твердження – 33,6 % українців, 17,9 % частково проти. Найменше людей, які погодились з цим, живуть на Заході, Півночі та Півдні, найбільше – на Сході і в Центрі України. Це упередження не залежить від того, чи люди контактували з внутрішньо переміщеними особами. За словами керівника агенції «Фама» М. Малачівської-Данчак, це демонструє роль медіа у формуванні стереотипу. Частка тих, хто не контактував з переселенцями, становить 71,1 %. Згідно зі звітом, вони менше скаржаться на погану поведінку внутрішньо переміщених осіб, але більше очікують конфліктів та говорять про зростання соціального напруження. Також серед них майже вдвічі більше тих, хто очікує погіршення криміногенної ситуації, і менше тих, хто передбачає проблеми в освітній сфері через конкуренцію.

Вимушені переселенці відмовляються працювати, їм достатньо тієї допомоги, яку надає держава. З цією тезою повністю погодились 18,2 % респондентів, радше погодились – 18,2 %. Близько 12 % вважають, що їхні співмешканці погано ставляться до внутрішньо переміщених осіб. Кожен п'ятий українець вважає, що ЗМІ проблему внутрішньо переміщених осіб висвітлюють упереджено. Психолог І. Брунова-Калісецька радить медіа більше писати про успішних переселенців.

Натомість, за словами керівника регіональної мережі газети «Голос України» Л. Куш, ще влітку минулого року в ЗМІ стали з'являтися публікації та сюжети про «неправильних» біженців, у яких автори здебільшого посилалися не на власні спостереження, а переповідали чийсь враження і події, свідками яких начебто був співрозмовник. Журналісти чомусь не ставилися критично до цих відомостей, не робили спроби їх перевірити. Ось, наприклад, деякі заголовки: «Вихідці зі Сходу три місяці обкрадали квартири тернополян»,

«Вінницькі переселенці відмовилися збирати полуницю», «Переселенцям – гроші, а львів'янам – мобілізація», «Україна рятує тих, хто її ненавидить», «Біженці – сепаратисти», «Павлоград заповнили переселенці и преступники». Як бачимо, негативна оцінка цієї категорії громадян апіорі міститься вже в заголовках матеріалів ЗМІ.

Друга категорія людей, відносно якої ЗМІ часто використовують неправомірну лексику, це мешканці окупованих територій. Зокрема, часто культивується думка, що там залишилися лише проросійськи налаштовані люди.

Дослідження також визначило ставлення українців до **мобілізації**. Виявилось, що категорично упереджені щодо мобілізації 12 % респондентів, помірно – 57 %. Лояльний – кожен третій українець: помірно – 28,8 %, повністю – 2,2 %.

З тезою, що від українських військових шкоди і злочинів більше, ніж від сепаратистів, погодився майже кожен 10-й українець. Більше тих, хто погоджується, живуть на Сході – майже 12 %, найменше – на Заході (0,6 %).

З тим, що добровольчі батальйони несуть потенційну загрозу стабільності в суспільстві, погодився майже кожен п'ятий українець. Найбільше таких мешкає на Сході й у Центрі. Найменше – на Заході і на Півночі.

Мобілізують звичайних людей, а представників влади та багатіїв оминають. Із цією тезою погоджуються 80 % українців. У всіх регіонах України рівень згоди однаковий.

Також у дослідженні є результати щодо ставлення українців до демобілізованих. Упередженими щодо демобілізованих військових є 14 % опитаних. Помірно упередженими – 50,7 %, помірно лояльними – 33,5 %, цілком лояльними – 1,8 %.

«Демобілізовані, повертаючись із зони бойових дій, є небезпечними для мирного населення». З цим погоджується 15 %. Більша частка тих, хто погоджується з цим, живе на Сході, трохи менша – на Півночі та в Центрі. Найменша частка живе на Заході та на Півдні.

На питання, які теми найбільше і найменше висвітлюють ЗМІ, 78,9 % респондентів відповіли, що конфлікт на Сході України висвітлюється надмірно. 17,6 % думають, що недостатньо висвітлюється тема переселенців. 47,2 % українців вважають, що мало говориться про тарифи, та 41,3 % хочуть більше знати про реформи. 17,6 % українців не вистачає інформації про мобілізацію, 20,4 % про демобілізацію та демобілізованих. 12,5 % вважають, що бракує інформації про декомунізацію, та 25,3 % – про акції протесту.

«Не висвітлюється тема Криму, не висвітлюються реальні потреби мешканців окупованих територій і прифронтових зон, ігноруються релігійні питання і міжрелігійні відносини, недостатньо уваги приділяється потребам переселенців. Дискусії навколо таких питань у ЗМІ мають не тільки формувати громадську думку, а й конструювати суспільний дискурс, який потім впливає на політику. Цінна роль ЗМІ полягає в тому, щоб піднімати актуальні соціальні питання, розкручувати їх. І от, наприклад, реальні потреби переселенців, на жаль, у нас отримують дуже мало уваги з боку ЗМІ, а відтак немає суспільного

тиску на владу. Проблеми замовчуються, значить не вирішуються, а отже, ці люди залишаються наодинці зі своєю бідною», – вважає директор громадської організації «Телекритика» Р. Шутов.

Із самого початку збройного протистояння на Сході України і дотепер загальновизначеної термінології щодо висвітлення цих подій в українських ЗМІ немає. Тому поняття, що використовуються українськими медіа для описання стану справ у Донбасі та навколо нього, різняться залежно від підтримуваних ними політичних сил і не завжди є точними та загальноприйнятними. Водночас базовими залишаються поняття, використувані щодо ситуації на Сході в офіційному дискурсі української влади. Головним серед них є визначення щодо того, як називати конфлікт на Донбасі. Як відомо, керівники держави неодноразово стверджували, що проти України йде війна, розв'язана Росією. Пізніше, знову ж таки з подачі політичного керівництва, утвердилася концепція, що Росією проти України ведеться так звана «гібридна війна» – передусім – інформаційна, дезінформаційна і пропагандистська війна, доповнена всебічною, зокрема кадровою та збройною, підтримкою загонів бойовиків.

Однак в офіційному дискурсі використовується термін «антитерористична операція». З цього приводу В. Рибаченко, шеф-редактор видання «Час і Події» (<http://www.chasipodii.net/article/16007/>), який неодноразово у своїх публікаціях аналізував термінологію українських ЗМІ щодо висвітлення ситуації на Донбасі, нагадує, що за визначенням Закону України «Про боротьбу з тероризмом» «антитерористична операція (АТО) – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту». За його словами, бойові дії, які півтора року велися на Сході України, буквально з перших місяців значно переросли масштаб АТО і аж ніяк під це визначення не підходять. Принаймні історія антитерористичних операцій не знала прикладів, коли сили АТО потрапляли в оточення і «котли» та зазнавали поразок із сотнями загиблих від тих, кого іменували терористами.

АТО фактично переросло у війну, коли зросли масштаби операції, її збройне забезпечення та кількість вояків, втягнутих у бойові сутички. Спочатку ЗСУ, а потім і обидві сторони почали використовувати не тільки автомати та гранатомети, а й міномети, гаубиці, самохідні артилерійські установки, ракетну артилерію, танки і літаки з гвинтокрилами. А спеціальні заходи дуже швидко почали набувати ознак повномасштабних військових операцій. Однак усі – від Президента до журналістів – називали і називають ці бойові дії антитерористичною операцією і замість виразу «на фронті» використовують евфемізм «у зоні АТО». Так само лінія фронту називається ввічливим евфемізмом «лінія протистояння чи зіткнення».

Головний юрист Національної спілки журналістів України та секретар Комісії з журналістської етики Т. Котюжинська погодилася, що політична проблема – одна з основних, а визначення «війна» та «АТО» провокують абсолютно різний дискурс. Тому, за її словами, неможливо зайняти чітку

стабільну позицію щодо термінології. Експертка пояснює: якщо йдеться про «сепаратистів», «ополченців» чи «повстанців», то мається на увазі внутрішній конфлікт. Якщо говориться про війну та зовнішню агресію – ситуація зовсім інша. Нині Українська держава не визначилася ([HTTP://UA.EJO-ONLINE.EU/2481](http://ua.ejo-online.eu/2481)).

Разом з тим характерною для багатьох ЗМІ після початку збройного притистояння на Донбасі стала так звана «мова ворожнечі». Першою її активно почала використовувати російська сторона, згодом частина українських медіа підхопила цю хвилю. Візуальними її проявами стали цитування політиків, які доволі часто поширюють «мову ворожнечі», у тому числі представників самопроголошених республік «ДНР» та «ЛНР», фото, відео, коментарі в соцмережах, часто ретрансльовані пресою.

Національна спілка журналістів України на початку вересня провела конференцію «Проблема “мови ворожнечі” в українських медіа», під час якої журналісти та експерти обмінялися думками щодо наявності мови ворожнечі в українських ЗМІ та засобів, якими можна викоренити ці явища. Спеціально до цієї конференції було проведено дослідження, результати якого презентував на форумі партнер «Центру контент-аналізу» **О. Харченко**. За його словами, під «мовою ворожнечі» в рамках цього дослідження йшлося про повідомлення, що містять слова, які створюють негативне враження або принижують гідність російського народу чи мешканців Донбасу.

Під час дослідження було проаналізовано 941 тис. інформаційних повідомлень у провідних українських ЗМІ. У 30 % з них порушувалися гострі нині теми РФ, Донбасу і Криму. Але лише в 1,7 % випадків були помічені вирази, які можна розцінювати як мову ворожнечі або ненависті. Можна сказати, що відкритої ворожнечі в українських ЗМІ ми не помітили. Всього 4746 повідомлень можна розцінювати як такі, що створюють негативне враження про кого-небудь або ображають гідність.

«Ми побачили, що більшість повідомлень фіксуються саме на Росії, у той час як повідомлення, присвячені мешканцям Донбасу – трапляються рідше, – прокоментував отримані результати О. Харченко. – На цьому підґрунті можна сказати, що такої відкритої ворожнечі українців щодо інших громадян України залежно від їхньої позиції, принаймні на результатах цього дослідження, я не побачив».

З термінів, які можна розцінювати як «мову ненависті» в українських ЗМІ, у 22 % випадків зафіксовано використання слова «ватник» у 18 % – «москаль». Далі із 16 % йдуть «рашизм, рашисти». І з 13 % «Мордор», як іноді в наших ЗМІ стали називати Росію. 9 % випадків – слово «лугандон», 7% – «колорад» і 5% – «кацап».

При цьому до 53 % випадків йшлося про дослівне цитування ньюсмейкерів, і лише в 47 % – про використання мови ворожнечі авторами повідомлень.

Найбільш часто у використанні мови ненависті були помічені інтернет-ресурси Корреспондент.net (30 % випадків), а також сайти телевізійних каналів «24» (24tv.ua – 23,16 %) і «1 + 1» (TSN.ua – 21,15 %). У лідерах антирейтингу також опинилися «Цензор», «ЛігаБізнесІнформ» і «Газета.ua». Несподіваним результатом виявилася присутність на п'ятому і шостому місці рейтингу

використання «мови ненависті» державних ЗМІ – «Голос України» та «Укрінформ».

Але в повідомленнях «Корреспондента» і «Ліги» мова ворожнечі все-таки присутня в основному не в авторських редакційних текстах. Це пов'язано із субдоменами, де громадські активісти мають можливість розміщувати свої публікації.

Присутні на конференції журналісти чи не одноголосно стверджували: на початку війни було незрозуміло, як називати людей у камуфляжі, які почали масово з'являтися на Сході України. «Як їх називати: проросійські активісти, сепаратисти, політичні туристи?» – пригадує дилеми річної давнини Л. Куш, керівник регіональної мережі газети «Голос України», раніше – кореспондент газети на Донеччині. «Найбільше у нас, донецьких журналістів, траплялися терміни “проросійські активісти” і “сепаратисти”». За словами журналістки, хтось тоді так писав, тому що дійшов згоди про це в редакції, а хтось – з інстинкту самозбереження.

У редакціях загальнонаціональних телеканалів, де загрози життю не було, також тривали палкі суперечки. Кожен канал випрацьовував власні редакційні правила, як називати тих чи інших учасників конфлікту, зауважила тележурналістка І. Федорів.

Питання про те, якими поняттями при аналізі ситуації на Донбасі та Україні в цілому оперують українські ЗМІ, донедавна не перебувало в центрі уваги відповідних державних інституцій і обговорювалося лише на рівні професійних стандартів журналістики.

5 липня, у річницю визволення міста Слов'янська, на форумі «Донбас – Україна. Порядок денний» відбулася публічна дискусія «Стандарти журналістики в умовах військового конфлікту». Учасники дискусії обговорили етичні виклики, з якими стикаються журналісти, що висвітлюють конфлікт на території власної держави; стан і проблеми відносин медіа та держави в контексті конфлікту: повнота інформації, якість інформації, доступ до інформації та укладання редакційного словника конфліктної термінології, а також про мову ненависті (hate speech) як чинник розпалення ворожнечі.

На форумі експерти Інституту масової інформації (ІМІ) презентували розроблений ними «Словник нейтральної термінології» щодо конфліктів на Сході України і в Криму, яким можуть користуватися журналісти (http://imi.org.ua/photos/2015_07/1437051181.jpg). Для цього ІМІ проаналізував українські та іноземні ЗМІ, які максимально дотримуються журналістських стандартів.

Щодо ситуації на Донбасі експерти запропонували використовувати такі терміни: військовий конфлікт, збройне протистояння, конфлікт на Сході України, зона АТО, зона конфлікту, військова агресія (Росії), війна, агресія, гібридна війна. Додатковими термінами для опису ситуації визнано такі: буферна зона, лінія розмежування, непідконтрольна україніській владі територія, сторони конфлікту, зіткнення, мирне населення. Щодо сторін конфлікту експерти визнали прийнятними такі висловлювання: бойовики, проросійські сепаратисти, озброєні сепаратисти, іноземні (російські) найманці,

т. зв. «ДНР» і «ЛНР» або угруповання «ДНР» і «ЛНР», т. зв. (або самопроголошений) «народний губернатор» тощо. Відносно української сторони конфлікту доречним визнано вживання термінів «Збройні сили України», «армія України», «добровольчі батальйони», «офіційний Київ». Ситуацію в Криму експерти вважають за доцільне описувати термінами «анексія території Криму», «тимчасово окупована територія Криму», «окупований Крим». Постраждалих унаслідок збройного конфлікту людей пропонують називати «внутрішні переселенці», «вимушені переселенці», «внутрішньо переміщені особи», «біженці» (якщо особи виїхали до іншої країни).

За словами журналіста Інституту масової інформації І. Чулівської, складання «Словника термінів» виявилось непростим завданням. «Ми проаналізували ЗМІ, які вважаємо такими, що дотримуються журналістських стандартів, але навіть у цих ЗМІ немає визначених понять, як кого ми називаємо під час конфлікту на території власної держави. От тільки в одній газеті, яка видається у Слов'янську, я знайшла чотири слова на позначення неукраїнської сторони конфлікту: “бандформирования”, “боевики”, “отморозки”, “террористи”».

Водночас І. Чулівська зауважила, як один з нюансів, те, що ЗМІ зобов'язані використовувати щодо ситуації на Донбасі ті терміни, якими оперує офіційна українська влада. І навіть якщо ЗМІ розуміють, що збройний конфлікт на Сході вже давно вийшов за межі антитерористичної операції (АТО), вони не можуть повністю виключити цей термін, бо так цю ситуацію офіційно називає українська влада (http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/yak_pisati_pravdu_pid_chas_viyni/).

З приводу найменування сторін конфлікту досвідом поділилася головний редактор видання «Донецкие новости» Ю. Хованська. За її словами, редакція тривалий час не могла зійтися на єдиній думці, як називати представників «ДНР», «ЛНР», чи варто уточнювати їх так звані посади – голова організації, глава республіки, голова народної ради, міністр. У результаті журналісти дійшли висновку, що будуть вживати відносно цих людей термін «представники політичного крила незаконної організації». Якщо ж мова йде про людей, які воюють безпосередньо зі зброєю, то це «члени воєнізованого крила цієї організації» або «члени незаконного збройного формування». Такий термін, як терорист, редакція намагається не вживати. На думку Ю. Хованської, кожна редакція повинна визначитися для себе, якими термінами вона користується, але спроба створити єдиний звід термінів для всіх українських ЗМІ для неї здається утопічною.

Національна спілка журналістів України, утім, визнала прийнятною ідею створення журналістською спільнотою єдиного термінологічного словника, що дасть змогу ЗМІ орієнтуватися, які терміни найкраще вживати при висвітленні конфлікту на Сході України. Перший секретар НСЖУ С. Томіленко висловив сподівання, що вже найближчим часом такий словник буде створено. Це має зробити сама журналістська спільнота. «У нас є гарні зв'язки з міжнародними структурами, зокрема, офіс ОБСЄ з питань свободи медіа і представництво

Верховного комісара ЄС з прав людини. Йде мова про те, щоб вони теж долучилися до роботи. Нам не слід вигадувати велосипеда. В них є великий досвід по таких конфліктах. Це гарячий, але все одно черговий військовий конфлікт», – зауважив С. Томіленко.

Корисною ідеєю назвав розробку термінологічного словника директор ІА «Українські Новини» Д. Іванеско. «Я б не думав, що нам краще чекати якихось рекомендацій від Міністерства інформації, або державного комітету. Мені здається, що це все ж таки журналістська справа, і її краще визначити самим ці терміни. Якщо б НСЖУ, як найбільша спілка журналістська, взяла б на себе організацію цієї функції, якби в нас був термінологічний словник, він би дуже допоміг у нашій редакційній роботі».

Утім, нещодавно свою зацікавленість у створенні обговорюваного в журналістському середовищі термінологічного словника висловило Міністерство інформаційної політики. Зокрема, заступник міністра інформаційної політики України Т. Попова аргументувала необхідність такого словника тим, що українським ЗМІ у своїй риторичі не слід уподоблятися російській пропаганді. «Деякі ЗМІ під час гострих моментів у зоні АТО дозволяли собі оприлюднювати неперевірену інформацію, або щось перебільшувати. Наші приватні телеканали дозволяють собі таке. І це несе загрозу. Пропагандистські російські ЗМІ на це прямо можуть сказати – так само брешуть всі... Тому ми підтримуємо ідею розробки такого словника», – зазначила заступник міністра.

У свою чергу виконавчий директор Інституту масової інформації О. Романюк заявила, що довіра до ЗМІ з боку населення України знижується. «Довіра до ЗМІ падає через роботу самих журналістів. Розмови про термінологію йдуть давно. Наприклад, люди, вимушені покинути свої будинки в Донецькій області – їм не подобається термін “тимчасові переселенці”, тому що за їх даними, дві третини не планують повертатися», – сказала О. Романюк.

«Словник нейтральною термінології» для представників ЗМІ щодо висвітлення конфлікту на Сході України стане результатом спільної роботи журналістів, медіа-експертів та Міністерства інформаційної політики. На круглому столі вже були частково представлені рекомендації для українських журналістів і редакторів, як називати конфлікт в Україні або яким терміном позначати збройні угруповання в зоні АТО.

Експерти, зокрема, пропонують застосовувати щодо ситуації на Донбасі терміни «військовий конфлікт», «збройне протистояння», «конфлікт на Сході України», «зона АТО», «зона конфлікту», «військова агресія (Росії)», «гібридна війна». Стосовно сторін конфлікту – «бойовики», «проросійські сепаратисти», «озброєні сепаратисти», «іноземні (проросійські) найманці», «т. зв. ДНР/ЛНР» або угруповання «ДНР/ЛНР», «т. зв. (самопроголошений) народний губернатор», «ВСУ», «армія України», «добровольчі батальйони», «офіційний Київ» (http://dt.ua/UKRAINE/mediaeksperti-rozroblyayut-slovník-neytralnoyi-terminologiyi-dlya-zmi-188527_.html). Як бачимо, ці терміни фактично однозвучні з поняттями, запропонованими раніше Інститутом масової інформації.

Варто зауважити, що це перша спроба з боку державної влади вплинути на дискурс українських ЗМІ відносно ситуації на Донбасі. До цього чи не єдиним випадком публічного офіційного звернення з приводу використовуваних у контексті конфлікту на Сході України був заклик у 2014 р. на той момент губернатора Луганської області Г. Москаля до української громадськості відмовитися від термінів, що принижують населення Донецької і Луганської областей. Зокрема, Луганська обласна державна адміністрація закликала громадськість та представників ЗМІ не використовувати мовні штампи, взяті з російського телебачення і соціальних мереж. У Луганській ОДА заявили, що було б коректніше утриматися від образливих назв на зразок «лугандонія», «луганда», «лугандони», «лугамбе», а використовувати замість них терміни «тимчасово окупована територія», «територія, не підконтрольна українських армії». «Насадження мовних стереотипів є одним із способів маніпулювання громадською думкою та викривленням реальної картини дійсності. Наші журналісти не повинні опускатися до рівня російських пропагандистів, а навпаки – називати речі своїми іменами», – заявив тоді голова Луганської ОДА Г. Москаль (http://dt.ua/UKRAINE/moskal-zaklikav-vidmovitis-vid-terminiv-luganda-lugambe-i-lugandoniya-151903_.html).

За останній місяць основними темами, які висвітлювали українські ЗМІ в контексті ситуації на Донбасі, були виконання Мінських домовленостей у частині відведення техніки від лінії розмежування, аналіз нових правил перетину лінії розмежування, які запровадила Служба безпеки, звільнення з полону українських бійців, активізація бойовиків та провокативні обстріли, робота та рішення Тресторонньої контактної групи в Мінську щодо подальших дій зі стабілізації ситуації на Донбасі. Значну увагу преса приділяє питанню проведення виборів на окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Матеріали з цієї тематики переважно присвячені дискусії навколо закону, за яким мали б відбутися ці вибори. При цьому переважна більшість українських ЗМІ використовують спокійну, врівноважену лексику, оперуючи вже звичними для сприйняття поняттями, які фактично перебувають у руслі запропонованого журналістам «Словника нейтральної термінології». Очевидно, зменшення напруження на Сході України, відсутність гострих військових сутичок, бойових втрат, значні зусилля щодо стабілізації ситуації з обох сторін протистояння зумовили зміну дискурсу українських медіа в бік більш мирної риторики. Не останню роль у цьому відіграв значний досвід роботи ЗМІ в умовах збройного конфлікту, адаптування журналістів до нових реалій, вироблення внутрішньоредакційних правил і понять для висвітлення тих чи інших подій. Утім, судячи з негативної динаміки довіри українців до ЗМІ, журналістська спільнота має шукати дієві інструменти відновлення цієї довіри, які можуть бути засновані лише на об'єктивній, толерантній, неупередженій інформації, яка об'єднує суспільство і формує в ньому позитивні очікування.